

KERESZTÉNY MAGVETŐ

KIADJA
AZ
UNITÁRIUS EGYHÁZ

104 ÉVFOLYAM

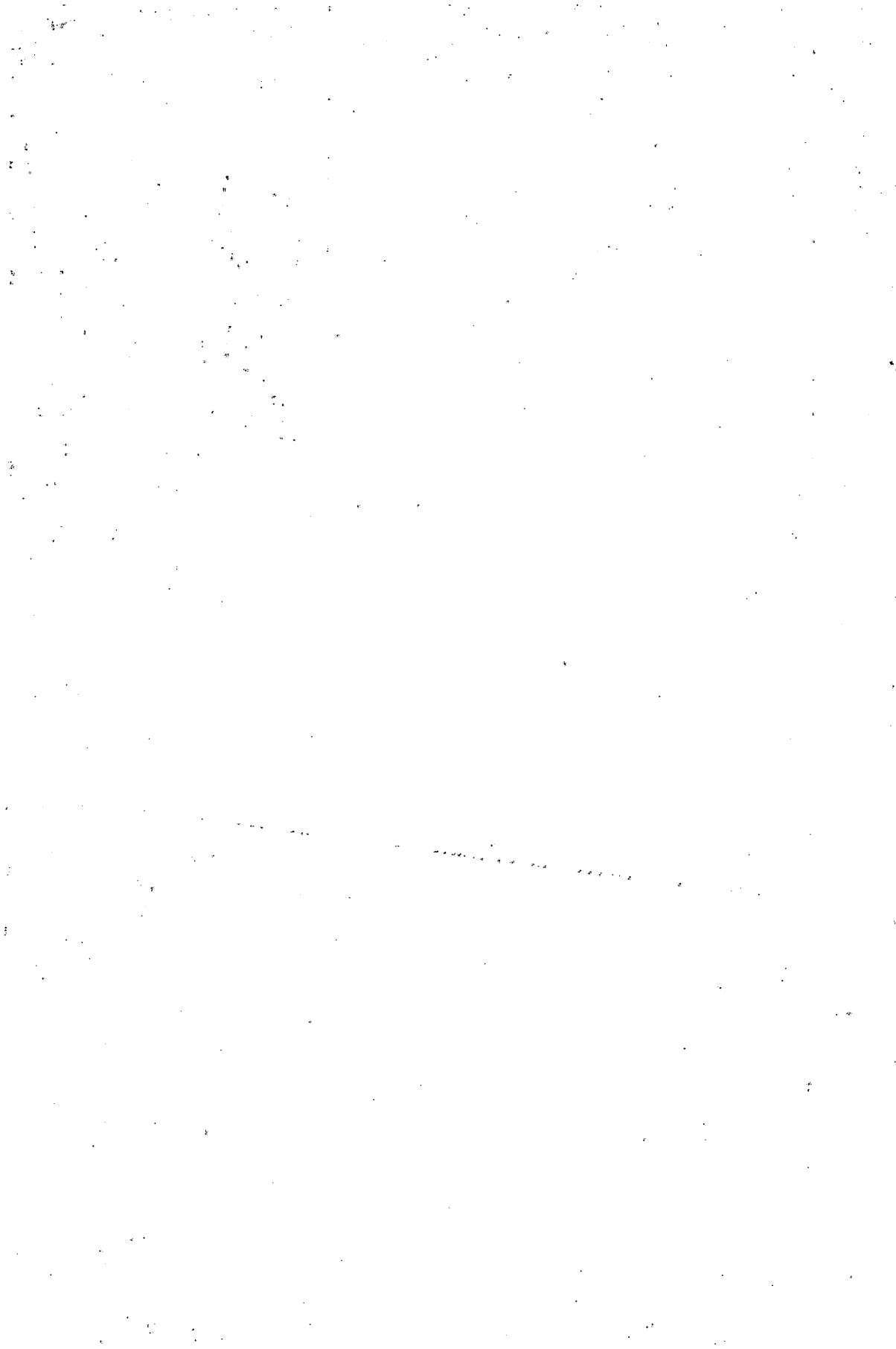
ALAPÍTÁSI

ÉVE

1861

1

1998

KERESZTÉNY MAGVETŐ

104. évfolyam • 1998 • 1. szám
Kolozsvár

TARTALOM

Újévi pásztorlevél	3
--------------------------	---

TANULMÁNYOK

Dr. Gellérd Imre:	Az unitarizmus megmaradásának és védelmének elvei Enyedi György prédikációiban	5
Dr. Szabó Árpád:	Hogyan lehet a lelkész hatékony vezető?	8
Dr. Szabó Pál:	A Romániai Unitárius Egyház új Alaptörvénye	16
Fekete János:	A lelkész és az iskola együttműködésének jelentősége a vallásoktatásban	22
Czire Szabolcs:	Jézus és a Törvény	39
Simén Domokos:	Nevelésügy a maros-magyarszentbenedeki unitárius egyházközségben az 1800–1860-as években	48
Sas Péter:	A homoródjánosfalvi unitárius templom restaurálásának történetéből	51
Kovács Sándor (közlő):	Biografia seu vita Georgii Markos Csikfalviensis	62

SZÓSZÉK-ÚRASZTALA-SZERTARTÁSOK

Nagy Endre:	Nagypéntek árnyékában – Húsvét fényében	66
Farkas Dénes:	Júdás	68
Nyitrai Mózes:	Tizenkét kút	71
Máthé Sándor:	Mindennek megszabott ideje van	74
	Mi lenne ha ...?	76
Farkas Dénes:	Tudom a te dolgaidat	78
Pap László:	Erények	80
Józsa Lajos:	Az örökkévalók igézetében (I.)	83
	Az örökkévalók igézetében (II.)	86
	Megtartó reménység	90
Győrő Dávid:	Magányos emberek?	93
Pap Mária:	Életünk lehetséges Édene	96
Egyházi élet - hírek		99
Könyvszemle		102

Alapítási éve: 1861. Kiadja az Unitárius Egyház. Megjelenik negyedévenként.
Szerkeszti: dr. Szabó Árpád. Munkatársak: Kovács István,
Kürti Miklós olvasószerkesztő, Kriza János technikai-szerkesztő.
Szerkesztőség: Kolozsvár, December 21 út 9.sz. Tel: 064/193236
Fax: 064/195927. Postacím: 3400 Cluj-Napoca, B-dul 21 Decembrie nr.9.
Készült az Unitárius Egyház Nyomdájában.

CHRISTIAN SOWER

Journal of the Unitarian Church, Romania
CIV • Cluj-Napoca • 1998/1

CONTENTS

New Year's Message of the Bishop 3

STUDIES

Dr. Imre Gellérd:	The Principles of Survival and Defence of the Unitarism in the Sermons of György Enyedi 5
Dr. Árpád Szabó:	How Can Be a Minister a More Effective Leader? 8
Dr. Pál Szabó:	The New Constitution of the Unitarian Church in Romania 16
János Fekete:	The Significance of the Minister's and School's Cooperation in Religious Education 22
Szabolcs Czire:	Jesus and the Law 39
Domokos Simén:	Public Education in the Maros-Magyarszentbenedek Church in the 1800-1860 Years 48
Péter Sas:	From the History of the Restauration of the Unitarian Church in Homoródjánosfalva 51
Sándor Kovács(publisher):	Biography of György Márkos of Csikfalva 62

SERMONS

Endre Nagy:	The Shadow of Good Friday–The Light of Easter ... 66
Dénes Farkas:	Judas 68
Mózes Nyitrai:	The Twelwe Wells 71
Sándor Máthé:	There Is a Time for Everything 74
	What It Should Be If ...? 76
Dénes Farkas:	I Know Your Deeds 78
László Pap:	Virtues 80
Lajos Józsa:	In the Fascination of the Eternal (I.) 83
	In the Fascination of the Eternal (II.) 86
	The Abiding Hope 90
Dávid Gyeró:	Solitary Men? 93
Mária Pap:	The Possibile Eden of Our Life 96
Church Life - News 99
Book Rewiew 102

The President and Responsible Editor: dr. Árpád Szabó.

Members of the Editorial Board:

István Kovács, Miklós Kürti, János Kriza.

Editorial Office: B-dul 21 Decembrie nr.9, 3400 Cluj-Napoca, Romania

Tel: 064/19.32.36. Fax: 064/19.59.27.

Printed in the Unitarian Printing House Kolozsvár.

ÚJÉVI PÁSZTORLEVÉL

Szeretett Híveim, Lelkészársaim, Ünneplő Gyülekezet!

Eszteendőfordulóhoz érkezünk ismét. Gondolataink végigsuhannak az elmúlt éven. Volt benne aggodalom és remény, bánat és öröm, kudarc és siker. Mindent hálás szívvel köszönünk Istenünknek

Az Újév-napja nem különb sok más napnál, amelyeket magunk mögött hagytunk, de mégis más, hiszen nyugtalanító és bizakodó-reménykedő gondolatokkal tölti meg lelkünket. Egy vajúdo társadalom minden bizonytalansága, egy leromlott gazdasági helyzet minden terhe és nyomorúsága nehezedik reánk. Félelmes kilátások árnyékolják be egyéni és családi életünket, egyházunk és népünk sorsát, jövőjét.

Mit várhatunk az új esztendőtol? Hoz-e életünk egére egy kis világosságot, annyi csalódás után egy kevés örömet? Hoz-e az elvakult gyűlölködés és megrendült erkölcs helyébe megértő szeretetet, értékeink megújuló tiszteletét? Egyházunk eleget tud-e tenni hivatásának: munkálni a jézusi ember lelkiségét, a jóságot, igazságot és békességet? Képes lesz-e népünk betölteni történelmi küldetését, s megtalálja-e boldogulásának lehetőségeit? Csoda-e, ha a nekünk feszülő kihívások láttán a félelem szorítja össze szívünket s homályosítja el a jövőt kutató tekintetünket?

De íme, egyszerre szétfoszlik a csüggedés köde, s évezredek mélységéből szíven talál a zsoltáros vallomása, mint ez Újév üzenete: „Istenben bízom, nem félek” (Zsolt 56,12). Mert a jövő Istennél van. Ő tartja kezében ezt a világot és szabja meg életünk célját és rendeltetését. Az új esztendő is az ő atyai kezében van.

Ezért itt és most hívó unitáriusnak lenni annyit jelent, mint rábízni a magunk és mieink sorsát életünk örök Urára, az Istenre. Ugyanakkor szabadakarral választani a sokféle lehetőség közül, de mindig azt, amire Isten vezet el, amit lelkiismeretünkben, mint az Ő akaratát tudjuk elfogadni és vállalni.

Akik Istenben bíznak, azok félelem nélkül, nem túlzott derülátással, de feltétlen hittel és bizalommal bátran tekintenek a jövőbe. Schleiermacher német teológus 1807-ben a napóleoni háborúk válságos időszakában arra figyelmezteti népét, hogy „A jövőtol, hozzon bármit, nem kell félnünk, ha Istentől nincs okunk félni. De ha Istenünk előtt tiszta lelkiismerettel nem tudunk megállani, akkor félnünk kell mindentől, még a legnagyobb boldogságtól, a legnagyobb szerencsétől is.”

Ez így igaz. Ha lelkiismeretünk úgy érzi, hogy Istennel járunk, az Ő akaratára szerint élünk, akkor a holnaptól, tartogasson bármit is, nem kell félnünk, mert Isten velünk van. S az apostol bizonyosságával kiáltjuk a jövőnek: „Ha az Isten velünk, kicsoda ellenünk?” (Róm 8,31).

1997 nem múlt el hiába. Nehézségeink ellenére egyházunk lelki élete mélyült, anyagi és szellemi értékekben gyarapodott. Hálával gondolunk híveinkre és belső embereinkre, akik hozzáállásukkal bizonyosságot tettek hithűségükrol és egyházszeretetükröl.

Az Újév nemcsak számvetést jelent, de feladatvállalást is a jövőre. Egyházunk jellegéből, de hivatásából is következik, hogy még szívósabban kell küzdenünk alapvető emberi jogainkért, népünk nemzeti-közösségi jogainak biztosításáért, elvett egyházi javaink visszaadásáért és a felekezeti oktatás helyreállításáért.

Egyházunk belső megújulásának folytatása érdekében erőteljes belmissziói munkát kell kifejtenuk az istentiszteleti minőségibb szolgálat, a hívek fokozottabb lelkigondozása, a valláserkölcsi nevelés és az iskolai vallásoktatás hatékonyabb végzése által. Ennek érdekében támogatnunk kell egyleteink közösséget erősítő munkáját: megfelelő tan- és kézikönyvekkel, vallásos irodalommal kielégítenuk sok évtizedes szükségleteinket a nyomdánk kínálta lehetőség kihasználásával. Folytatnunk kell épülő templomaink támogatását, a meglevő templomok, lelkészi lakások és más egyházi épületek jó karbantartását, egyszóval őseinktől örökölt anyagi javaink megőrzését és gyarapítását, de lelki-szellemi adottságaink gazdagítását is a gyakorlati és tudományos továbbképzés fokozásával. Végül erősítenuk kell jelenlétünket az országban és testvéregházaink nemzetközi közösségében úgyis mint vallás, úgyis mint egyház. A kialakuló élet nyújtotta lehetőségekkel jobban kell él-nünk.

Az új esztendő nem lesz könnyű, újabb célokat és feladatokat hoz, egyre magasabbra állítja a mércét emberségben, kötelességben, szolgálatban. Odaadó hitre, becsületes munkára, közös erőfeszítésre és áldozatkészségre lesz szükségünk.

Az új évet Isten nevében kezdjük. Reá bízuk magunkat. Azért imádkozunk, hogy áldása, szeretete és békessége áradjon ki egyházunkra, híveinkre és egész népünkre. Gondviselése őrködjön otthonaink és templomaink felett.

Ilyen gondolatok és érzések között kívánok gyülekezeteinknek, lelkészeinknek, gondnokainknak és híveinknek, valamint minden jóakarátú embernek áldott és békés új esztendőt.

Kolozsvár, 1998. január 1.

Atyafiságos üdvözléttel és főpásztori szeretéttel:

Dr. Szabó Árpád
püspök

Tanulmányok

Dr. GELLÉRD IMRE

AZ UNITARIZMUS MEGMARADÁSÁNAK ÉS VÉDELMÉNEK ELVEI ENYEDI GYÖRGY PRÉDIKÁCIÓIBAN*

Enyedi György élete a tizenhatodik századra esik, mégis elűt a századtól. A századvégen ugyanis új történelmi helyzet és ennek megfelelően új igények lépnek fel.

Dávid Ferencék a protestáns dogmatizmus ellen harcolnak. Most új elenség támad: a katolicizmus. A kálvinizmus bármennyire agresszív, elfogult és türelmetlen is volt, mégis mint protestáns irányzat elismerte és kifejezésre engedte jutni az ember szellemi jogait. Az ellenreformáció ezzel szemben a maga jellegzetes totalitarizmusával lép fel, s nem a szellem, hanem a hatalom eszközeivel harcol. A szószék feladata ezentúl nem az igazságnak a dialektika eszközeivel történő kutatása és terjesztése, hanem annak *megtartása és védelme új eszközökkel: a passzív ellenállás fegyvereivel.*

A Báthoriak uralma alatt a sok háború és belviszály, valamint a török és tatár szakadatlan pusztításai az országot leszegényítették. Ennek következménye lett az ország erkölcsi leromlása, mely állapot a lelkészt új feladatok elé állítja. *A teologizálás helyett előtérbe lép a moralizálás,* és a prédikáció-irodalomunk ezt az irányzatát a XIX. századig meg is tartja

Összefüggően mindezekkel még egy új feladat kínálkozik a prédikátor számára: megtartani a híveket a tiszta jézusi hitben, megerősíteni őket a mostoha viszonyok között vallásuk fenntartásáért folytatott küzdelmeikben. A lelkészben a szószéken már nem a tudós, hanem a pásztor és a próféta szólalnak meg. A pásztor feladata a nyáját megtartani, a prófétáé ostorozni azt, mivel-hogy „sok bűnöknek miatta látogat meg minket az mostani időkben az Úr. Térjete meg, hogy az Úristen vessen véget szenvedéseinknek.”

Enyedi prédikációi

Tízéves papsága alatt háromszáznál több beszédet írt. Ezek közül nyomtatásban csak egy jelenhetett meg: a Hunyadi felett tartott halotti orációja. Enyedi beszédeit tanítványai másolták és adták kézről-kézre. Uzoni Fosztó és Kénosi Tőzsér megemlíti, hogy Enyedi prédikációi elterjedtek egész Erdélyben. A jelen dolgozatban elemzett beszédek a *Sárospataki gyűjteményben*

* Elhangzott Kolozsváron, az Enyedi György Konferencián, dr. Gellérd Judit felolvasásában.

találhatók, melyet Kanyaró Ferenc vitt át Kolozsvárra 1898-ban. A kódex hiányos, egész füzetek estek áldozatául a vallási türelmetlenségnek. Hanem inkább azon csodálkozhatunk - Jakab Elek szerint, hogy „...aki ellen száznál is többen írtak”, még ennyi is megmaradt tőle. (Jakab Elek: *Enyedi György élete* - Keresztény Magvető 25, 242) A gyűjtemény 66 megmaradt beszédét elemezzük, melyeket Kanyaró feldolgozott.

A kódex egyik legértékesebb beszéde a 94. concio. „Ne félj te kicsiny nyáj...” Lukács 12,33 alapigéből kiindulva megállapítja, hogy Erdély története megismételt ótestamentumi történet.

„Nem áll tehát a sokaságon az igaz vallás... hamis azoknak patvarkodása, akik ebből akarják megmutatni, hogy a mi vallásunk az egy Isten felől nem igaz, hogy csak egynéhányan vagyunk... az ő patvarok szintén olyan, mint kik azt hirdetik, hogy csak ez minap költ új hüt.”

Mindkét vád a katolikusok részéről hangzott el, és Enyedi teljes lélekkel küzd ellenük. A mennyiség a valósággra nézve nem érv, úgyszintén nem érv az az értékre nézve sem.

„Sok a por, a gaz, a fővény, de kevés az arany... azért aki okos, nem a sokaságban, nem a bő dolgokban, hanem a ritkába helyezteti a becsületet. Sok a kovácskő, de kevés a gyémánt”.

Enyedi már a tizenhatodik század végén tisztán látja, hogy az egyházunk az erdélyi történelem viharverései között csak úgy maradhat fenn, ha életelvéné teszi a minőség gondolatát, s emellett meg is marad. Prófétai eréllyel hangsúlyozza, hogy minden unitáriusban tudatos kell, hogy legyen ez az új szemlélet. A tizenkilencedik századig Enyedinél tisztábban senki sem látta és nem emelte ki annyira az unitarizmus minőségi értékét, senki sem mutatott rá olyan meggyőzően arra, hogy az unitárius személyiség fő jellemvonása a tudatos minőségélmény, *minőség-szempon-tú önértéktudat*. Ennek a szellemnek a megteremtésével Enyedi olyan fegyvert adott a dávidferenci ügy kezébe, melyre századokon keresztül támaszkodhatott.

Prófétai jelleget a beszédnek az a körülmény biztosít, hogy olyan időben mondta el, mikor Erdély javarésze unitárius volt. Mondhatta volna így: Ne féljetek, hiszen láthatjátok, milyen sokan vagyunk; de nem ezt mondta, hanem azt: Készüljete fel a holnapok nagy harcára, mert „bár nem olyan kevesen vagyunk, mint azt a mi ellenkezőink hirdetik... mégis elengedhetetlenül szükséges tudnunk, éreznünk, hogy a vallásos meggyőződések széles skáláján mi unitáriusok a minőséget képviseljük.”

Enyedi egyszerre éli az erdélyi és a dávidferenci sorsot. Enyedi a tiszta jézusi kereszténységért nem pusztán formálisan - a konkrét körülmények figyelmen kívül hagyásával - küzd, hanem reálisan, azaz minden eszményiséget az időszerűségbe, a *hic et nunc*-ba helyez bele. Legizgalmasabb problémája nem az, hogy hány az Isten, hanem, hogy mi lesz Erdéllyel és az unitarizmussal. Enyedinél Dávid Ferenc elvont eszméi érintkezésbe lépnek a mindennapos élettel, s minthogy az élet nyers, néha könnyes, ha nem is oltja ki, de mérsékeli az eszmék lobogását. Ez nem más, mint *kompromisszum*. Az eszményiség kiegyezése a tapasztalati világgal. Ezért Enyedi személyiségét így formulázhatjuk

meg: Enyedi = Dávid Ferenc + a tapasztalati erdélyi élet. Ez a kompromisszum az unitarizmus fennmaradásának egyik alapvető feltételévé lett.

A kolozsvári gyűjtemény negyedik kötetéből két prédikációt ragadunk ki, hogy egy másik unitárius alapelvet, melyet Enyedi hangsúlyozott, illusztráljunk. Ez a vallási türelem, a tolerancia elve.

A kétszázadik concio (Centurae primae triacas septima) a Róm 14,1: „Azt, aki erőtlén a hitben, vegyétek mellétek, de vetélkedésekkel ne fáraszátok”. Azok, akik erőtlének a hitben, megkülönböztetett bánásmódban részesüljenek: „Fogadjátok társaságotokba őket és mutassatok irántuk szeretetet és jóakaratot, de ami ennél is fontosabb, kemény disputációkkal ne bántsátok és ne fáraszátok őket.”

Enyedi küzd a hitváltoztatások szokása ellen. Megállapítja egyik beszédében, hogy a főurak anyagi érdekből könnyen elhagyják a hitüket.

„Már odajutottunk, hogy számunk kevés voltát kezdik ellenünk vetni. E hithagyás miatt naponta a kálvinhitűekhez vagy a Báthoriakhoz térnek hivatalért. Ne vesse hát nekünk senki a szemünkre a pápások sokaságát és a mi gyülekezetünk kicsiny voltát. Gyakran a kisebb számnál van az igazság. Ha ki el akar menni, menjen. Ha egy, kettő, tíz, száz, ezer elszakad is, marad tizenkettő, de azoknak se kell hizelkednünk. Hadd futkossanak ki s be a templom ajtaján.”

Enyedi tudatában van annak, hogy az igazság hitvallóira minden időben szomorú sors vár, ezért így sóhajt fel egy helyen: „Hol lehet az igaz tudománynak és tanítóknak nyomorgatása és csúfolása nagyobb, mint közöttünk?! De az volt sorsa az igazság hitvallóinak minden időben Krisztus urunk óta.” Enyedi intuitíve éli a mártíromsági érzéskomplexum felsőbbrendűségét: „Nincs nagyszerűbb dolog, mint szenvednünk, csúfoltatást elviselni az igaz vallásért és a becsületért.”

Meggyőződése, hogy az idő nem kritériuma az értéknek. Az érték önmagában tér, idő és öntudattól függetlenül értékes. „Nem minden, ami régi, jó, és nem minden, ami új, hamis.” Egy reális unitárius történelmi öntudat kialakításához ennek a valóban újszerű gondolatnak az elfogadtatása elengedhetetlenül szükséges volt. Csakis azok maradhattak meg unitáriusoknak a századfordulón, akik mélységesen élték az Enyedi által lefektetett két alapelvet:

1. nem a sokaságban rejlik az érték, és
2. az érték független az időtartamtól.

Dávid Ferenc az unitárius hit alapelveit, Enyedi az unitárius hit megmaradásának alapelveit fektette le.

Enyedi György egész lelkével élte az erdélyi sorsot. Beszédei a tizenhatodik század végének hű társadalmi tükrői. Izzó hazaszeretetésénél csak nagy hite és roppant tudása volt nagyobb. Külön élmény olvasni azt a hét beszédből álló prédikációsorozatot, melyet Erdély bukásának esztendejében tartott. Mind a hét beszéd egy-egy fájdalmas, de nem kétségbeejtő sikoltás. Tudatában van annak, hogy egyetlen szilárd társító erő van, s ez a tiszta erkölcs, melynek forrása a világos hit.

Enyedi fő témája az ember. Az ember nála nem elvont fogalom, hanem vérből és húsból álló tapasztalati valóság. Amikor az emberről beszél, nem annak hittanát fejtegeti, hanem inkább pszichologizál. Kedvenc területe az em-

beri jellem. Dávid Ferencről abban különbözik, hogy míg a nagy vallásalapító az eszményi emberrel van elfoglalva, addig Enyedi az ember természetét és mindennapi konkrét feladatait fejtegeti. Dávid Ferenc felülről nézi az embert, Enyedi szemtől szembe.

Enyedinél nem az a fontos, amit az ember hisz, hanem amit cselekszik. „Nem a Credo a fő, hanem az cselekedet”; a cselekedet, mint az egész emberi magatartás.

Enyedi György beszédei új korszakot nyitottak az unitárius prédikációirodalom történetében, mind tartalmilag, mind formailag. Enyedi jelenség volt a szószéken. Torockai Máté ezt írta róla: „Senki sem volt nála a prédikálásban kedvesebb”. Jakab Elek így jellemzi: „Enyedi merő tűz és élet volt. Élete az eszmék és tettek háborgó küzdelme. Bátor eszméivel erős szenvedélyek egyesültek, az igazság és világosság utáni mohó vágy volt nemes szenvedélye.” „Egyházának papja, hazájának prófétája volt.”

Dr. SZABÓ ÁRPÁD

HOGYAN LEHET A LELKÉSZ HATÉKONY VEZETŐ?

I. Jézus a szolgálat két típusával ismertette meg tanítványait, amelyeket egy hatékony egyházi vezetőnek napjainkban is követnie kell. Jézus számára ezek nem elvont fogalmak voltak, hanem a vezetői magatartás valóságos mintái: a két modell: a jó pásztor és a szolgáló-vezető.

1. *A jó pásztor* alakja (Jn 10,1-18), amelyet olyan sokat idézünk és igen sokszor félreértünk, számunkra világossá teszi, hogy a pásztor hivatása és felelőssége magában foglalja a „papét” és a „vezetőt” is.

A pásztor – mint pap (lelkész). A jó pásztor, mondja Jézus, nevén szólítja a juhait. Nagyon sok pap vagy lelkész - különösen a nagyvárosokban - nem ismeri híveit név szerint. Úgy ismeri őket, mint bizottsági tagokat, vagy éppen egyházi fenntartói járulékkuk vagy elvégzett munkájuk szerint. Nem mint egyéneket, hanem mint a munkában támogatókat vagy új egyháztagokat, vagy éppen ellenzékieket tartja számon. Nagyon sok esetben a kapcsolat nem pásztori.

Amikor nevén szólítunk egy személyt, azt jelenti, hogy törődünk vele, gondunk van reá, ismerjük őt abban a sajátos élethelyzetben, amelyben él, s nemcsak elvégzett munkája után. Ez nagyon lényeges vonása a pásztor, mint lelkész kapcsolatának gyülekezete tagjaival.

A pásztor – mint vezető. A jó pásztor nemcsak ismeri övéit, hanem kivezeti őket az akol kényelméből és biztonságából a kintlévő „világba”. A jó pásztor tehát nemcsak pap vagy lelkész, aki név szerint ismeri őket, hanem vezetőjük is, akit követnek, mert ismerik a hangját, bíznak benne, és tudják, hogy velük megy az életút.

A kereszténység túlidealizálta a jó pásztor alakját, amint zöld réteken kisbáránnal a karjaiban megy a nyája előtt. A Szentírásban azonban nem ez a valós képe a pásztornak. Ezékiel úgy rajzolja meg a pásztor képeit, mint har-

cost és bírát, amikor Dávidot állítja az ideális pásztor jelképének: védelmező, harcos, az igazságot tevő király, aki megvédi gyülekezetét háború és béke idején egyaránt.

2. A szolga-vezető (Mt 20, 25-27)

Jézusnak kétségtelenül megvoltak a maga vezetési problémái. Gyakran csaknem lehetetlennek találta tanítványait baráti viszonyban tartani egymással azért, hogy együtt dolgozva megvalósítsák az ő hivatását a világban. Milyen sokszor magyarázta az eljövendő ország fogalmát, de ők nem tudták megérteni és elképzelni azt. Ő Isten országáról beszélt, de a tanítványok csak emberi országról gondoltak, amelyben uralkodni fognak.

Egyik alkalommal éppen arról vitatkoztak, hogy ki a legnagyobb közöttük? Jézus válaszából megérthetjük, hogy milyennek értette és akarta az általa létrehozott közösség vezetőjét, de történelmi összefüggésben mondhatjuk így: az egyházi vezető?

Világosan kitűnik Jézus tanításából, hogy a vezetésnek nem a külső világ vezető-modelljét kell átvennie. Mert ez a modell azonos az ellenőrzéssel, a parancsolással, a vezető hatalmával és tekintélyével. Jézus egyszerűen mondja: „de ne így legyen köztetek”. Nem szabad megengedni, hogy a világi vezetés mintái eluralkodjanak az egyházban.

Még a világi intézmények esetében is ma már elfogadhatatlanok a régi vezetés-minták. A tekintély elvű vezetést mindenütt megkérdőjelezzük. Az emberek a világ egyre több részén cselekvő részvételt követelnek maguknak a határozathozatal folyamatában, amelyik az ők életére van hatással.

Jézus tanításában vezetési modell eszményét lehet összegezni e szavakban: „aki közületek első akar lenni, legyen a ti szolgátok...”. „Én olyan vagyok köztetek, mint aki szolgál” (Lk 22,27), mondja az utolsó vacsoránál is. Jézus szerint tehát egy hatékony vezetőnek először szolgának kell lennie. Önmagában kell tisztáznia, hogy azért kell vezetnie, hogy szolgálhasson. A vezetés az emberekért van és nem a vezetőért. Az ilyen vezetőnek nem kell félnie attól, hogy nem lesznek követői. Az emberek mindig válaszoltak és válaszolnak az olyan vezetőnek, aki bebizonyította, hogy ő szolgálni akar.

Jézus tanításából az is kiderül, hogy a vezetőnek nemcsak egy „magatartás-stílussal” kell rendelkeznie. A pásztor legyen „pap” és „vezető” egyszerre. Aki vezetni akarja a gyülekezetet, annak „szolgának” és „vezetőnek” is kell lennie. Mindezek mellé Jézus még egy harmadik szolgálati stílust is hozza: a prófétáét.

II. Ugyanakkor Jézus következetesen megfogalmazta és gyakorolta is a személyközi kapcsolatnak három típusát: elfogadást vagy megvalósítást, kihívást és elkülönítést. Ha megértjük ezeket, megláthatjuk, hogy Jézus világos képet adott arról, hogy egy vezető hogyan tudja a legjobban befolyásolni az emberek magatartását és viselkedését.

Amikor valakivel találkozott, elfogadta és megerősítette az illető személyt. Amikor látta, hogy az illető bíz az ő küldetésében, akkor kihívásként próbára tette azokat a viselkedés- vagy személyiség-vonásokat, amelyek károsak voltak a személy „egész”-ségére nézve. Végül, amikor látta, hogy mind az ő célját, mind kihívását az illető megértette, akkor egy időre magára hagyta őt,

hogy biztosítsa a döntéshozatal szabadságát, amely egyben a jó válasz volt Jézus kihívására.

(Szemléltető példa a bűnös nő története Jn 8,1-11-ben vagy az Emmaus-úti tanítványok Lk 24,13-31.)

Mi volt Jézus szándéka, amikor így viselkedett az emberekkel? Mit akart nekünk tanítani a mi saját vezetésünkről? Arra tanít, hogy néha „papoknak” kell lennünk, azaz elfogadnunk, megerősítenünk, megbocsátanunk és szeretnünk kell, ha befolyásolni és vezetni akarjuk az embereket. Máskor „prófétának” kell lennünk: kihívunk, próbára tennünk, szembeszállunk, felvilágosítanunk, ellenkeznünk. Ismét máskor „vezetők” kell legyünk: segíteni az embereket, hogy célokat tűzzenek ki maguknak, terveket készítsenek, megkeressék az erőforrásokat, programokat alkossanak, amelyek megváltoztatják életüket és a világot. Aztán meg kell adnunk nekik a szabadságot, hogy megvalósítsák terveiket, sikeresek legyenek, elbukjanak, tanuljanak. Mert csak így nőhetnek éretlen, gyenge keresztényekből, akik megbotlanak minden kőbe, vagy elbuknak minden ellenségeskedés előtt, erős keresztényekké, akik képesek szolgálni Istent és embert minden körülmények között. Amikor saját életünket vizsgáljuk, Istenhez való viszonyulásunkban nem érzünk-e hiányt, ha nem találjuk meg minden áron, a Jézus által ajánlott szolgálati formát? És ugyanez áll a gyülekezetre nézve is, de sajnos nagyon sokan nem kezelik egyenlő gondoskodással és hatékonysággal azokat. Sokan a lelkészek vagy más egyházi vezetők inkább a papi, mások a prófétai jelleget részesítik előnyben, és amennyire csak lehet, elhanyagolják a vezető ügyintézői szolgálatát.

A következőkben vizsgáljuk meg, hogy miért fontos a háromféle szolgálati típus mindenike? Minden ember életében az emberi kapcsolat három szintjén teljesítheti ki önmagát.

1. Személyes (intrapersonal): ezen a szinten úgy tapasztaljuk meg önmagunkat, mint egyének elkülönülve és különbözve másoktól, egyediek és egyedüliek teremtőjük előtt.

2. Személyközi (interpersonal): ezen a szinten létünket a másokkal való kapcsolatunkban és azon keresztül tapasztaljuk meg. Ezek a kapcsolatok befolyásolják valóságérzetünket, formáják életünket és megtestesítik létünket. Isten itt másokon keresztül szól hozzánk.

3. Személyfeletti vagy nyilvános (inpersonal vagy publikus): ezen a szinten tudatosul bennünk, hogy életünket intézményekben, társadalmi struktúrákban éljük meg, amelyek a kulturális tényezők, törvény, üzleti világ, nevelés, egyház, család stb. formákban öltenek testet. Szükségszerűen részei vagyunk ezeknek az intézményeknek és struktúráknak. Nem lehetünk kizárólag csak magánszemélyek és csak így élhetünk teljes és értelmes életet.

Az emberi kapcsolatokhoz hasonlóan lelki/szellemi vonatkozásban is három szintről beszélhetünk:

1. Misztikus dimenzió: ez körülfogja a láthatatlant és titkos belső „magvát” létünknek, amelyben az Istennel való találkozás is lejátszódik. Magában foglalja lelki élményeinket, amelyeket a hitnek olyan elemeivel gondolunk, mint: imádság, meditáció, vallásosság stb. Ez a mi belső utazásunk.

2. Profétai dimenzió: magában foglalja az Istennel való találkozásunk másokon keresztül megvalósuló formáját. A profétai dimenzió lelki életünket szavakkal teszi teljesebbé úgy, hogy mi mások szaván keresztül hallhatjuk Isten hangját, amint lelkiismeretünkben megszólal.

3. Cselekvő szolgálat dimenziója: magában foglalja Istennel való találkozásunkat erőink, tehetségeink, értelmünk cselekvő szolgálatba állításán keresztül. Ez a dimenzió átfogja misztikus tapasztalatainkat és profétai szavunkat, s mindezeket „hús és vér” valóságában mutatja fel úgy, hogy mások „láthatják és tapinthatják” hitünket. Ez a hit igazságot, cselekvést, szeretetet ajánl konkrét formákban, ez a mi külső utazásunk.

Most pedig nézzük meg, hogyan lehetséges a hármat egymásba tenni és megmutatni, hogy Jézus miért hívja ma is a lelkészeket ennek a hármasszolgálati modellnek a gyakorlására. Fontos megjegyeznünk mindjárt kezdetben, hogy ez a három szolgálati vezető nem különül el egymástól a gyakorlatban, mint ahogy ezek most előttünk állnak. Egymásba kapcsolódnak és egymással kölcsönhatásban állanak, sőt fenntartják, támogatják egymást. Pl. ha a cselekvő szolgálati tevékenységet az egyházban nem befolyásolja és támogatja munkásainak minden misztikus dimenziója, ha nem rendelkeznek a lelki erők belső magjával, akkor a munkások hamar elfáradnak, elveszítik lelki/szellemi lendületüket, s egyszerűen belefásulnak a munkába. Az egyház vagy a gyülekezet maga is többé kevésbé egy másodosztályú társadalmi szolgáltató intézménnyé alakul át, ahol bár a munka folyik, de nincs meg a szükséges lelki tényező, amely célt és értelmet ad a munkának.

Másrészt ha a munkát végzők misztikus lelki tapasztalatai nem mutatkoznak meg a cselekvő szolgálatban, úgy az egyházi közösség hamarosan egy lényegét veszített szigethez fog hasonlítani, amint a világ termelte hatalmas szükségletek tengerében úszik, amelyen az emberek csak a belső utazásukkal törődnek, s bezárják maguk mögött az ajtót imáik hiábavaló ismétlésével és magamutogató kegyességükkel.

III. Mi a vezetés?

Mint különböző egyházi intézmények vezetői, mint lelkészek felelősek vagyunk sok program és tevékenység megszervezésében és megvalósításában. Mindig sokkal több a tennivaló, mint amit csupán egyedül el lehetne végezni. Ezért a legtöbb esetben másokra kell támaszkodnunk, hogy programjainkat megvalósítsuk. Ha sikeresek és hatékonyak akarunk lenni munkánkban, tudatosítanunk kell önmagunkkal, hogy mennyire függünk mások együttműködésétől és támogatásától. A jó vezető gyorsan felteszi magának a kérdést: igen sokat kérek, vagy nem eleget? Hogyan tudnám a legjobban motiválni ezeket az embereket? Melyik a leghatékonyabb útja a gyülekezettel vagy valamilyen csoporttal való foglalkozásnak?

Hatékony vezetőnek lenni azt jelenti, hogy megértjük saját vezetési viselkedés módunkat, és hogy az miként hat azokra a személyekre, akiket vezetünk?

A vezető azonban nem az egyedüli forrása az egyénekre vagy csoportokra gyakorolt befolyásnak. Más hatások, mint család, munkahely kapcsolatok, események, szintén erőteljesen irányíthatják jó vagy rossz irányba az

emberek magatartását, és azt a helyzetet, amelyben valamilyen tevékenység folyik. Mindezt szem előtt tartva, a vezetést úgy is meghatározhatjuk, mint a vezető, a követők és a helyzet funkcióját.

A vezetés mibenlétét illetően sok meghatározás látott napvilágot. Csak egy párat idézek most: „A vezetés egy befolyásolási folyamat, amelyben az egyén vagy a csoport tevékenységét irányítjuk egy adott helyzetben kitűzött célok megvalósítására”.

„Egy tanult viselkedési jártasság, amely önmagában foglalja mások megsegítésének képességét, hogy megvalósítsák egyéni vagy közösségi lehetőségeiket.”

A különböző meghatározásokból két elem tűnik ki: 1.a vezetés-képesség és 2. tevékenység. A vezetés tehát magában foglal tulajdonságokat és képzettséget, amelyek a vezető tevékenységében és viselkedésmódjában mutatkoznak meg, amikor befolyásolni próbálja az embereket és átalakítani magatartásukat.

A következőkben ejtsünk néhány szót a napjainkban egyre jobban elterjedő fogalomról, amely szorosan kötődik a vezetés gyakorlatához, a managementről. Ha meghatározni akarjuk, azt mondhatjuk, hogy a management egy sajátos fajtája a vezetésnek, amely arra irányul, hogy közös célokat valósítson meg egy szervezeti keretben.

A management és a vezetés tehát kapcsolódnak egymáshoz, de nem azonosak. A vezető lehet, hogy saját céljait vagy elképzeléseit akarja megvalósítani, a managernek azonban mindig a szervezeti, tehát közösségi célokat és érdekeket kell szolgálnia. A szervezet lehet egy vállalat, iskola, egyház, kórház vagy éppen egy család. A kulcsfogalom az, hogy a célok, a tervek megalkotásában és végrehajtásában közösen osztoznak. A management feladata szolgálni a szervezet vagy intézmény közös érdekeit.

Azért, hogy céljait elérje, egy szervezet öt sajátos management-tevékenységet vesz igénybe:

1. felmérni és kijelölni a problémákat és lehetőségeket,
2. kitűzni a konkrét célt,
3. tervekészítés a cél megvalósítására,
4. a terv végrehajtása,
5. a szervezet hatékonyságának kiértékelése.

Az öt alapfunkció mellett még meg kell említenünk három képzettségi szintet, melyek szükségesek a management folyamatában.

Ezek a következők:

a/ technikai képzettség: tudás, módszerek, technikák, gyakorlat és tapasztalat, amelyek mind szükségesek egy sajátos feladat elvégzéséhez,

b/ emberi képzettség: ide soroljuk azt a képességet, amely tud emberekkel és általuk dolgozni, megérteni és befolyásolni az embereket,

c/ fogalmi képzettség: megérteni a szervezetet mint egészet, meglátni, hogy az egyéni tevékenység hol illeszkedik bele az intézmény kereteibe, képes lenni a szervezet céljainak kihangsúlyozásában és cselekedni a kitűzött célok szerint.

Amíg az emberi tényező fontos a management valamennyi szintjén, a technikai és fogalmi képzettség váltakozva van jelen a különböző tevékenységi szinteken.

IV. Egy hatékony vezetőnek több „szerepet” kell „játszania” így pl. összetartani egy csoportot, máskor kihívni, próbára tenni a csoportot, majd pedig kívül maradni a csoporton, mint irányító vagy szakértő. És ahogyan a csoport a helyzetnek megfelelően változik, a vezető viselkedésmódjának, helyesebben vezetési stílusának is változnia kell, hogy minden esetben hatékony és megfelelő maradjon. Amint a vezető egyik csoporttól a másikhoz megy át, helyzetről helyzetre vezetési stílusának is változnia kell, hogy alkalmazkodni tudjon az új helyzethez.

Az alkalmazkodó vezetés fogalmát a következőkben összegezhjük:

A vezetés összetevői - egyrészt fogalmi tényezők, mint a vezető nézete (felfogása) az emberről, szemlélete a szervezeti struktúrákról, neveltetése, szerep-modelljei, családi kapcsolatai, teológiája stb.,

- másrészt viselkedési tényezők, mint a magatartás határozott jegyei, kifejező mozdulatok (gesztusok), arcjáték, fogalmazási mód, szókészlet stb.

Ezek együttesen a viselkedési stílust alkotják, amelynek kifejezője a viselkedési minták ismétlődő használata, hasonló társadalmi helyzetekben.

A sokféle cselekvési stílus a vezetési szerepben található és keveredik egymással. A kérdés az, hogy mikor és hogyan használhatjuk helyesen az adott helyzetnek megfelelően a különböző vezetési szerepeket, illetve stílusokat.

A következőkben vizsgáljuk meg a legismertebbeket:

1. *Passzív beavatkozás*

A célja ennek a stílusnak az, hogy létrehozson egy alkotó vezetési űrt, amelyben a csoport tagjai megvalósítják a feladatot oly módon, hogy átveszik a vezető szerepét és maguk viszik végbe a munkát. Azért, hogy ezt elérhesse, a vezetőnek többé-kevésbé passzívnak kell maradnia, sőt bizonyos esetekben vissza is vonulhat a csoport-összejövetelekről és -tevékenységekről.

E stílus alkalmazása azt kéri a vezetőtől, hogy ne legyen irányítója a csoport tevékenységének, és vállaljon kevesebb felelősséget a személyek közötti kapcsolatok fenntartásában, s ezáltal maguk a csoport tagjai veszik át az irányítást és felelősséget az egymásközi viszony kiépítésében a megvalósítandó cél érdekében.

Ennek a stílusnak az üzenetét így fogalmazhatnánk meg: „Tudom, hogy meg tudjátok csinálni nélkülem is.”

A passzív beavatkozás stílusának alkalmazási módja alkalomról-alkalomra változhatik attól a helyzettől kezdve, amikor a vezető fizikailag ugyan jelen van a csoport tevékenységében, de nem irányít és nem vesz részt döntő módon a határozathozatalban, el egészen addig a helyzetig, amikor teljesen magára hagyja a csoportot és egyáltalán nem vesz részt munkájában. Mindkét eset akkor lehet hatékony és eredményes, ha a vezető jól ismeri a csoportot alkotó személyeket, és biztos abban, hogy nélküle is építő szellemű döntés születik, és képesek lesznek megvalósítani a kitűzött célt.

2. *Személy-irányulású*

Ez esetben a cél az, hogy tevékenyen irányítsa a személyközi kapcsolatokat, s ezáltal olyan munkaléggkört teremtsen, amelyben a csoport tagjai örülnek, hogy együtt dolgozhatnak a feladat megvalósításáért. Ennek érdekében a

vezető, ha szükséges, felfedi saját és a szervezet/intézmény céljait azért, hogy a konfliktusmentes kapcsolatokat fenntarthassa. Ennek a stílusnak a használata a vezetőtől rugalmasságot, sőt bizonyos engedékenységet, személyre való irányulást követel, másrészt pedig tevékeny részvételt a társadalmi-érzelmi háttér megteremtésében. A vezető ez esetben kevésbé hangsúlyozza a szervezeti struktúrák kötöttségét és kevesebb irányítást végez.

A személy-irányulású stílus üzenete így hangzik: „Úgy hiszem, hogy saját magatok elvégezhetitek, de ha nem, én itt vagyok, hogy tanácsaimmal segítsék nektek”.

Egyes vezetők ezt a stílust a csoport képességei iránti egészséges tiszteletből alkalmazzák, mert meggyőződésük, hogy irányításuk nélkül is jól megy a munka. Mások viszont éppen a csoport képességeinek negatív szemlélete alapján tartják alkalmazhatónak, mivel úgy tekintenek a csoportot alkotó egyénekre, mint akik gyengék és képtelenek elviselni a konfliktust és a bizonytalanságot. Szerintük a vezetőnek biztosnak kell lennie abban, hogy hasonló helyzetek nem alakulnak ki, de ha mégis, gyorsan helyre kell állítania a rendet és biztonságot.

3. *Teljes beavatkozás*

Ennek a stílusnak a célja az, hogy mindenkit: a vezetőt és a csoport tagjait bevonja a csoport tervező és programkidolgozó tevékenységének valamennyi szakaszába, miközben megfelelő felügyeletet biztosít a szervezet érdekeinek teljes érvényesüléséhez. A vezetőnek, ez esetben, egyformán hangsúlyoznia kell az emberi kapcsolatok fenntartását, a szervezeti struktúrát és a feladatirányulású hatékonyságot és az eredményes működését.

Ez a stílus azt kéri a vezetőtől, hogy legyen tevékeny, de egyben rugalmas a személyközi kapcsolatok kialakításában, ugyanakkor azonban biztosítsa a szükséges intézményes keretet és felügyeletet a feladat megvalósítására.

E stílus által közvetített üzenet a következő: „Mindenikünknek van hozzáadni valója, arra nézve, hogy mit kell tennünk, és hogyan tudjuk azt jól elvégezni”.

4. *Feladat-irányulású*

E stílus célja, hogy biztosítsa az intézményes keretet és szoros felügyeletet a hatékony programok kialakítása érdekében, egyben pedig az eredményes termelést és szolgáltatást.

Ez esetben a vezető a főhangsúlyt a szervezeti programokra és azok megvalósulására helyezi. Ez a hangsúly megköveteli, hogy a vezető legyen szigorú irányító. Jóllehet nem szükségszerűen érzéketlen vagy kevésbé törődő az emberekkel szemben, a feladat-irányulású vezető a személyeket másodrangúaknak tekinti a kítűzött feladat mellett. Az egyének értékét a szervezettel kapcsolatban az adja, hogy mit tudnak feljárnani és tenni érte.

Ha a szükség úgy kívánja, az ilyen stílusú vezető vállalja a személyes kapcsolatok megromlásának kockázatát is az intézmény/szervezet érdekeinek megmentéséért, és nem tétovázik, hogy hatalmát vagy tekintélyét használja a feladat véghezvitele érdekében.

Az üzenetet ez esetben így fogalmazhatjuk meg: „Megmutatom nektek, hogy mit kell tennetek, és hagyom.”

A feladat-irányulású vezető inkább a személyhez kötődő viszonyra törekszik, mintsem a csoportkörnyezetre. Ugyanakkor ellenőrzi a kommunikációt is, s ez csak egy irányban történik: a vezetőtől az intézményen keresztül az egyénhez.

5. *A mártír*

A mártír az a vezető, aki rendkívüli hangsúlyt helyez a vezető szerepének szükségére a szervezetben belül, a feladat-irányulásra és a szervezeti struktúrák megmentésére. Megpróbálja fenntartani az ellenőrzést a bűn és a sajnálat érzésein keresztül. A lélektani tényezők, amelyek a mártír típusnál keverednek, a következők:

a/ erős szükség az ellenőrzésre,

b/ a tisztelet szükséglete,

c/ a túlhajsolt munka igénye (hogyan ezáltal a bűn és sajnálat érzéseit kialakítsa),

d/ alapos meggyőződése annak, hogy a csoport soha sem tudja jól elvégezni a munkát.

Ezért a mártír sokkal többet dolgozik, mint ami szükséges (kívánatos), s ezáltal megtagadja a csoporttól a hatékonyság tapasztalatának és egy egészséges ön-kép kialakításának lehetőségét.

Az üzenet, amit az ilyen vezetői viselkedésmód közvetít, így hangzik: „Nem tudtok semmit tenni nélkülem, és én már mindent el is végzek.”

A mártír igen gyakran túlzott nézetet alakít ki az intézményben saját értékéről, határozatainak és munkájának minőségéről. Ebből adódóan a mártír megkísérli ellenőrizni valamennyi döntéshozatalt, és elvégzi a munkát, mert már senki nem tudja mindezt olyan jól megtenni, mint önmaga.

6. *A rabszolga*

Ez a vezetői stílus erős hangsúlyt helyez a passzív beavatkozásra. A rabszolga teljesen kivonja magát a vezetés felelőssége alól, miközben több munkát végez, mint amennyit kellene.

A lélektani erők, amelyek ebben az esetben hatnak, a következők:

a/ erős szükséglet arra, hogy reá szükség van,

b/ a konfliktus látszatát is kerülni, és kellemes személyközi kapcsolatokat kialakítani,

c/ a túlhajsolt munka igénye,

d/ alap meggyőződése annak, hogy a csoport soha nem tudja jól elvégezni a munkát.

Látjuk tehát, hogy itt is hasonló lélektani erők játszanak közre, akár csak a mártír esetében, azzal a különbséggel, hogy a rabszolga megpróbálja enyhíteni a bűntudatot, semmint előidézni azt. A rabszolga elkerüli a döntéshozatalt, agyondolgozza magát, és igyekszik tetszeni másoknak.

Az általa közvetített üzenet így szól: „Ne izgasd magad, én majd elvégzem”.

A rabszolga gyakran képtelennek vagy értéktelennek érzi magát egy fontos felelősséggel járó hivatal betöltésére. Ezért aztán beleveti magát az elfoglaltság sűrűjében, csak hogy ne kelljen szembenéznie a felelősségvállalással. És

természetesen a rabszolga mindig azt akarja, hogy mások lássák: milyen sokat dolgozik.

Befejezésül, anélkül hogy következtetéseket vonnánk le, hadd idézzem Lao-cet, a kínai bölcselet:

„A vezető akkor a legjobb, amikor az emberek alig veszik észre, hogy létezik (él). Nem olyan jó, amikor az emberek engedelmeskednek és meghajolnak előtte. Rossz, amikor megvetik őt. De egy jó vezetőről, aki keveset beszél, amikor munkáját elvégezte, célját betöltötte, azt mondják: Mi magunk tettük azt.”

Dr. SZABÓ PÁL

A ROMÁNIAI UNITÁRIUS EGYHÁZ ÚJ ALAPTÖRVÉNYE^{*}

1. Az új egyházi alaptörvény megalkotásának történelmi előzményei

Az Unitárius Egyház szervezeti felépítésének egyházi jogi szabályozása visszanyúlik az egyház kialakulásának kezdeteiig, dátum szerint 1597-ig, amikor is az egyház első Consistoriuma (Főtanácsa) létrejött.

A jogfejlődés későbbi szakaszait és fontosabb mozzanatait összefoglalóan ismerteti az a Ferencz József által névjegyzett tanulmány, amely „Az unitárius egyházalkotmány jogtörténeti forrásai és mai kérdései” címen jelent meg a „Magyarországi Unitárius Egyház szervezeti törvénye” címet viselő, 1942-ben közreadott kiadványban, amelynek összeállítása és közreadása Ferencz József és Erdő János nevéhez fűződik. Egyébként a szervezeti törvénynek ehhez a kiadásához, mint közvetlen történelmi forrásanyaghoz, kapcsolódik szorosabban a most hatályos egyházi alaptörvényünk kidolgozása.

Ez a forrásanyag annak következtében képezett az újabb egyházszerkezeti jogszabályozás számára is jó kiindulási és viszonyítási alapot, hogy kimerítő szabályozását tartalmazza a történelmileg kialakult valamennyi egyházi hatóság szervezetének, hatáskörének és működésének, nemkülönben a különböző fokozatú tiszt- és tisztségviselők jogi státusának. Ez a jogszabály-gyűjtemény magában foglalja az 1899 és 1904 közötti időszakban tartott főtanácsokon elfogadott egyházalkotmány szabályait, kiegészítve azokat a később bekövetkezett módosításokkal, amelyeknek, többek között, az egyház területi egységére is kiható állami rezsimváltozások által felvetett szervezeti kérdésekre is választ kellett adniuk.

Itt először a trianoni határrendszer fájdalmas következményeire gondolunk, ami a magyar állam feldarabolása következtében az Unitárius Egyház nagyobb részének a román uralom alá jutását, kisebb részének - a magyarországi területen maradtoknak pedig - az anyaegyház testétől való bizonyos szervezeti

^{*} Elhangzott 1998. április 19-én a Dávid Ferenc Egyetemen felolvasó ülésén

eltávolodását vonta maga után. Az 1940. évi augusztus 30-i bécsi döntés újabb, az előbbinél talán még súlyosabb megcsonkítását hozta az egyház területi egységének. Ezt a tényleges politikai és egyházi helyzetet tükrözi az említett forrásanyag, amelyet az 1942-ben kiadott szervezeti törvényszöveg tartalmaz.

A második világháború lezárulása Magyarország és Románia viszonylatában a trianoni területi megosztás visszaállítását eredményezte, ami a későbbiek folyamán az Unitárius Egyház jogi és szervezeti tényleges kettéválását hozta magával.

A Romániához visszakerült Unitárius Egyház Főtanácsa az adott politikai és alkotmányjogi helyzetnek megfelelően újrafogalmazott Szervezeti Szabályzatot az illetékes állami szervek elé terjesztette, s azt a Román Népköztársaság Nagy Nemzetgyűlésének Elnöksége 1949. évi június 1-i hatállyal (592. sz. alatt) jóváhagyta. A Szervezeti Szabályzatnak ez a szövege volt érvényben, több, időközben keletkezett főtanácsi módosító határozattal kiegészítve, mindvégig az ún. népi demokratikus és szocialista rendszer idején.

Ezt a szöveget az új szervezeti alaptörvény kidolgozásánál, mint közvetlen és hatályos forrásanyagot kellett újraértékelni és a jelenlegi politikai és egyházszerkezeti adottságoknak megfelelően továbbfejleszteni, figyelemmel az említett 1942. évi szövegben foglalt és időálló elvek és szabályok megtartásának szükségességére.

A Szervezeti Szabályzat, vagy mai szóhasználattal, az alaptörvény kiadása új, aktualizált szövegezéssel az egyházi főhatóság tárgysorozatán több ízben szerepelt még a két világháború közötti időszakban, de utóbb is. Egyházpolitikai szempontok azonban akadályozták ennek megvalósítását; ezek között is főleg az a megfontolás, hogy az új szervezeti törvényalkotás ne vezessen a román államterületen kívül került egyházrészek kapcsolatainak gyengítéséhez az anyaegyházhoz fűződő viszonyukban. Ez az aggodalom időközben aktualitását veszítette annak következtében is, hogy a magyarországi „leszakadt” részek a területi status-quo kényszerítő hatására önálló testvéregyházzá szerveződtek külön egyházi főhatóságok vezetése alatt. (EKT, Főtanács, Püspök, főgondnokok stb.) Ez természetesen úgy az egyházi igazgatás, mint a törvényhozás szétválását magában foglalja, ami viszont nem érinti és nem kell, hogy gyöngítse a két testvéregyház szellemi és vallás erkölcsi egységét. Ezzel szemben a mi egyházunkban megerősödött és széles körben kifejezésre jutott az igény nem csak az alapvető egyházi szervezeti szabályok egységes törvénytestbe való foglalására, hanem, ezen túlmenően, annak közzétételére (kiadására), hogy az nem csak az egyházi szervek, szervezetek és hivatalos személyek számára legyen hozzáférhető, hanem a hívek és bármely érdeklődő számára is.

Ennek az igénynek a kielégítése nem történhetett meg anélkül, hogy a kidolgozásra kerülő törvényjavaslat ne terjedne ki a tradíciókban gyökerező és időálló szabályok megtartása és továbbfejlesztése mellett, néhány, akár radikálisnak is nevezhető, de a jelenkori realitásokhoz alkalmazkodó újítás bevezetésére.

Mielőtt ezekre és általában az új Alaptörvény tartalmi ismertetésére rátérnénk, szükségesnek tűnik néhány szót szentelni az ezt előkészítő munkálatoknak is.

2. Az Alaptörvény előkészítő munkálatai

A Ceaușescu-féle, személyi kultusszal párosult kommunista párt - és állami diktatúra összeomlása után az 1994. év folyamán döntöttek úgy egyházi főhatóságaink, az EKT, majd ennek indítványára a Főtanács, hogy meg kell kezdeni az Alaptörvény előkészítő munkálatait. Első lépésként határozat született a Szervezeti Szabályzat Bizottságának létesítéséről azzal a megbizatással, hogy dolgozza ki a tárgyra vonatkozó törvénytervezetet. A Bizottság, amelyben helyet kaptak az egyház vezető tiszt- és tisztségviselői - püspök, főgondnokok, főjegyző, a közügyigazgató, jogügyi bizottság elnöke és helyettese és a Lelkészszövetség elnöke, valamint az egyház adminisztratív előadótanácsosa, több mint két évre terjedő fáradságos, de kitartó és alapos munkával elkészítette az előirányzott törvénytervezetet.

A bizottsági tervezetet az EKT megvitatás és véleményezés végett kiadta az egyházköröknek és a Lelkészszövetségnek, majd a beérkezett észrevételek és módosító javaslatok alapján a Bizottság véglegesítette a törvényt szövegét, egyes vitatott pontokban több változatot fogalmazva meg, hogy azok tárgyában és a tervezet egészéről az egyházi főhatóság döntsön. Az így elkészült tervezetet az EKT 1996. szeptember 26-án (738)/1996 sz. alatt) elfogadta és, az akkor érvényben lévő egyházi rendtartásnak megfelelően, jóváhagyásra az Egyházi Főtanács elé terjesztette.

Az Egyházi Főtanács az eléje terjesztett tervezetet az 1996. november 21-én tartott ülésén részletesen megvitatta, elfogadta és hatályba helyezte. Egyúttal megbízta az EKT-ot, hogy az új Alaptörvény előírásainak megfelelően megtegye az egyházi hatóságok megújításához szükséges előkészítő intézkedéseket. Itt főleg az egyházközségi és egyházköri hatóságok megújításához, valamint a Főtanács és a Zsinat, mint külön főhatósági testületek előkészítéséhez és összehívásához szükséges intézkedések megtételéről kellett gondoskodni. Az időközben megejtett egyházközségi és egyházköri választások és tisztújítások után, végül is legfelsőbb fokon, az 1996. december 13-án Székelyudvarhelyen tartott Főtanács, valamint az ugyanott december 13-án és 14-én tartott zsinat létrehozta a jelenlegi egyházi szervezetet. Ezt egyben az új Egyházi Alaptörvényünk gyakorlatba ültetését jelentette, legalábbis abban az értelemben, hogy az egyház hatóságai minden szinten az új előírásoknak megfelelően megalakultak és megkezdték működésüket.

3. Az új Egyházi Alaptörvény elvei és főbb jogi jellemzői

3.1. Az egyházi önrendelkezés elvének kinyilatkoztatása. Az országban 1989. decemberi események következtében végbement rezsimváltás, vagyis a kommunista párt és állami diktatúra összeomlása és egy liberálisabb, általában a civil társadalmi szerveződések számára kedvezőbb, toleránsabb közéleti atmoszféra kialakulása lehetővé tette, sőt megkövetelte azt, hogy az egyház felszabadítsa magát azok alól a megkötöttségek alól, amelyeket a vallásos életfelfogással szemben ellenséges kommunista politikai hatalom vezetett be, és igyekezett fenntartani az egyházakkal való viszonyában Szükségessé vált az, hogy az egyház újrafogalmazza kapcsolatát az állammal, kinyilatkoztassa belső autonómiáját és szervezeti, valamint működési önállóságát. Ennek megfelelően az Alaptörvény leszögezi: „Az Egyház, az ország törvényei keretében

a zsinatprezsbiteri elv, az erkölcs és a jog alapján, saját hatáskörében, önmaga által alkotott törvények és rendszabályok szerint szervezi, igazgatja és kormányozza önmagát minden egyházi és iskolai ügyben (2.§.1.bek.).” Ezt a látszólag egyoldalú függetlenségi nyilatkozatot alátámasztja Románia 1991. évi Alkotmányának ide vonatkozó elvi kijelentése, mely szerint „a vallásfelekezetek szabadon és saját státusuknak megfelelően szerveződnek a törvény feltételei között”, valamint „a vallásfelekezetek önállóak az államhoz viszonyítva és ennek támogatását élvezik...” (29. szak. 3. és 5. bek.)

Egyházunknak azonban, a testvéregyházakkal közösségben, továbbra is sok gondot okoz az elvi szintű kijelentéseknek megfelelő tényleges joghelyzet megvalósítása. Erre még sok figyelmet, erőfeszítést szükséges fordítani ahhoz, hogy egyházunk a többi egyházakkal, különösen a még mindig megkülönböztetett állami támogatást élvező többségi ortodox egyházzal egyenlő elbánásban részesüljön. Ezt a figyelmeztetést az is indokolja, hogy az előkészületben levő és annyira várt vallásügyi törvény lesz hivatva szabatosabban meghatározni az egyház és az állam viszonyában az Alkotmány által nyitvahagyott ún. értelmezési kérdéseket. Ezek között is például azt, hogy az Egyházi Alaptörvényt az állam illetékes főhatósága milyen formában részesíti elismerésben, tudomásulvétellel avagy jóváhagyással. Lényegében a kérdés arra vonatkozik, hogy az állam milyen jellegű és terjedelmű felügyelet gyakorlására tart igényt az egyházi törvényhozás elismerése és állami támogatásban részesítése ellenében. Ez azonban már csak részben jogi, illetve jogalkotási kérdés, mert az idejétmúlt vallási és még inkább vallási színezetben jelentkező nemzeti elfogultságok és türelmetlenségek túlélésének okait az emberek gondolkodásában és érzelmi hozzáállásában találhatjuk meg, ami sokkal nehezebben és hosszabb távon változtatható meg az óhajtott irányba, mint a tulajdonképpeni törvényhozási források.

3.2. *A zsinatprezsbiteri elv érvényesítése az egyházi főhatóságok szervezetében és összeegyeztetése a konzisztoriális elvvel.* A régi, 1949. évi Szervezeti Szabályzat nem tesz határozott különbséget az egyszerű Főtanács és a Zsinati Főtanács között sem szervezeti sem pedig hatásköri szempontból. E tekintetben idézendő a Szabályzat 165. §-nak első két bekezdése: „Lehetőség szerint minden negyedik évben, szükség esetén azonban rövidebb időközökben is, az Egyházi Főtanács valamelyik Kolozsváron kívüli egyházköztségben tartatik. Ebben az esetben a neve Zsinati Főtanács” - „Püspök és egyházi főgondnok választása, valamint új papok felszentelése rendszerint zsinati Főtanácson történik, azonban a Kolozsváron ülésező Egyházi Főtanács ugyanolyan érvénnyel eszközölheti ezen teendőket.” Ezzel szemben az új Alaptörvény, miután már a 2.§-ában előre vetítette a zsinatprezsbiteri elv érvényesítését, mely az egyházi hatóságokban minden fokon az egyházi (lelkészi) és a világi elem paritásos (egyenlő arányú) részvételét hivatott biztosítani, határozott különbséget tesz a Zsinat és a Főtanács között úgy a szervezeti összetétel szempontjából, mint a hatásköri megoszlás tekintetében.

Az új szabályozásban a Zsinat az egyház legfőbb törvényhozó szerve (119. §) melynek összetételében egyenlő számban vesznek részt az egyházi és a világi tagok (120. §), úgy azonban, hogy a rendes lelkészek, valamint a lel-

kész jellegű teológiai tanárok és központi egyházi tisztviselők hivatalból való részvételéből adódó össz-számhoz igazódik a hivatalból való és a választott világi tagok össz-száma (121. §) A Zsinat kizárólagos hatáskörébe tartozik:

1. püspök választása és beiktatása;
2. lelkészavatás;
3. egyházi jogalkotást illetően:
 - a. az Egyházi Alaptörvény megalkotása, életbeléptetése és módosítása,
 - b. a Teológiai Intézet Szabályzatának megalkotása és módosítása,
 - c. az istentiszteletek és szertartások módjának és rendjének megállapítása,
 - d. az egyházi ünnepek meghatározása (126. §).

A Zsinat rendszerint 3 évenként tartja ülészeit, de szükség szerint bármikor összehívható (127. §).

Ami a Főtanácsot illeti, az az egyház legfőbb kormányzati szerve, melynek összetételében ugyancsak a paritásos elvnek megfelelően vesznek részt egyházi és világi, illetve hivatalból való és választott tagok (132. §), mégis úgy, hogy a Főtanács létszáma jóval alacsonyabb a Zsinaténál. A Főtanács hatásköre kiterjed valamennyi egyházi jogszabályalkotási és kormányzati intézkedésre, kivéve azokat, amelyeket az Alaptörvény, a Zsinat kizárólagos hatáskörébe utal (138. §). A Főtanács évenként egyszer ül össze, de szükség esetén többször is összehívható.

3.3. Hatásköri megosztás az egyházi jogalkotás tekintetében. Az új szabályozás értelmében a zsinat az egyház alkotmányozó szerve. Kizárólagos hatáskörébe tartozik az alkotmányjellegű Alaptörvény elfogadása, életbeléptetése és módosítása. Ezenfelül ugyancsak alkotmányjellegűek azok a belső szabályzatok és egyéb jogforrások, amelyek szintén a Zsinat kizárólagos hatáskörébe tartoznak a 126. § értelmében. Mégis az Alaptörvény rendszerébe tartozó azon belső szabályzatok megalkotása és módosítása, amelynek felsorolását a 198.§ tartalmazza, a Főtanács hatáskörébe vannak utalva, amennyiben rájuk nem terjed ki a Zsinat kizárólagos hatásköre (138. § 1. pont)

3.4. Hatásköri megosztás az egyház vezető tiszt- és tisztségviselőinek megválasztása tekintetében. A Zsinat kizárólagos hatáskörébe tartozik, a lelkészválasztáson kívül, a püspök megválasztása és beiktatása (126. §). Az összes többi tisztviselői és tisztségviselői az egyházi főhatóságoknak (Zsinat, Főtanács, EKT) és azok bizottságainak a Főtanács keretében vagy alacsonyabb hatóságok keretében kerülnek megválasztásra és hivatalba helyezésre.

3.5. Az egyházi felügyelet főhatósága kizárólag a Főtanácsot illeti meg. Ez kiterjed úgy az alacsonyabb fokú egyházi hatóságokra (egyházközségek és egyházkörorok), mint az egyház kebelében működő intézetekre (iskolák, Teológiai Intézet) és egyletekre (Dávid Ferenc Egylet, Unitárius Ifjúsági Szövetség, Unitárius Nők Szövetsége), valamint egyéb központi egyházi szervekre és létesítményekre.

3.6. Az Egyházi Képvisező Tanács (EKT) szerepe és összetétele. Az E.K. Tanács az Alaptörvény értelmében is megtartotta tradicionális szerepét és jelentőségét, mint az egyházi kormányzat operatív szerve. A Zsinat és a Főtanács képviselőjében és az ezekkel szembeni felelősség mellett biztosítja közvetlenül

vagy állandó bizottságai útján az egyházi főhatósági tevékenység folyamatosságát (146. §-154. §) Szepe a főhatóságok döntése alá eső ügyek előkészítésére és előterjesztésére terjed ki a szervezetébe tartozó szakbizottságok véleményezésének figyelembevételével és az előadó tanácsosok közvetítésével. Ugyancsak reá hárul a főhatóságok határozatainak végrehajtása, illetve a végrehajtás ellenőrzése.

Szervezetében hivatalból való és választott tagok vesznek részt. Utóbbiakat a paritásos elv alapján a Főtanács választja 6 évre.

4. Az új Alaptörvény reformintézkedései

4.1. A szolgálati korhatár bevezetése. Az általános rendelkezések cím alatt elhelyezett 5. § általános jellegű előírásai azt hivatottak biztosítani a természetes (biológiai) lehetőségek határain belül, hogy az egyház hivatalait és tisztségeit betöltő személyek megbízatásuk egész tartama alatt lehetőleg testi- leg és szellemileg alkalmasak legyenek feladataik ellátására. Az idézett § első bekezdése, mely szerint „az egyházi hivatalok és tisztségek betöltésének általános alsó korhatára a nagykorúság elérése, a felső korhatár pedig a 70. életév betöltése”, azt az újítást vezeti be, hogy eltörli az egész életre szóló egyházi tisztségeket. A felső korhatárt jelentő életkort ítéli az Alaptörvény olyannak, amelyen túl, az általános tapasztalat szerint, az ember alkalmassága felelőségteljes közfunkció ellátására csökken vagy legalábbis kérdésessé válik.

Ez a rendelkezés természetesen nem érinti az egyházi tisztségviselők nyugdíjba vonulásának jogát a munkajogi törvényhozás keretében szabályozott feltételek mellett, akár a 70. év alatti életkorban is.

4.2. A megbízatási időtartam (ciklus) szabályozása. Ez az egyházi hierarchia különböző fokain elhelyezkedő hatóságok, hivatalok és tisztségek meghatározott időnkénti megújítását, friss erőkkel való feltöltését hivatott biztosítani a jó ügymenet érdekében.

A megbízatási időtartam az egyházközségi szinten a keblitanácsok és azok bizottságai, valamint tisztségviselői számára egységesen 3 év. A lelkési és énekvezéri állás nem kötött megbízatási ciklushoz.

Az egyházkörök szintjén a ciklus 4 évben van megállapítva a testületek és bizottságok, valamint a tiszt- és tisztségviselők számára. Ez utóbbiak - esepres, felügyelőgondnokok, jegyző, közügyigazgató, VEN előadó és pénztárnok, – hivatalukba kétszer visszaválaszthatók.

Az egyházi főhatóságok (Zsinat, Főtanács, EKT) választott tagjai és tiszt- és tisztségviselői számára a megbízatási időszak 6 évre terjed. A püspök, a főgondnokok, a főjegyző és közügyigazgató egyaránt egyszer újraválasztható. Az egyházi központ tisztviselőire, akiket pályázat és versenyvizsga alapján a Főtanács, illetve az EKT alkalmaz egyéni munkaszerződéssel, nem terjednek ki a megbízatási ciklusra vonatkozó szabályok, mert munkaviszonyukra a munkajogi törvényhozás szabályai nyerne alkalmazást.

A megbízatási időtartam 3, 4 és 6 évben való rögzítése az egyházi hatóságok alulról felfelé haladó fokozatai számára azt hivatott biztosítani, hogy az egyházi szervezet időszakos megújítása ugyancsak alulról fölfelé haladó mozgással minél simábban menjen végbe.

5. Végezetül, és az új Alaptörvény méltatásának kiegészítéseként, elengedhetetlennek tartom annak kiemelését, hogy jogtechnikai szempontból, csakúgy mint stilisztikai és nyelvi szempontból, a törvény szövegezése egységes, szabatos, magyaros és közérthető. Ezek a tulajdonságai méltán tehetik vonzóvá a közérdeklődés számára is.

FEKETE JÁNOS

A LELKÉSZ ÉS AZ ISKOLA EGYÜTTMŰKÖDÉSÉNEK JELENTŐSÉGE A VALLÁSOKTATÁSBAN (Mit vár az iskola a lelkésztől és a lelkész az iskolától?)

Egyházunk előtt álló számtalan, megoldásra, tökéletesítésre váró feladat közül - fontosságát, jövőnk alakulását tekintve - a vallásoktatás hatékony megszervezése, tartalmának, formatív jellegének biztosítása a legsürgősebb s talán legalapvetőbb. Véleményem szerint ezzel a kérdéssel érdemlegesen foglalkozni már évekkel ezelőtt szükséges lett volna, mert az új körülmények közt beinduló vallásoktatás minden szempontból felkészületlenül találta mind az egyházat, mind az iskolát, s nem utolsósorban a gyermekeket, fiatalokat, ugyanakkor a körütekintőbb, jó elképzelésekkel létjogosultságát gyorsan bizonyítani tudó vallásoktatás beindulása, vagy ennek ellentéte, évekre meghatározza ennek a munkának a sikerét vagy sikertelenségét.

I. A vallásoktatás szerepe

Nem szorul részletes bizonyításra a vallásoktatás szükségessége napjainkban, csupán a két alapvető feladatot emelem ki:

1. Az élet minden területén nap mint nap tapasztalható, hogy társadalmunk vallási ismeretei, vallási műveltsége alacsony. Ha az ismeret oldaláról tekintjük a jelenséget, azt látjuk, hogy még a hívő emberek saját vallásuk dolgaiban való tájékozottsága is felszínes, a mások hitéről való tudásuk meg nem létezik. Szekuralizált, vallásvesztett korban élünk, de amikor értetlenül állunk egy vallási vonatkozású esemény, egy istenes vers, egy történelmi vonatkozás, napihír, festmény, szobor előtt, megbizonyosodhatunk arról, hogy a vallási tájékozottság ma is eleven része az emberi tudásnak, a vallási és az emberi kultúra legősibb és legalapvetőbb kincseinek egyike, a mindenkori műveltségesezmény egyik alapelve, kulturális örökségünk megértését és a világban való eligazodásunkat is kedvezően befolyásolhatja. Ezek a tények igazolják, hogy a vallásoktatás egyik feladata a *vallásismeret* oktatása. Ha akad aggályoskodó, aki ebben a lelkiismereti szabadság megértését sérelmezi, megnyugtatható, hiszen ha valaki németül tanul, nem kell azért németté válnia.

Felmerül a kérdés: a vallási ismeretek milyen köre alkossa az oktatás tárgyát? Ezt az ismeretmennyiséget egy előre kidolgozott, meggondolt, lineáris,

esetenként koncentrikus jellegű tanterv kell meghatározni. Ahogy a tanulók opcióiból is kiderül, el kell kerülni a lexikális túlzásokat, az adathalmazok végtelen felsorolását. Olyan fogalmi hálót kell biztosítani, amelyet ki-ki a meglévő, esetleg hézagos és egymástól eltérő ismereteivel tölthet meg, amelyhez hozzárendelheti saját véleményét (ennek hiányát a vallásórán sok nagyobb diák kifogásolja), végeredményként azonban az egyéni ismeretek mozaikszemeiből a vallási-egész körvonalai bontakozhatnak ki.

2. *Ha a vallási ismeretek átfogó rendszerében gondolkodunk, teljesen világos, hogy nem elégedhetünk meg az eddig jelzett fogalmi rend és történeti anyag feldolgozásával, még akkor sem, ha legtöbbünk korábbi tapasztalatai szerint a vallásról tudni érdemes dolgok köre ezzel véget is ért. Ha ugyanis elfogadjuk, hogy a vallás a múltban és a mában is eleven, az egyénre és a társadalomra is sokoldalúan ható tény, akkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy létezésének minden pillanatában emberi eszméket hordoz, emberi érzéseket táplál, emberi cselekvés- és magatartásformákat igazgat. Ennek viszont az a következménye, hogy a vallás világával mint tanulással, mint filozófiával és teológiával is számot kell vetnünk. Ugyanígy nem mehetünk el azon tény mellett, hogy a vallás - fogalmából adódóan - hit, érzelmi állapot, személyiség-szervező világnézet és erkölcsi kódex is.¹*

Mivel a hit az emberi személyiség egyik lehetséges alapmotívuma, természetes, hogy az emberi egzisztencia egészére kihat: mind az érzelemre, mind az értelemre, mind pedig a cselekvésre. Ha bármelyik háttérbe szorul, egészségtelen és csonka hittel van dolgunk. Ha csupán érzelem, az elmúlik, mint az első szerelem, s helyébe nem marad más, csupán szentimentális hóbort. A hit így az emberi szív ügye, de több is annál. Ha kizárólag az értelem kapna privilégiumot, lehetséges, hogy lennének okos emberek, akik nélkül nem menne előre a világ, de nem lennének jó emberek, akik nélkül ellenben még az is értelmetlen lenne, hogy megmaradjon a világ... Mivel a hittan pontosan meghatározható ismereteket ad át, éppúgy mint bármelyik, tantárgy, tanítható, bár közben igényt tart az intellektuson túl a gyermek egész személyiségére.²

Így, ha megvalósulhat a hatékony vallásoktatás a diák nem csak eggyel több dolog ismeretét viszi magával az iskolából, hanem azt is, hogy aki megismeri a vallás világát, egyúttal megtanulja tisztelni a hitet, a másik ember hitét, és megtanulja tisztelni az embert, aki, miként régen, ma is napról-napra szembesül az egyetlen tantárgyba foglalható titokkal, – a hit csodával.³

Így lehet más a ma embere: tisztességes, becsületes. Ha hite van, megtalálja a harmóniát magával is, a közösséggel is.

II. Család - iskola - egyház szerepe a vallásoktatásban

A család, az iskola és a templom: ez a három hely, ahol a vallás komplex módon gyakorolható, megtanulható és átélhető. A vallásoktatásban, vallásos nevelésben érdekelt tényezők nem szabad figyelmen kívül hagyják a jelenleg adott, reális helyzetet: négy évtizeden át a hazai pedagógiai gyakorlatban a nevelés egyik fő területe az ateista nevelés volt, ami nyíltan vagy burkoltan vallásellenes nevelést jelentett. Számúzte az iskolából a vallási kultúra

minden elemét. Az iskola alig vagy csekély mértékben tanúsított toleranciát a vallásos családokkal, gyerekekkel szemben, s ahogy elítélte a vallásgyakorlókat, ugyanúgy kizárta falai közül a Bibliát.

- a rendszerváltás után, napjaink értékviszásgos világában a vallásoktatás bevezetése - nem minden konfliktus nélkül - eddig nem tapasztalt, új, sokrétű kihívást jelentett mindenkinek.

- a gyermek nagyon receptív és érzékeny (sajnos a nevelés folyamatában ritkán vesszük ezt figyelembe), nem tudjuk kiszámítani, hogy a különböző hatásokra hogyan reagál: a gyerekekre hatással van a család a maga légkörével (anyagi helyzetűtől, kulturális igénytől és foktól függően, milyen mértékben van jelen a vallásos hit, harmonikus a családi élet vagy nem, esetleg felbomlott vagy felbomlásban levő rendezetlen család), hatással vannak pozitív és negatív vonatkoztatásban a barátok vagy osztálytársak, az elektronikus és írott sajtó a mindenki által ismert kínálatával, hatással van az iskola, mint intézmény, a pedagógus, a lelkész. A különböző előjelű, erősségű hatás a gyermeklelkében elindít egy kívülről láthatatlan („fekete doboz” - jelenség) mechanizmust, folyamatot, és ami látható, érzékelhető lesz, az a sok ható erő eredőjeként a gyermek magatartásában, állásfoglalásában, véleményében nyilvánul meg. A nevelés feladata a "fekete dobozban" történetekre hatni, hogy a gyermek pozitív értelemben dolgozza fel, értékelje a ráható információkat.

1. A CSALÁD. Ahhoz, hogy a tényszerű ismeretek töredékeiből egységes egész formálódjék, szükséges a család segítsége is, de legalább objektivitása. Legfontosabb, amit megtehet: ne engedjen szabad döntést a gyermeknek a vallásoktatásra való részvétellel és ahhoz való viszonyulását illetően. Hogy lenne képes a gyermek dönteni olyan kérdésben, melynek megválaszolásához szükséges alapinformációi hiányoznak. Tekintettel arra, hogy a mai szülők nagy része is vallástalanságban nőtt fel, képtelenek biztosítani azt a segítséget, ami a tanulók vallásos nevelésében a családra hárul. Vannak rendhagyó esetek is: a középiskolás tanuló, akinek a családi környezete ideális feltételeket, légkört, hatást biztosít a vallásos neveléshez az egész osztályban (sőt tagozaton), egyedül fejezte ki érdektelenségét a vallásórakkal kapcsolatosan (lehetőséges, hogy az ő felkészültségéhez, ismereteihez képest a vallásórák nem nyújtottak újat?)

A felmérések eredménye során érdekes jelenségre figyeltem fel: VI-VII. osztálytól kezdve, a nagyobb osztályokban már nagy számban (van X., XI. osztály, ahol a tanulók 80- 90%-a) igénylik a tanulók, hogy vallásórán többet beszéljenek a szeretet kérdéséről. Ez jelzés a tanulók részéről: ami mindennapos, amivel telítve van, abból nem kér többet az ember. Tehát a mai fiatalok hiányolják a szeretetet. Ezt néhány évvel ezelőtt végzett felmérésekben is tapasztaltam, ahol a kérdések más irányú megfogalmazása lehetővé tette, hogy a gyermek konkrétan megnyilvánuljon. Meglepően sokan (a kisiskolás nagyon őszinte tud lenni!) elpanaszolták, hogy otthon nem találnak megértésre problémáikat illetően, nem is érdekli a szülőt az anyagi gondoskodás mellett, hogy annak a gyermeknek érzékeny lelki világa van, hogy úgy igényli a megértést, a simogatást, mint a táplálkozást. Elmondható, hogy nagyon sok szülő nem is ismeri gyermekét igazán. A szülői tekintélyelv vagy érdektelenség (ennek okai

külön tanulmány tárgyát képezik) légköréből a gyermek az iskolába kerül. Itt egymást követik a tanórák, a tanárt sietteti a program, kicsengetnek, jön egy másik óra, eltelt a nap nagy része, a gyermek itt sem találta meg, amire lelke szomjazott: a szeretetet.

Véleményem szerint ezt - az osztályfőnök mellett - legjobban a lelkész tudja orvosolni. Kevés olyan értékes, hálás téma van, mint a szeretet, és sehol nem lehet olyan érdemlegesen tárgyalni, mint a vallásórán, és a lelkész az, aki legjobban orvosolni tudja munkája során ezt a sajnálatos jelenséget, ami egyik oka, eleme a mai erkölcsi válságnak.

2. AZ ISKOLA. Az iskolát is új helyzet elé állította a vallásoktatás bevezetése, s a régi sztereotípiák még napjainkban is éreztetik hatásukat. Az iskolák elsősorban az adminisztratív kérdések megoldását tartják elsődleges feladatuknak: a vallásórák heti beiktatása az órarendbe, osztályterem biztosítása, a IX-XII osztályokban - ahol fakultatív a vallásóra - a jelentkezők nyilvántartásba vétele. Ez viszont csak az első lépés. Az iskola fel kell ismerje, hogy a vallásoktatás felmérhetetlen segítséget ad a nevelő munkában, de az oktatási folyamatban is: olyan kérdésekkel foglalkoznak, amire a többi óra nem biztosít lehetőséget, hozzájárul, nem kis mértékben, a pozitív erkölcsi vonások kialakításához. A lelkésszel közösen szervezett ünnepélyek, rendezvények sajátosságos hangulatot, jelleget adnak a nevelési folyamatnak, s ez pozitívan nyilvánul meg a tanulók magatartásában is. Több iskola tudatában van ennek, és ez nem marad eredmény nélkül. Egyre több iskolában van jelen a lelkész tanévnyitón, évzárón, évfordulós ünnepélyeken, több helyen az igazgató, pedagógus tagja a presbitériumnak, ami óriási előny az együttműködés tekintetében. Egyik unitárius lelkészünk véleményéből idézek: *...úgy az iskolában, mint a templomokban az összejöveteleket, ünnepségeket együtt szervezzük-rendezzük. Március 15, Anyák napja, maszkabál, szoboravatás, kopjafa-avatás, honismereti vetélkedő, évnyitó, halottak napja, karácsonyi műsor csomagosztással, Dávid Ferencről való megemlékezés stb. (...) Az iskolában a pedagógiai tanácsokon mindig jelen vagyok, a szülői értekezletekről egyszer sem hiányoztam, előadást is tartottam, vagy hozzászóltam. A lelkészi lakáson, az iroda-helyiségben négy szekrény tele van könyvekkel. Szívesen álltam és állok rendelkezésére azoknak (tanítók, tanárok), akik valamilyen tárgyhoz keresnek forrásanyagot. Minden évben 8-10 héten át Nők óráját tartunk, ahol az előadók tanítók, tanárok, ... irodalmi összeállításokat a lelkészi házaspár a tanügyiiek közreműködésével készítette...*

Hasonlóan örvendetes az iskola álláspontja egy másik faluban is. A tiszteletes úr véleményéből idézek: *A vallásórák pénteken 11 órától vannak. Az iskola vezetője, amennyiben akadályoztatva vagyok (gyűlés, szolgálat) felajánlotta a hétfői nap 12-13 óra közötti időt is, hogy az anyaggal ne maradjak le. Az iskolában tartott vallásórát a tiszteletes úr a továbbiakban így véleményezi: Az iskolai vallásnevelésnek az az előnye, hogy az óralátogatás pontos. A fegyelem is más, mint az egyházközösség irodájában tartott órák idején. Nekem, mint nevelőnek, a jelen helyzet megfelel minden tekintetben.*

Sajnos még sok helység van, ahol az iskola nem tanúsít a fentiekhez hasonló megértést, de ezeket a következő fejezetben részletesebben előtárom.

Véleményem szerint a lelkész kell legyen az - akár a család szerepének növelése érdekében -, aki megteszi az első lépéseket az iskola álláspontjának tökéletesítéséért, ne vonuljon háttérbe, éreztesse jelenlétét, mert ehhez most már nem csak törvényes joga van, de hivatásbeli kötelessége is, legyen tudatában, hogy nem alamizsnát kér, nem megalázkodik, mint az elmúlt évtizedekben.

3. AZ EGYHÁZ. Nincs szándékomban az egyház szerepét taglalni a vallásoktatásban - az alább felsorolt igényekből sok minden kiderül, amire a lelkészek figyelhetnek - csupán egy magyarországi hitoktató véleményét idézem, aminek jó tudatában lenni: *Miközben a hitoktató lelkész nem gondolja, hogy a (különböző) tantárgyak bármelyikéből is a tanárnál többet tud, valamennyire mégis otthon kell lennie mindegyikben. Csak így tudja kihasználni a megfeleléseket, felébreszteni az asszociációkat és kapcsolni a vonatkozási pontokat. Ha belegondolunk abba, hogy a vallás jelen volt és van az emberi történelem, tudomány, gondolkodás, művészet, erkölcs, politika, egyszóval a valóság minden területén, könnyen belátható az a segítség, melyet a hitoktató lelkész nyújthat a gyerekeknek ezekben a primer módon nem a hit-tanhoz tartozó tárgyakban is.*

Ugyanakkor van a hittanóráknak valami sajátos hangulata, semmilyen más tárgy oktatásával nem hasonlítható jellege, amelynek formális, de tartalmi okai is vannak... hiszen a tantárgynak vannak olyan szubjektív, ambivalens elemei, melyek teljes egyértelműséggel nem dönthetők el, hanem az egyénnek szabad játékteret adnak. Eközben történnek kis csodák, gyakrabban és többek részéről, mintsem az várható lenne. A rosszul tanuló gyerekről kiderül, hogy rendkívül eszes és tiszta gondolkodású, a nagy sumákolóról, hogy megrázóan őszinte is tud lenni, a kis mulyáról, hogy hallatlan mély és tárgyszerű, a kis vagányról, hogy könnyeit nyeldesi, s az egyébként mindentudó kisokos sem biztos, hogy mindent jobban ért a többinél. Felbecsülhetetlen értékű az iskolai oktatás egész mai rendszerében az a sikerélmény, felszabadítás, melyet ilyenkor a gyerekek átélnek.⁴

III. Kölcsönös vélemények, javaslatok

1. A lelkész elvárásai az iskolától:

- általános és megalapozott kérés, hogy a vallásórát ne a 6 - 7. órának tervszerűsítsék az órarendben, mert a tanuló ekkor már fáradt. Ebben az időpontban megfelelőbb lenne az ének- vagy a testnevelés óra.

- ne tekintse az iskola egy fölösleges „valaminek” a vallásórát. A tanító, tanár vegye tudomásul, hogy a vallásóra nem töltelék, és ha nem segíti, ne is akadályozza.

- *Elsősorban jó feltételek, hely és alkalom biztosítása, a tantervben szereplő vallásórák megtartására.*

Az iskola, - mint intézmény - az egyházat, a tanári kar a lelkészt vagy vallásatanárt fogadja el munkatársának. Úgy érzem, hogy jelenlétünk az iskolában, segítség lehet az oktatói-nevelői munkában. Bár hittan, etika, bibliais-

meret, történelem, amit tanítunk, mindegyik célja az erkölcsi és vallás-erkölcsi nevelés.

Látom azt, hogy az egyes tantárgyakat illetően olyan nagy a tanterv előírta anyag, hogy alig lehet leadni. A heti egy osztályfőnöki órát kivéve alig marad idő beszélgetésre, problémamegoldásra. Véleményem szerint az iskolai vallásórák keretében végzett lelki és erkölcsi nevelés jól kiegészíti, kiegészítheti az oktatói munkát. Egyetértésre van szükség lelkész és tanár, iskola és egyház között, hiszen mindkettő alapvető célja a tanítás, a nevelés.

Röviden így foglalhatnám össze elvárásaimat:

Fogadjuk el egymást. Leheünk otthon az iskolában, az iskola legyen otthon, és érezze otthon magát az egyházban.

– A vallásórákat ne az új helyzet hozta kényszerű-valaminek tekintsék, hanem az erkölcsi rend helyreállítása, a megfelelő erkölcsös emberi magatartási forma kialakítása fontos tényezőjének. Ennek megfelelően a vallásórákat ne úgy kezeljék, mint „potya” tantárgyat, és ne utolsó helyen az órarendben, utolsó óraként 2 - 3-ig, amikor a gyermek már nem képes figyelni.

Az ünnepekre való felkészülést a tanerők ne csak az egyház, a lelkész kötelességének tartsák. A gyermekek ünnepélyekre való felkészítésében, szereplésük levezetésében vállaljanak tevékeny szerepet. Főleg az I-IV osztályban nagy segítséget tudnak nyújtani versek, énekek, jelenetek megtanításában. Többet vannak együtt a gyerekekkel, jobban ismerik képességeiket. Biztosítani kellene a tanítóknak, tanároknak óralehetőségét, amikor ezekkel a dolgokkal foglalkoznak, hogy ne pluszmunkaként végezzék. Nagyobb közösség, egy egész falu közérzete függ egy-egy jól sikerült ünnepi műsortól. A pedagógus nem maradhat ki, nem húzódhat félre, a közösség is elvárja jelenlétét.

Tanítók és tanárok a templom és iskola szorosabb összekapcsolódása érdekében mutassanak jó példát a gyermekeknek azzal, hogy rendszeresen templomba járnak.

– Az 1989-es rendszerváltás lehetőséget adott arra, hogy a hitoktatást az iskolai program keretében is végezhessük. Személyes tapasztalatom az, hogy ez a változás szokatlan helyzet elé állította mind az iskolai személyzetet, mind a lelkészt. Egy olyan intézményben, olyan emberek között kellett megkezdeni a munkát, amelyben eddig vallás- és egyházzellenes nevelés folyt. Nehéz volt kimondani egyik napról a másikra, hogy ami eddig volt, az nem érvényes tovább, sőt, mostantól fogva lesz hitoktatás. Különös, groteszk helyzetnek érezhette a lelkész, amikor ugyanaz az igazgató, vagy osztályfőnök, aki még röviddel azelőtt rosszállóan kérte számon a tanulóktól a vallásóra járást, most bekíséri a lelkészt az osztályterembe az első vallásóra, hogy: „gyerekek, mostantól a pap bácsi az iskolában is fog vallásórát tartani, legyetek jók, figyelmesek... stb.”

Szinte természetes eredménye volt a dolgoknak, hogy a lelkészt az iskolai személyzet nem fogadta teljesen körébe, végzendő munkájának pedig nem tulajdonított túl nagy jelentőséget. Magam is úgy éreztem, hogy a vallásórák valahol a legkevésbé fontosnak tekintett órák után következnek. Ezt világosan tükrözte az órarend összeállítása, amelyben a vallásórák a tanítási idő 5. vagy 6. órájában kaptak helyet. Eredmény: fáradt, szellemileg kimerült gyere-

kek, akiknek már csaknem lehetetlen lekötni a figyelmét, és így teher számukra a vallásórákon való részvétel. Szinte minden óra ezzel a kérdéssel kezdődött: *Pap bácsi, úgy-e nem tetszik tartani a kicsengetésig?* Megvallom, nem csodálkozhattam ezen a kívánságon. Egészen más hangulatban és eredménnyel telik el az a vallásóra, amelyet reggel vagy a délelőtti órákban tarthatok. Az iskolai vallásoktatás eredményességének nélkülözhetetlen feltétele olyan órarend összeállítása, amelyben a többi tantárgyakkal egyenlő rangban kapnak helyet a vallásórák.

Esetünkben egy másik nehézség az osztályok csoportosítása volt: I-III.; II-IV.; V-VI.; VII-VIII. osztályok együtt. Ez a csoportosítás olyan helyzetet eredményezett, hogy hárman ültek egy padban, és az is előfordult, hogy néhány tanulónak állva kellett eltöltenie az órát. Ez esetben arra kellett kérnem az iskola vezetését, hogy olyan osztályokban tegyék lehetővé a vallásóra tartását, ahol megfelelő számú bútorzat áll rendelkezésre, vagy pedig a padlásra, raktárba elrakott tartalékpadokból pótolják a hiányt.

Egyik idős lelkésztől hallottam a következő megállapítást: *Az iskolai környezet, annak szelleme, levegője nem alkalmas a vallásérvő lelkész munká elvégzésére.* Sokat gondolkodtam e megállapítás értelmén, amíg magam is rájöttem, hogy miről van szó. Természetes, hogy a hitoktatás (is) egy bizonyos ismeretanyag átadását, illetve számonkérését jelenti. A növendék ebből a „tantárgyból” is felel és osztályzatot kap. De elsőrendű feladat a jellemformálás, az erkölcsi ember kialakítása, a növendékek lelki művelése, a vallásos érzület, egyházszeretet, hagyománytisztelet, nemzeti öntudat kialakítása, mert a legtöbb pótolnivaló ezen a területen van. A társadalomnak nem csak alapos szaktudással felruházott szakemberekre, hanem legalább annyira becsületes, jellemes, szeretetre képes, európai formák szerint gondolkodni, viselkedni, élni tudó emberekre is szüksége van. És erre van legnagyobb szüksége népünknek is. Ezt a tananyagot nem lehet lecketervbe foglalni; nem lehet azt mondani, hogy kizárólag a lelkész vagy hitoktató feladata. Csak az az iskola dolgozik eredményesen és végez teljes munkát, ahol nemcsak oktatás, „tölcsérezés”, hanem nevelés, jellem- és emberformálás is történik. Az erkölcsi nevelés, emberi példaadás pedig minden tanítónak, tanárnak, nevelőnek feladata (kellene legyen) tantárgytól, tudományágtól függetlenül. Egyik lelkész mesélte, hogy hallotta, amikor tornaórán a tanár rákáromkodott és trágár szavakkal öntötte ki mérgét a tanulóra, amiért az elügyetlenkedte (nem ezt a kifejezést használta) a magasugrást vagy a kosárba dobást. Elgondolkoztató, hiszen nem kell túl nagy szakértelem ahhoz, hogy tudjuk: a nevelésben, pedagógiában a durvaságnak, vulgáris kifejezéseknek nincs helye. Vásárhelyi János református püspök írja: *Az én tanítóm című írásában: Fel sem tudjuk mérni, hogy mekkora áldás száll ki a világba egy egyszerű tanteremből, melyben egy igaz lelkű tanító nemcsak a tudás, hanem a nemes erkölcsi oktatás, az Isten-és emberszeretet magvait hintegeti el tanítványai lelkébe. Korunk minden nyomorúságának az a forrása, hogy... nagyon sok a tudás s végtelenül kevés az erkölcsi tartalom.* Ez az idézet azt is elmondja, hogy melyik területen van a legnagyobb pótolnivaló. Csak így köszönheti majd évtizedek múltán az életben boldogulni próbáló vendiák nemcsak azt a tudást, szakismeretet, amellyel

az iskola felruházta, hanem azt is, amit Ady Endre köszön meg egykori iskolájába üzenve: „Tápláltad tovább bennem az erőt/ Szeretni az embert és küzdeni/ S hűn állni meg Isten s ember előtt.”

– Bevallom, hogy én, aki évtizedeken keresztül az iskolából kirekesztve végeztem a valláserkölcsi nevelést, 1990-ben az iskolai valláserkölcsi nevelési lehetőséget valóságos csodának tartottam. El se hittem, hogy ez igaz, és ez most már ezután így lesz. Arra, hogy ezért az államtól fizetést is kapunk, nem is gondoltam. Csak örvendtem az osztályterem kényelmének: a fekete táblának, amelyre én is írhatok. Felírhatom Isten nevét, Jézus nevét. Örvendtem a katedrának, a padoknak, az órarendnek, a fegyelmezési lehetőségeknek, az óralátogatás pontosságának stb. Hiszen azelőtt a templomok portikusaiban húzódtunk meg. Jó volt, ahol akkora volt az iroda, hogy tíz-húsz gyerek befért. Bizony, sok lelkész a lelkészi család konyhájában tartotta a vallásórát. Volt olyan idő, amikor kizárólag csak a templomban lehetett vallásórát tartani, s a templom fűthetlensége miatt, a didaktikai eszközök hiánya miatt alkalmatlan volt erre.

Amikor az iskolai vallásoktatás tekintetében, a tanszemélyzettel szembeni elvárásainkról kérdezel, szeretném kijelenteni, hogy én a magam környezetében teljességgel meg vagyok elégedve az iskolai vallásoktatási lehetőségekkel.

Azt vártam, hogy a tantestület legyen bizalommal velem szemben, s fogadjon kollegaként, munkatársként. Azt vártam, hogy minél teljesebben együttműködjünk egy új nemzedék felnevelésében. Most már megvan a lehetőség arra, hogy a tanszemélyzet, a szülő és a lelkész nevelje, vezesse egyirányba a gyermeket. Azt vártam hogy kölcsönösen figyelemmel legyünk egymás szakterületére és kölcsönösen értékeljük egymás munkáját.

Boldog vagyok, hogy mindezt megkaptam. Boldog vagyok, mikor a tanszemélyzet tagjait a templomban látom, amikor úrvacsorát is vesznek, és amikor közösen rendezzük a templomi és iskolai ünnepélyeket.

Gálfalvi tanár úr szavai jutnak eszembe: A lelkésznek kell megtenni az első lépést a jó kapcsolat megteremtésében. Boldog vagyok, hogy én ezt megtehetem.

2. Az iskola elvárásai a lelkészekről:

a. I g a z g a t ó k:

- a jelenlét biztosítása (ez különösen a felső osztályokra vonatkozik, ahol fakultatív a vallásóra) főleg azért, hogy vonzóvá teszik az órát,

- a tanulók életkori sajátosságainak megfelelően használjanak didaktikai eszközöket, ez vonzóbbá teszi az órát (videokazetta stb.),

- programjukat, elképzeléseiket beszéljék meg az iskolával. Így elkerülhető, hogy ismétlődjenek a tárgykörök (felelősségre vonás alkalmával az egyik osztály tanulói - más felekezeti - kijelentették, hogy minden órán ugyanazt csinálják).

– Mai irányvesztett világunkban az iskolai vallásoktatásnak igen nagy szerepe lenne a tanulóifjúság nevelésében, de még a felnőtt nevelésben is. Ugyanis az emberek hozzászórtak ahhoz az előző diktatorikus rendszerben - nacionalista, fasiszta, kommunista -, hogy a hatalom kijelölje az erkölcsi nor-

mákat, cselekvési irányokat. Ezeknek az ideológiáknak az eltűnésével egy úr keletkezett az emberek tudatában, amit a liberális politikai hatalom nem igyekszik betölteni, teret engedve a pluralizmus szellemében az ideológiák burjánzásának.

A keresztény egyházaknak saját magukkal szembeni kötelessége az említett úrt betölteni a saját keresztény ideológiával, ugyanis gyökereik legalább 2000 évre visszanyúlnak, erkölcsi normarendszerük kiforrott, normáik, törvényeik átestek az idő próbáján, és kiállták azt, ideológiájuk világos alapelveken nyugszik, mentes a hözöngésektől.

A fentieket figyelembe véve, véleményem szerint az iskolai vallásoktatás fő feladata, hogy elsajátíttassa a tanulókkal a keresztény erkölcs alapelveit, megtanítsa őket a keresztény hit megélésére és a vallás gyakorlására.

Ezen belül fontosnak tartom a keresztény kultúra legfőbb értékeinek elsajátítását, aminek alapja a Biblia, a tanulóknak minél több bibliai történetet kell ismerniük. A tanulóknak meg kell tanítani a keresztény erkölcsi normákat, ezek tiszteletben tartására kell szoktatni mindenkit, nemcsak vallásórán, hanem az élet minden területén.

Az iskolai vallásórákon meg kell tanítani a gyermekeknek, ifjaknak a vallásgyakorlás külső formáit úgy is, mint a szertartásokat, egyházi énekeket a különböző alkalmakra, ezáltal könnyebben bekapcsolódnak az istentiszteletek cselekvéseibe, különböző más megnyilvánulásokba, mint ünnepélyek, megemlékezések, találkozók stb.

Vallásórákon fel lehet készíteni a tanulókat, ifjakat az egyház által szervezett műsorokban is. A tanulókat be kell vezetni az egyház által szervezett jótékonyági akciókba is, hiszen az egymáson való, illetve a rászorulókon való segítség az emberbaráti szeretet megnyilvánulása.

Egyszerűen az iskolai vallásoktatás fel kell készítse az ifjakat a keresztény élet belső és külsőségeiben való megélésére.

– 1. A vallásóráknak elsősorban a tanulók erkölcsi nevelésében kell fontos szerepet betölteniük. Ilyen értelemben nevelési célként a keresztény ember alapvető jellemvonásainak kialakítását kell kitűzni, mint: szerénység, önzetlenség, elszorúság, őszinteség, bátorság, becsületesség, felelősség, következetesség, önfeláldozás, büszkeség, aktivitás stb.

2. Amíg az I–IV., illetve V–VI. osztályban a vallásórák zömét a vallás-erkölcshöz kapcsolódó témák megbeszélésére fordítják a lelkészek, addig a VII–VIII. osztályban a Káté tanulása a fő téma. Azt pedig az iskolán kívül is meg lehet valósítani.

3. Azokban a helységeken ahol több felekezet létezik, előfordul, hogy az egy felekezethez tartozó tanulók száma nem éri el a 10-et, tehát óradíj szerint nem fizethető a lelkész. Legtöbb esetben a vallásórák nem tartódnak meg. Lehetőséget kellene teremteni olyan tartalmi program összeállítására, mely minden felekezetű tanuló számára érvényes. Általános érvényű program alapján a betanító lelkész foglalkozhatna órarend szerint minden tanulóval.

4. A lelkészek iskolai tevékenysége a vallásórák megtartásában általában ki is merül. A tanulók nevelése állandó jellegű tevékenységet igényel. Ilyen vonatkozásban a lelkészeknél többet vár az iskola. A tanulók közül sokan nem

látogatják a templomot, sajnos ez a felnőttekre is érvényes. Ezzel a jelenséggel szemben a lelkész nem lehet közömbös. A vallásórák hatékonysága éppen ebben mérhető le.

5. Jó lenne módszertani felkészítőket is tartani a lelkészeknek

- hozzáférhető, életkornak megfelelő tanterv, tananyag közös (egységes) meghatározása,

- tankönyv hiányában valamilyen használható kiadvány kellene a gyermekek kezébe, amiből órára otthon felkészülhetnek. Az én gyermekkoromban volt Kisbiblia és V-VII. osztályos korunkban stencilezett anyagot (fél ívnyagyságban) kaptunk, melyben ügyes rövid bibliai történetek voltak, életkornak megfelelően feldolgozva,

- a lelkészekről egy kicsit jobb pedagógiai tapintatot,

- ne csak az iskola támogassa az egyházat, hanem az egyház is az iskolát.

b. Osztálytanítók, osztályfőnökök:

- vegye komolyan az órákat,

- vázlat, munkaterv, szemléltető eszközök készítése,

- színesek legyenek az órák, hogy lekössék a gyermekeket,

- nem csak vallást, hanem szép beszédet is tanítani.

- A lelkész a heti 1 vallásóráját pontosan tartsa meg. Arra a napra se egyházi, se egyéni problémák megoldását ne tervezze. (Kivétel, ha temetése van.)

A naplóba a jegyeket figyelmesen írja be, ne más tantárgyakkhoz, s ha mégis elrontja, ne legyen megsértődve, ha erre figyelmeztetik.

Az egyházi ünnepek előkészítéséhez ne az utolsó pillanatban fogjon hozzá, hisz a kisiskolásoknak több idő kell ahhoz, hogy akadozás nélkül, szépen szavaljanak. Én Dávid Ferenc emlékünnepekre és Anyák napjára kész műsort nyújtok a lelkészeknek azért, hogy akkor tartsa meg, amikor kell, ne 2-3 hét késéssel. A karácsonyi műsort neki kell megszerveznie (én szabadságon vagyok és itthon az V-VIII. osztályosok műsorát rendezem), a tanárok megfelelő anyag hiánya miatt nem foglalkoznak a műsorral. (Legtöbbjük ezt kizárólagosan a lelkész munkájának tekintik.)

- Ne vádolja a tanügyi kádereket azzal, hogy ellene vannak, és ne kérjen olyant, ami nem kapcsolódik a tanár munkájához. (Pl. a tanár kötelezze a tanulót arra, hogy menjen templomba, ezt a tanár nem teszi meg, mert nem az ő területe, s a véleményem az, hogy ha a gyermeket csak kényszerítéssel lehet templomba küldeni, akkor nem megszereti, hanem még jobban elidegenedik tőle. A lelkész ne várja, hogy a pedagógus minden vasárnap ott legyen a templomban, mert a pedagógus öt napot keményen dolgozik az iskolában, szombaton és vasárnap otthon végzi az összegyűlt házi munkát, és örül, ha 1-2 órát pihenhet, s a maga csendességében lehet.

3.-Lelkészek, pedagógusok, tanulók javaslatai, észrevételei:

Ezek a javaslatok, meglátások, észrevételek a vallásoktatás eddigi tapasztalatai alapján hangoztak:

a. Lelkészek részéről:

- A valláserkölc oktatáshoz: V.E.N. Bizottság több alkalommal küldött le ún.: „munkaterv-programot”, de az a meggyőződése, hogy kettő sem tartja

be azokat egyformán, más szóval: nem egységes a vallásos nevelésünk! Én az I-II. osztályosoknak vallásos tárgyú meséket olvasok, kis kétsoros-négysoros imádságokat tanítok. Ezzel tudom megfogni és lekötni a kicsik figyelmét.

A III-IV. osztályosoknak felváltva tanítom a bibliai történeteket. Van egy tankönyvünk a KIS BIBLIA, de az a meglátásom, hogy ezt a könyvet „tankönyv”-ként nem lehet a gyermek kezébe adni. Át kellene írni a benne levő történeteknek a szövegét és még a címét is!

Az V. osztályosoknak „egyház történelmet” tanítok, azaz diktálok le, mert nincs tankönyv! Az órából elég sok időt elvesz a diktálás!

A VI. osztályosokkal folytatom ezt az egyháztörténelmet úgy, hogy rendre a püspökeinknek rövid életével és a munkásságával ismerkedhetnek meg, és ezeken keresztül magával az egyházunknak a történetével.

A VII. osztályosoknak van „tankönyve”, az Unitárius Káté. Kérdéseként vesszük, és magyarázom közben, hogy legyen valami fogalmuk egyházunknak a múltjáról is.

A VIII. osztályosoknak, erkölcs tanítok. Felhasználom a dr. Rezi Elek professzor úr könyvét, a Ferencz József és a Varga Béla püspökök vallásos könyveit. Mindenik osztályban ezek mellett egy-egy egyházi éneknek szövegét és dallamát is tanítom !

Jézusnak a magvetőről szóló példázata jutott eszembe. . . Szerintem fontos a magvető (pedagógus, lelkész) számára a talaj (gyermeklélek) előkészítése. Mag (közlendő anyag) van. Milyen talajjal állunk szemben? A szülői vallási tudatlanságban nőtt fel 1989-ig, a gyermekek vallási analfabétizmusban. Van magvető, van mag, a talaj az útszéli, köves, tövises, ami kevés jó, ott a nagyszülő nevelése látszik meg. Tehát a talajjal van a baj. A gyermek- és szülő-talajt kell művelni. Hogyan?

Véleményem: szerényen és szelíden próbáljuk vonzani a valláshoz a gyermek és szülő lelkét, s talaját lassan-lassan türelemmel művelgetni: útszélit, tövisest, kövest... a vallási magvakat befogadó jó lelki talajjává változtatni. A magvető (lelkész, tanár, tanító) személyes példaadása döntő jelentőségű. Az iskola-csengőt mindenki hallja, de a templomban vasárnap legtöbb faluban a lelkész magára marad. A templomba járást, egy vallásos élet megélését erőltetni nem lehet és nem is szabad (1568-Torda). Idő kell. Petőfi az Apostolban írja, hogy egy szőlő gerezdnek egy egész nyár kell, hogy megérjen, zamatos, jó ízű legyen, s akkor egy emberi lélek átformálásához nem elég egy nyár. Célunk egy új vallásos generáció nevelése, amely máról-holnapra nem valósulhat meg.

Összefoglalás: ha a család-iskola-egyház mindenikétől jó példaadást, jó magvetést kap a gyermek, akkor a lelki magvetés meghozza idő múlásával a 30-60-100 annyi termést.

b. T a n í t ó

– Mesék, történetek, biblia ismertetése; olyan formában, hogy a gyerekekben ébresszen érdeklődést olyan fogalmak iránt, mint barátság, egymás megbecsülése, tisztelése, szülők értékelése, őszinteség, becsületesség. Ráérezni arra, hogy annyi szeretetet kaphatok, amennyit adni tudok, megtanítani, hogy az igazi emberi értékek nem a csillogásban, villogásban keresendők.

– reggeli, déli, esti imákat tanítani kisiskolásoknak,

- vallásórák leckéit aktualizálni az ünnepekkel,
- néha vallásórákon elvinni a gyerekeket templomba,
- rajzos, kifestéses gyakorlatok.

- Most erre lehetőség van, meg kell kapni a módját annak, hogy, minden módszert felhasználva, szeretessük meg a gyermekekkel a templomot, az igazat, a jót, a szépet, az igazságot. Ezt azonban csak úgy érhetik el a vallás-oktatók, legyen az pap, akár vallástanár, ha a gyermekek életkorának megfelelő érdekes és vonzó apró kis történetekkel kezdik a hittanba való bevezetést, és nem a szigorú skolasztikus, régi módszereket alkalmazva. Az egyház vezetősége, tekintettel arra, hogy ma már az állami oktatás szerves részét képezi a hitoktatás, össze kellene állítson osztályonként egy hittanoktatási tanrendet pszicho-pedagógiai alapokra helyezve a gyermek életkorának megfelelően, hogy a kis gyerekeket ne elriasszák a hittantól, hanem észrevétlenül az érzelmi hatásokon keresztül bevezessék őket a hitvilág titkaiba. A rosszul értelmezett „apai” szigort a hitoktatók ne alkalmazzák, a jeleskedőknek pedig ne érdemjegyet adjanak, hanem vezessenek be külön könyvecskét, és abba csillagocskákat pecsételjenek. Mindezt azért javaslom, mert gyermekkoromban szerencsém volt néhai Gellért Imre lekipásztorhoz járni vallásórára, aki érde-meinket csillagocskákkal jutalmazta, s mi valósággal versengtünk a csillagokért. Az más kérdés, hogy az osztálytanító a csillagokat a valláskönyvből majd a naplóba tízesekké alakítja, mert a vallásjegy is beleszámít az általánosba.

Ugyanakkor javasolnám, mint 42 szolgálati évvel rendelkező tanító, hogy ha lehet, a teológián is vezessék be a gyermeklélektan és a pedagógia tanítását legalább az utolsó éven, mert erre feltétlen szükség van az elemi iskolás gyerekek foglalkozásánál, ennek hiánya pedig érezteti hatását.

c. Filozófiatanár

- bibliai személyiségekről, életük filozófiai vetületeiről pl. JÓB, JÁKOB, IZSÁK életéről, Istenről való felfogásukról, viszonyukról, holdogságukról vagy boldogtalanságukról.

- A szabad akarat keresztényi tanáról, hogyan cáfolhatók meg az ellentétes vélemények.

- A hegyi beszéd értelmezése.

d. Tanár

A vallásérkölcsi nevelés érdekében nevelni a tanulókat (ez lenne a fő célkitűzés).

Ezért: - az évfordulók - ünnepek adta lehetőségek kiaknázása,

- a szervezési forma hasonlíthat a köri tevékenységek szervezési formájához (fakultatív, de ha jelentkezett, kötelező),

- változatos - sokoldalú ismeretközlés,

- érdekes, szemléletes tankönyv,

- a program alapja az évharmadi terv 70%-a legyen, a kötelező anyag 30%-át a vallástanár saját elképzelését tartalmazza

e. Tanulók

Örvendetes, hogy a tanulók minden osztályban (jobb az arány az I. osztályban, 1-2 negatív visszajelzés érkezett, a IX-XII.-ben pedig 10%, a teológiai osztályban 1 negatív visszajelzéssel) kifejezik érdeklődésüket a vallásórák iránt.

I - IV. osztály:

- játékos foglalkozás, vetítés,
- rajzolják le, amit hallottak órán (meglehetően leleményesen rajzolják le a kis elsősök a Noé bárkáját, Ábrahámmal kapcsolatos történetek egy- egy epizódját, s tanulják meg könnyedén az idegen szavakat),
- rövid imádságok, énekek,
- *jó volt, amikor a pap bácsival mentünk a templomba,*
- történetek mesélése,
- kevesebbet írni (II. osztállyal kezdődően),
- III - IV. osztályban többen: *történeteket Jézusról.*

V - VIII. osztály:

V. osztály: - Két tanuló jelzése negatív (passzivitás, érdektelenség minden iránt?),

- sokan: - *tetszik a vallásóra, mert a pap bácsi sok történetet mesél, szigorú, mindig tízest ad,*
- *több vallásos történetet, éneket,*
- *ne legyen unalmas az óra,*
- *ne adjanak olyan könnyen tízest,*
- *nem szeretem, amikor a pap bácsi tollával fenyeget, hogy négyest ad.*

Túl sok házit ad fel (nem unitárius) - ismétlődik,

- *a pap bácsi fenyeget, hogy 4-est ad, ha zajosak vagyunk. Énekeket, történeteket, vallásos meséket szeretnék hallani - többen - 85%*
- *sokat kellett másolni - 5 oldalt,*
- *nem tetszik, hogy az osztály sokszor zajos órán,*
- *én szeretem a vallásórát, szeretném ha 2 órát tartana - többen! - csak*

ne adjanak sok házit,

- *szeretnék jó bőven tudni Jézus életéről,*
- *nem szeretem, hogy gyorsan diktálják a leckét (nem unitárius),*
- *minél több történetet Jézusról. A jó emberekről, akik segítik a szegényeket és tisztelik őket. A rossz, irigy emberekről, akik megtanulják szeretni a másik embert, ha látják, hogy rosszat tettek,*

- ha én kellene megszervezzem a vallásórát, játékosabban rendezném meg.

Fogalmazást íratnék egy címről, a legjobb fogalmazás, vélemény kapná a tízest,

- *a pap bácsinak legyen humorérzéke,*
- *nem szeretem, ha fele órát fegyelmezéssel töltjük,*
- *Jézus történetéről többet szeretnék hallani,*
- *nem helyes, ha a vallástanár kiteszi azt, akinek nincs füzet. Ezt helytelennek tartom, mert van a B. osztályból olyan, akinek nincs pénze füzetre (más felekezet),*

- történeteket, éneket - ismétlődik 85%, - sokat írunk felmérőt - ismétlődik 85%

VI. osztály

- *Nem tetszik, amikor sokat írunk, és szóról-szóra meg kell tanulni az egészet, meglepetésként a másik órán felmérőt írunk. Volt úgy, hogy majdnem minden órán írtunk az első évharmadban. Túl szigorúan megkérik az anyagot.*

- sok kérdést kell megtanulni a kátéból,

- *miért kell házi feladatot írni?*
- *nem tetszik, hogy el akarnak hitetni mindent, amit ír és nem törté-
hetett meg. Inkább az igazságot, ami megtörtént,*
- *a tiszta igazságot, de inkább semmiről,*
- *sokat írunk - ismétlődik,*
- *szinte minden órán felmérőt írunk,*
- *szeretem, mert nyugtató. Szeretném hallani, hogy mi történik a halál
után, s milyen az Isten, ha egyáltalán lehet azt tudni,*
- *szeretném ha kirándulni is elmehetnénk,*
- *minden tetszik a vallás órán. Sőt!*

VII. osztály

- 100%-ban: (mindenki pozitívan viszonyult a megkérdezettek közül).
- *szeretik a vallásos történeteket,*
- *nem tetszik, hogy sok kérdést kell megtanulni a kátéból, s így keve-
sebb idő jut órán a vallásos történetekre (80%),*
- *vagy : legrosszabb, amikor egyfolytában a kátét tanuljuk,*
- *itt is kifogásolják, ha valaki zavarja az órát,*
- *nem tetszik a hosszú feleltetés,*
- *túl sokat írunk, ezért nem tetszik; vallásos történeteket szeretnék hallani*
- *egy más felekezeti tanuló ugyanebből az osztályból: nekem azért tet-
szik a vallásóra, mert nem kell sok házi feladatot írni, mikor kell is, fogalma-
zásszerű legyen. Nem kell órán sokat írni, s így sokat mesélnek,*
- *mindent szeretek, csak azt nem, amikor diktálnak - általános- egyik
tanuló 26 felkiáltójelet tett utána,*
- *a leckék egy kicsit hosszasak is, a vallásóra kicsit hozzájárul a lelki
életnek a szebbé tevéséhez,*
- *énekeljünk többet, tanuljunk új vallásos énekeket, legyen a könyvben
is ének kottával - ismétlődik,*
- *csak egy pár mondatban jegyzeteljünk, ne oldalakat írni - (más fele-
kezetű),*
- *többet írunk vallásórán, mint bármely más órán (más felekezet),*
- *ne legyen feszültség,*
- *tetszik, hogy óra elején és a végén egy rövid imát mondunk el,*
- *olyan történeteket szeretnék hallani, amelyek a megbocsátásról és a jó-
szívúségről szólnak.*

VIII. osztály

- *A vallásóra tetszik, mert ezen az órán nem kell szoronganom, szaba-
don érzem magam,*
- *közelebb tudunk kerülni egymáshoz azáltal, hogy beszélünk, véle-
ményt mondunk, gondolatainkat kifejezhetjük valamely kérdés kapcsán,*
- *nem szeretem amikor a kátét kérdezik ki - többen,*
- *többet beszéljünk a szeretetről, a műveltségről - többen,*
- *tetszik, mert segít az önismereiben, abban, hogy ne csináljak rosszat
magamnak és társaimnak,*
- *itt is szóvá teszik nemtetszésüket a fegyelmezetlenséggel szemben - zaj.*
- *tanulságos történeteket szeretnék hallani, többet,*

- a tiszteletes úr ne térjen le a lényegről és hangosabban beszéljen.

IX. osztály

- Segíteni az életre való felkészülésben, párkapcsolat kialakításában,
- kazettáról bibliai történeteket nézni, ifjúsági vallásos énekeket tanulni,
- művészettörténetet tanulni, milyen stílusban épültek a környék templomai, melyek a legrégebb templomaink,
- ember és Isten kapcsolata a mai világban; hogyan lehetne az ifjúság és Isten kapcsolatát megerősíteni,
- énektanulás,
- régi történetekről, eseményekről szeretnék hallani,
- megemlíteni az illető hétre eső évfordulókat,
- az ember lelkivilágáról többet.

X. osztály

- A káté újratárgyalása, mivel a VIII. osztályban csak megtanultuk a kérdésekre a feleletet és nem igazán értelmeztük őket,
- beszélgetés az örökéletről, a halálról, barátságról, szeretetről - ismétlődik,
- más vallásról szeretnék hallani, mennyire vallásosak ott,
- a vallásóra nem tesz rosszat személyiségünknek, sőt, sokkal jobban kezdődik a nap, amikor vallásóra van, sokkal könnyebb. A vallásórát mindenkinek ajánlom,
- szeretném, ha felszabadultabb lenne a vallásóra és egy kis lelki-segélyt nyújtana,
- a bibliai történeteket kapcsolni a mindennapi élet konkrét eseteihez,
- az emberi kapcsolatokról, becsületesség stb. Beszéljük meg közösen feloldva az esetleges feszültséget,
- többet beszélni a fiatalok problémáiról vallási vonatkozásban,
- Miért van az, hogy a konfirmálás után a fiatalok sutba dobva hitüket, a régi káté- és vallásórák helyett üres szórakozással töltik ki szabadidejüket? Véleményem a következő: ha a gyerek kicsi korában unszolva van az ilyen dolgokra, akkor már eleve nem érdekli, s kényszerűen megy a nagyobb osztályokban is vallásórára, vagy kifogást keres, és meglóg. Sajnos, ide jutott a mai fiatalság, és azt hiszem, hogy a XX. században még nagyobb gondok fognak ebből következni. Javasolnám, hogy a lelkész kerüljön közel a fiatalokhoz először (egyéni, csoportos beszélgetés), s fokozatosan nyerje meg őket az egyháznak. A fiatal elvárja azt is, hogy a lelkésznek legyen humorérzéke, fogadja el a fiatalok meghívásait, és ott foglalkozzanak ezekkel a kérdésekkel, a fiatal kapcsolódhasson be a bibliai szöveg értelmezésébe, s ne a régi történettel magyarázza meg, csak alap legyen az - s adjon több példát a mai világból. Az osztályozás mikéntje szintén befolyásolhatja a diák viszonyulását. Vallásból a rossz jegy jobban bántja, mint egyébből. Ne mondják azt, hogy kötelező a megjelenés. Vonja be a fiatalokat, így nagyobb lesz az érdeklődés. Soha ne jöjjön monoton szövegekkel, inkább beszéljen önmagáról is, tapasztalatairól. Ezek a kérdések, amelyekben a heti vallásórákat is vonzóbbá tennék.

- mindennapi gondok megbeszélése a Bibliából vett példázatok kíséretében,

- énektanulás,
- mi az igazi barátság, milyen az őszinte barát,
- szülő-gyerek kapcsolat
- bizalom,
- konfliktus megoldása.

XI. osztály

- művészettörténelem, magyarság történelme - sokan kérik,
 - egyházi énekek éneklése - elég sokan,
 - az emberek közti szeretetről, barátságról - sokan kérik (kb. egy osztályból a 80%),

- felnőttek - fiatalok kapcsolata,
- káros szenvedélyek elkerülése,
- élettapasztalatok,

- a fiatalok nyilváníthassanak véleményt az órákon, lassan fogják fel az Isten létezését, szükségét érzik-e az életükben Isten jelenlétének. Erről csak őszintén érdemes beszélni,

- az ifjúság problémái,
- keresztyénység előtti vallások, más vallások megismerése - többen,
- az egyházkör egyházközségeinek rövid ismertetése, templomaink,
- többet az unitárius egyház történetéből,
- *a bibliai történeteket összekötni a mai világ mindennapi élet problémáival*

- teológiai osztály tanulói: *- az órarend szerinti vallásórákon tanultakat a reggeli vallásórán kibővíteni, jobban kifejteni a mai élettel kapcsolatosan, mivel az órán nincs idő,*

- imádkozzunk,
- a legfontosabb, hogy beszéljünk, ugyanis a diák nem tud sokáig hallgatni, viszont, ha engedik, hogy véleményét elmondja, akkor bizonyára szívesebben fog vallásórára járni,

- foglalkozzunk más vallásokkal is, plusz miszticizmus, ezoterika, okkultizmus, woodoo, fekete mágia problémájával is,

- merje elmondani, akinek panasza, baja van, s mi, ha tudunk, segítünk az illetőnek,

- énekeljünk is - többen,
- bibliai történetekről hallani,

XII. osztály

- Egy része az érettségire, a felvételire hivatkozik
 - a véleményt alkotók nagy százaléka: a vallásórán legyen szó a szeretetről, barátságról, közösségről, s visszatérő téma: betegségek megelőzéséről.

- többet kellene énekelni,
- imával kezdődjön, utána bizonyos témák megbeszélése, mind mondhatnánk véleményt,

- beszélünk híres személyiségekről, tovább is lehet folytatni, még több témát az élettel kapcsolatosan, bármilyen sok lenne, mégsem lenne elég,

- a reggeli vallásórák szerintem nevelő hatással vannak a tanulókra és nélkülözhetetlenek. A témák ne legyenek kötöttek,

- minél többen mondhassuk el véleményünket órán a témáról, amiről beszélgetünk,
- több szó essen a megértésről, szeretetről, egymás szembeni viselkedéséről,

- talán egy kissé több szabadságot kellene engedni a megszokott vallásórák rendszerébe, hogy a diákok is felszabadultabban kapcsolódhassanak bele a témákba, mert általában olyan dolgokról van szó órán, amiket bárhol hallhat a diák, ahol csak egy kicsit is vallásos vonatkozású dolgokról van szó. Egy vallásóra - véleményem szerint - nem kizárólag a vallás tárgyalását kell kitzűzze témául, beszélni más vallásokról, régi magyar vallásos szokásokról, más országok unitáriusainak életéről beszélni,

- művészettörténeti ismeretek, főleg építészeti stílusok,

- a bibliai történeteket ne csak egy elavult szempontból nézzék, hanem lehessen hozzászólni, véleményt mondani, még akkor is, ha ez a vélemény nem éppen felel meg a keresztényi nézőpontnak. A vallásos kérdések mellett általános műveltségi kérdések is bejöhhetnek, esetleg videokazettákkal,

- reformátusokhoz, katolikusokhoz hasonlóan az énekeskönyvtől eltérő vallásos énekeket tanulni,

- felnőtt-fiatal kapcsolata, nekünk a felnőttkorba lépő fiataloknak tanácsot adni az életről a felnőtt világba való beilleszkedésre.

Szerintem vallásórán bibliai történetek kapcsán kell beszélgetni mindenről, ami a fiatalságot bántja. Olyan témákat kell választani, amelyekről máshol nincs akivel beszélni. Például: a szeretetről. Ez a téma nem igazán megbeszélte, a gyerekekkel a szülők nem beszélgetek róla, a televízióból pedig csak az erőszakot látják a gyerekek. Szerintem nagyon fontos lenne megbeszélni a szeretettel (illetve szerelemmel) kapcsolatos dolgokat. Fontosnak tartom, hogy különböző játékokat (intelligenciafejlesztő, képességi gyakorlatok) is bevegyenek a vallásóra keretébe, plusz ifjúsági és egyházi énekek tanítását is. Ezekből egy picit megváltozna a hangulat, pozitív irányba, és nem lesz az, hogy nagyon unalmas a vallásóra, amire nem érdemes elmenni.

Magyarországon vettem részt egyszer egy vallásórán, amely nagyon tetszett. A tiszteletes úr a barátok szerzéséről (ki az igazi barát?), pár választásáról (házasságkötés, családalapítás), és a helyes, igaz, tiszta életformáról adott információt. Ezek mellett mindenki szabadon elmondhatta véleményét, bánatát, és egymásnak tanácsokat adtak. Szerintem, ha ilyen érdekesekek, sokszínűek lennének a vallásórák, sokkal kevesebb tanuló hiányozna az órákról és még oda is figyelnének.

Konklúzió felesleges, hisz a fentiekből kitűnik mindenki tennivalója. Az eddigi tapasztalatok azt igazolják, hogy a tanulók igénylik a vallásoktatást - és ez nagy dolog. A hitoktatók feladata változatos eljárásokkal felkelteni, megtartani a gyermekek érdeklődését, s elérni az ideális állapotot: a vallásos ismeretek vállaljanak meggyőződésé, magatartásformává, hitté.*

Jegyzetek:

¹ Iskolakultúra, Bp., 1997 6-7. sz., Horváth Pál, 106. o.

² Iskolakultúra, Bp., 1992. 11-12 sz. Birik László, 130. o.

³ Horváth Pál: Uo.

⁴ Birik Pál: Uo.; Zsolnai Lajosné: Iskolakultúra, Bp., 1992 6-7.sz. 116. o.

⁵ Véleményét kifejezte:

- 12 lelkész (4 egyházkörből),
- 7 iskolaigazgató,
- 11 pedagógus,
- 600 I-XII. osztályos tanuló.

* Ennek a kihívásnak van egy olyan vetülete is, amely egyházunk jövőjére is hatással van. A mai gazdasági, erkölcsi, lelki válságban az emberek megoldást, megértést, vigasztalást keresnek. Naponta tapasztalhatják, hogy a politikusok - színüktől függetlenül - ezt nem képesek még orvosolni, nemhogy megoldani. Ezért az egyház kell többet tegyen, hogy a kétségbeesett embereket, akik elég nagy számban fordulnak az egyház felé, legalább lelkileg megnyugtassa, megvigasztalja. Ha ez nem sikerül, kevesebben maradunk, s nőni fog a szekták és a többi - esetleg itt még teret nem hódított - felekezetek gyülekezete.

A teológusoknak, a jövő lelkészeinek, hitoktatóinak tanácsolom: már most kezdjék meg gyűjteni az anyagot a vallásórákra, bővítsék pedagógiai, lélektani ismereteiket, mert erre nagy szükségük lesz.

CZIRE SZABOLCS

JÉZUS ÉS A TÖRVÉNY

1. A TÖRVÉNY KÉPVISELŐI; JÉZUS ÉS A FARIZEUSOK

Ha az evangéliumokat elejétől kezdve olvassuk, azt látjuk, hogy Jézus vitapartnerei és ellenfelei, a farizeusok és írástudók, egyre élesebb kontúrt kapnak Jézus történetében, támadásaik egyre hevesebbek. De annál meglepőbb, amikor a passiótörténethez érkezünk: mintha csak nyomuk veszett volna, többé nem hallunk róluk. Akik Jézusnak egész életében nyílt ellenségei voltak, az elítélésnél és kivégzésnél nincsenek jelen?

Az evangéliumokban a farizeusok jelölik a helyi, bigott vallásosság önjelölt prókátorait, ahogyan Bultmann is megállapítja.¹

Érdekes nyomon követni a szövegek fokozatos átalakulását, ahogy Jézus ellenfelei egyre inkább ellenségeivé lesznek, akiket nem egyszer mélységes gonoszság hat át, és végül egyetlen céljuk: Jézus megbuktatása és megsemmisítése lesz.

A farizeusok ugyanakkor a törvény őreinek is látszanak az evangéliumokban, és ezért úgy tűnik, hogy Jézus ellenük intézett támadása tulajdonképpen a törvény elleni támadás. Ezért kell megnéznünk, mielőtt Jézus törvényhez való viszonyulásáról beszélünk, hogy a farizeusok valójában mi-

lyen mértékben és hogyan képviselték a mózesi törvényt. E fejezet erre próbál választ adni.

Jézus korában a farizeusok olyan közösséget alkottak, amelynek tagjai önkéntesen bizonyos tisztasági előírásokat és más kötöttségeket vállaltak magukra. Jézus korában közel 6000 tagot számláltak. Valójában sohasem egyesültek az írástudókkal, de témánk tekintetében egy lapon emlegethetjük őket, akárcsak Jézus tette. A mögöttük álló két évszázad alatt úgy alakult sorsuk, hogy a nép tanítóivá lettek, és ezért tudatosan azonosultak a nép hitével. Így őket úgy lehet tekinteni, mint az általános zsidóság felfogásának képviselőit, szemben a szadduceusokkal, akik ellenforradalmi csoporttá váltak erre az időre.

Magát senki nem nevezte szívesen farizeusnak, mert a megnevezés többnyire elmarasztaló jelentésű volt.² Ha akkoriban azt mondták: „farizeus”, mindenki vallási képmutatóra gondolt. Az esszénusok „mázolóknak” csúfolták őket, Jézus pedig meszelt sírokhoz hasonlítja őket. Jézus a farizeusok képmutatását a tanításuk és cselekedeteik közti ellentétben látta, „mert ők mondják, de nem cselekszik”. (Mt 23,3)

A farizeusok elleni polemika olyan általánosan elterjedt volt, hogy még a rabbinusi irodalomban is megtaláljuk azt, amely pedig voltaképpen farizeusi. Egy hét farizeusi fajtát felsoroló irat foglalja ezt össze, amely nem más, mint a képmutatás témájának variációkban való feldolgozása. Érdekes, hogy Jézus is épp hétszeres „jaj”-jal szólítja meg a farizeusokat. (Mt 23,1-36) Az említett iratban az első típus egy ún. „váll-farizeus”, aki a parancsolatokat a vállakra felfrakja. Jézus is azt mondja, hogy a farizeusok „súlyos és elhordozhatatlan terheket kötnek össze, és az emberek vállára rakják, de maguk egy ujjal sem akarják azokat megmozdítani”. (Mt 23,4)

Ismeretes, hogy az esszénusok élesen elzárkóztak a farizeusoktól és teljes egészében elutasították őket. Jézus viszonyulása azonban egészen más: „Az írástudók és farizeusok Mózes székében ülnek. Tehát mindazt, amit mondanak, tegyék meg és tartsátok meg, de cselekedetüket ne kövessétek, mert beszélnek ugyan, de nem teszik”. (Mt 23,2-3) Jézus a farizeusokban Mózes örököseit látta, s ezért mondta hallgatóinak, hogy kövessék tanításukat. Ez érthető, ha arra gondolunk, hogy Jézus bármennyire is támadta a mindennapi vallásosság formalizmusát, mégiscsak a nép vallásához áll közelebb, és a szektáktól távolabb.

A farizeusok történetét nézve, érthetetlennek kell minősítenünk az evangéliumokban megnyilvánuló ellenséges magatartásukat. Néhány közülük féltékenyen figyelhette a népszerű próféta tevékenységét, de szervezett támadásról aligha lehetett szó. Volt idő, amikor ilyen véres üldözéseket folytattak, például amikor Salome Alexandra királynő alatt háromszor hatalomra jutottak, nem kímélték szadduceus ellenfeleiket, és a holt tengeri tekercekből most már tudjuk, hogy az esszénusok ellen is szabályszerű üldözésbe kezdtek. Ám Jézus korában mindez a múlté volt, s a farizeus kortársak szégyellték. Jézus erről is tartott egy beszédet: „Jaj nektek, képmutató írástudók és farizeusok, mert síremléket emeltek a prófétáknak, és felékesítitek az igazak sírköveit, és azt mondjátok: Ha atyáink idejében éltünk volna, nem vettünk volna velük részt

a próféták véreinek kiontásában. Így magatok ellen tanúskodtok azzal, hogy fiai vagytok a próféták gyilkosainak”. (Mt 23,29-31)³

Bár az evangéliumok szerint a farizeusok a lehető legellenségesebben viszonyultak Jézushoz, a Jézus peréről szóló híradásban mégsem szerepelnek. Csupán a legkevésbé történeti János említi meg őket Júdás és a katonák oldalán. (Jn 18,3) E látszatra meglepő tény oka talán az lehet, hogy a farizeusok fontos szerepet játszottak a keresztény gyülekezet kialakulási és megerősödési évtizedeiben. Amikor a szadduceus főpap üldözőbe vette az apostolokat, a farizeus Gamáliel fogta pártjukat és mentette meg őket. (ApCsel 5,17-42) Amikor Pált a jeruzsálemi nagytanács elé vitték, azzal mentette meg életét, hogy farizeusokra hivatkozott. (ApCsel 22,30-23,10) Amikor azután 62-ben Jakabot, Jézus testvérét és valószínűleg még más keresztényeket is jogellenesen kivégeztette a szadduceus főpap, a farizeusok a királyhoz fordultak - és az leváltotta a főpapot.⁴

Most ezek után nézzük meg közelebbről azokat az evangéliumi tudósításokat, amelyek Jézusnak a törvénnyel való összeütközését mutatják.

2. VITÁK AZ EVANGÉLIUMOKBAN

Az evangéliumok egy sor olyan történetet közölnek, amelyekben a farizeusok azzal vádolják Jézust, hogy megtörte a mózesi törvényt. Ezek két, illetve három téma köré csoportosulnak: tisztasági előírások elleni vétség, a szombat és az ahhoz kapcsolódó gyógyítási történetek. Ezeket nem lehet egymástól szétválasztva, külön tárgyalni, mert mondanivalójukban és megoldásukban nagyon hasonlóak és gyakran egymást magyarázzák.

„Egy szombaton gabonaföldeken ment át és tanítványai kalászkokat tépdestek, tenyerük között morzsolták, és ették. Akkor szóltak neki⁵ némely farizeusok: miért tesznek ők olyat, amit nem szabad szombaton tenni ?” (Lk 6,1-5) Az általános felfogás azt tartotta, hogy a szombaton lehullott kalászkokat csak az ujjakkal szabad szédörzsölni, de Jehuda rabbi nézete szerint, aki, mint Jézus, galileai volt, ez „tenyérrel” is megtehető.⁶ Némely farizeus tehát hibáztatta Jézus tanítványait, akik nyilván a Galileában honos tradíció szerint cselekedtek. Az eredeti elbeszélés görög fordítója azonban nem ismerte a zsidóság szokásait, és a szemléletesség kedvéért a jelenetbe beiktatta a kalászkok letépdésését, ami valóban törvénysértésnek számított.

Az evés előtti kézmosás esetében a szinoptikus tradíció véltlen a félreértésben. A kézmosás parancsolata voltaképpen nem tartozik sem az írásba foglalt, sem a szóbeli tanhoz. Jézus korában ez a mondat volt érvényben: „Az evés előtti kézmosás szabad választás tárgya, de evés után a víz kötelező.” E szokás esetében rabbinikus előírásról van szó, amely feltehetően a Jézus előtti generáció idejében lépett életbe.

A korabeli falusi farizeusok között még a legmerevebb is értetlenül állt volna, ha valaki azt állította volna, hogy Jézus megtörte Mózes törvényét azáltal, hogy tanítványai nem mindig mosnak kezet étkezés előtt. A zsidó előírások hierarchikus rendje felől nézve az írástudók a Jézussal való párbeszédben a kézmosást csupán a vének hagyományának (Mk 7,5) nevezték. Jézus is

korának fogalmi nyelvén beszélt, amikor a kézmosás rabbinikus rendelkezését -amely akkoriban nem volt kötelező-, az emberek hagyományának nevezte, szemben az Isten írásos és szóbeli tanának parancsolataival. (Mk 7,8) Az évés előtti kézmosás rendelkezése már csak azért sem lehetett általánosan kötelező, mert azon tisztasági előírások közé tartozott, amelyek nem minden zsidóra vonatkoztak, hanem a zsidók bizonyos csoportjai önkéntesen vették magukra egész életükre. E kötelezettségek fokozata és mértéke különböző volt; szigorúan véve a farizeusok körében a rituális tisztaság szabályai sokkal enyhébbek voltak, mint az esszénus közösségéi. Ezért érthető, hogy Jézus a kézmosásról szóló vitában rögtön általánosságban vette szemügyre a tisztulásoknak ezt a kategóriáját: „Nem az teszi tisztátalanná az embert, ami bemegy a száján, hanem ami kijön a szájából, az teszi tisztátalanná az embert”. (Mt 15,11) Így Jézus e mondásának semmi köze nincs a zsidóság parancsolatainak általános felfüggesztéséhez, hanem az a farizeusok ellen gyakorolt kritikájához tartozik.

Jellemző, hogy a kézmosásnál és a kalásztépésnél a tanítványok azok, akik kevésbé szigorúak a törvény gyakorlásában. S amikor Jézust figyelmeztetik a tanítványok hanyagságára, ő nemcsak a tanítványokat veszi védelmébe, hanem frontális támadással válaszol, melynek szigorúsága nincs arányban megesett aprósággal. Jézus tehát megragadja az alkalmat, hogy egy elvi kérdést tisztázzon: „A szombat lett az emberért, nem az ember a szombatért; tehát az ember ura a szombatnak is”. (Mk 2,27-28)

Nagyon hasonló a helyzet a szombatnapon gyógyítások esetében is: Jézus tulajdonképpen alkalmat keres a túlzott kegyesek elleni pedagógiai támadáshoz. Itt előre kell bocsátani, hogy ha az életveszély legkisebb gyanúja is fennállt, meg volt engedve mindenfajta gyógyítás szombatnapon is. Egyéb esetekben az eszközöket igénybe vevő gyógyítás meg volt tiltva, de a szó általi gyógyítás a legveszélytelenebb betegség esetében is engedélyezett volt. A szinoptikusok elbeszélései szerint Jézus mindig tartotta magát ehhez. Egyetlen kivétel van, amikor ez nem így történik. A János evangéliumában van egy gyógyítási történet, amely szombatnapon volt és amely erősen emlékeztet a Mk 8,22-26-ban található történetre. (Jn 9,6) János szerint Jézus a férfit úgy gyógyította meg, hogy a földre köpött, sarat csinált a nyálból, és rákenete a sarat a vak szemére. Márkkal ellentétben János még hozzáfűzi: „Az a nap, amelyen Jézus a sarat csinálta, és megnyitotta szemét, szombat volt... Erre a farizeusok közül néhányan azt mondták: »Nem Istentől való ez az ember, mert nem tartja meg a szombatot.«” (Jn 9,14-16) Ha Jézus valóban így cselekedett volna, a farizeusok kifogása a maguk szemszögéből érthető volna. Ám Jézus szándéka, amint már szó volt róla, nem az volt, hogy megtámadja Mózes törvényét, hanem az, hogy példaszerűen leleplezze a túlzottan kegyesek önfejtését. Ehhez keresett és talált is alkalmat.

„Egy másik szombaton bement a zsinagógába, és tanított. Volt ott egy ember, akinek a jobb keze sorvadott volt.” Az írástudók és farizeusok figyelték Jézust: gyógyít-e szombaton, hogy ily módon találjanak valamit, amivel vádolhassák... Jézus így szólt hozzájuk: Megkérdezem tőletek: szabad-e szombaton jót tenni? És így szólt a beteghez: „Nyújtsd ki a kezedet!” Ő kinyújtotta és meggyógyult a keze. Azok pedig tanácstalanok lettek, és arról beszéltek egymás

között, hogy mit tegyenek Jézussal. (Lk 6,6-11) Itt tehát egy krónikus betegről van szó, nem egy életveszélyben levőről. Jézus csak a szó útján gyógyít, ami meg is van engedve. De közben felhasználja az alkalmat, hogy a szombat értelméről beszéljen. Természetesen ezzel is csak ingerelte a kegyeskedőket, akik így nem tudták őt egy tiltott cselekményen rajtakapni. Egyébként az eredeti elbeszélés a farizeusokat sem említi kifejezetten. Ezt a világos tényállást Márk érthetetlenül eltorzítja, s ebben aztán követi Máté is. A kegyeskedők tanácsstalansága helyett ott így végződik a történet: „A farizeusok pedig kimenve, a Heródes-pártiakkal együtt azonnal arról tanácskoztak, hogyan végezzenek vele”. (Mk 3,6) Ez világos utalás az eljövendő keresztre feszítésre (Mk 15,1). A farizeusok efféle reakciója azonban igen valószínűtlen. Közülük még a legbőszebbek sem határozták volna el, hogy elveszejtsék Jézust azért, mert szombaton egy - ráadásul engedélyezett - gyógyítást vitt végbe. Ezért ez esetben Lukácsot kell előnyben részesítenünk.

Hogyan lehetne tehát ezt a problémakört összegezni? Valószínűleg úgy, hogy Jézus az élet erkölcsi oldalát hangsúlyozta a törvény gyakorlásának mérőben formalista oldalával szemben. Ezt a megállapítást elmélyíthetjük, ha megnézzük Jézusnak még két olyan vitáját, amelyekben nincs is szó törvényről. Az első egy gyógyítási elbeszélés, amelynek hasonlóan harcias a légköre. „És íme, vittek hozzá egy bénát, aki ágyban feküdt. Amikor Jézus látta a hitüket, így szólt a bénához: »Bízzál, fiam, megbocsáttattak bűneid.« Ekkor néhány írástudó így szólt magában: »Ez Istent káromolja! Ki bocsáthatja meg a bűnököt, ha nem az Isten egyedül?« Jézus pedig, mivel ismerte gondolataikat, így mondta: »Miért gondoltok gonoszt a szívetekben?« Ugyan mi könnyebb, ezt mondani: Megbocsáttattak bűneid! - vagy ezt mondani, Kelj fel és járj! Hogy pedig megtudjátok, hogy az ember Fiának⁷ van hatalma megbocsátani a bűnököt a földön - így szólt a bénához: »kelj fel, vedd az ágyadat, és menj haza!« Az pedig felkelt és hazament. Mindnyájan megrettentek és dicsőítették az Istent, aki ilyen hatalmat adott az embereknek.” (Mt 9,1-8)

Itt is, akárcsak a leszáradt kéz gyógyítása esetében, Jézus felhasználja az alkalmat egy tanítás elmondására. A gyógyítás nem öncél, hanem egy tanítás döntő bizonyítéka. Mivel úgy hitték, hogy a betegségek az elkövetett bűnök következményei, a bűnbocsánat a gyógyulást jelentheti. A béna meggyógyítása által Jézus azt bizonyította, hogy Isten megadta a hatalmat az embernek arra, hogy saját erejéből bűnököt bocsásson meg, amelyek semmiféle kapcsolatban nincsenek a megbocsátóval. Fontos az is, hogy Jézus akkor bocsátotta meg a beteg bűneit, miután látta a hitet a jelenlevőkben és valószínűleg a betegnél is. Jézus eredeti szavaiban soha nincs szó a személyébe vetett hitről, ahogyan azután a kereszténységben magától értetődő lett, ám a hit mint olyan hatalmát már Jézus felismerte: „Ha akkora hitetek volna, mint egy mustármag, és azt mondanátok ennek a hegynek: Menj innen oda! - odamenne.” (Mt 17,20)

Az előzőhöz hasonlóan, a másik vitában is bűnök megbocsátásáról van szó. Jézust azzal gyanúsították, hogy azért sikerülnek gyógyításai, mert a gonosz lelkeket Belzebub, a gonosz lelkek fejedelme által űzi ki. Erre a vádra többek közt ezt válaszolta: „Ha valaki az ember ellen szól valamit, annak is

megbocsáttatik, de aki a Szentlélek ellen szól, annak nem bocsáttatik meg sem ebben a világban, sem az eljövendőben.” (Mt 12,32) Ez a mondás azért jelentős, mivel Jézus megkeresztelkedése óta a Szentlélek birtokában tudta magát. Fontos ez a mondás azért is, mert ismételten rámutat, mire akar Jézus utalni vitáiban, azokban, amelyekben a törvényről van szó és olyanokban, amelyekről nincs. E vitaelbeszélések segítenek annak megállapításában, hogy miként is viszonyult Jézus a törvényhez, és hogyan használta azt fel tanításainak kifejtésében.

3. JÉZUS ÉS A TÖRVÉNY

Az előbbiekből láthattuk, hogy Jézus, amennyire csak lehetett, hű maradt a törvényhez. Ezen nem csodálkozhatunk, ha arra gondolunk, hogy Jézus a zsidó nép fia volt, és korában a törvénytisztelet olyan erős és kizárólagos volt, hogy komolyabb megsértése a legsúlyosabb ítéletet vonhatta volna maga után. Jézus azonban éles különbséget tesz az eredeti mózesi törvény és a farizeusok önként magukra vett szabályai között, az utóbbit a képmutatás kifejezésének tekinti. A törvény helyességét még olyan esetben is elfogadta, amikor a farizeusokkal kapcsolatban kellett azt megfogalmaznia: „Az írástudók és farizeusok a Mózes székében ülnek. Tehát mindazt, amit mondanak, tegyétek és tartsátok meg...” (Mt 23,2-3)

Az evangéliumok meglehetősen kevés utalást őriztek meg e témával kapcsolatban, a törvény kifejezéssel Máténál mindössze 8 helyen, Lukácsnál (eltekintve a 2. fejezettől) 4 helyen, míg Márknál egyszer sem szerepel. Bizonytalan, hogy e helyek egyikén is visszavezethető-e az Jézusra. A szinoptikus elbeszélés mai formája azonban két olyan tudósítást tartalmaz, amikor Jézus a törvénnyel kapcsolatos állásfoglalását konkrétan is összefoglalja. Az egyik a nagy parancsolat, a másik a Hegyi beszéd „Megmondattok a régieknek...” kezdetű mondásai.

a. A törvénytől a radikális szeretetparancsolatig

Mielőtt a szeretet kettős parancsát vizsgálnánk, meg kell néznünk egy másik helyet is, amely szorosan kapcsolódik e témához. Az „arany szabályról” és az ahhoz fűzött jézusi kommentárról van szó, „Amit szeretnétek, hogy az emberek veletek cselekedjenek, ti is ugyanazt cselekedjétek velük, mert ez a Törvény és ezt tanítják a próféták”. (Mt 7,12) Az arany szabály, mint erkölcsi imperatívusz, sok népnél előfordul, a zsidóságban már Jézus előtt a törvény summájának tekintették. Már Hillél rabbi azt mondja: „Ami nincs kedvedre, azt ne tedd felebarátodnak sem; ez az egész Törvény, a többi csak részletezés”. Ezt az elvet a korabeli zsidóság valószínűleg így is értelmezte: Isten ugyanazal a mértékkel mér neked, amellyel te mérsz felebarátodnak.

Jézus, akárcsak Hillél, az arany szabályban a Mózes törvényének összefoglalását látta. Ez érthető, ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy a „szeresd felebarátodat, mint magadat” (3Móz 19,18) ószövetségi mondást Jézus és a korabeli vallásos zsidók is a törvény fő szabályának tartották. Egy ősi, arám fordításban ez így hangzik: „Szeresd felebarátodat, s ami nincs kedvedre, ne tedd neki sem”. E parafrázisszerű fordításban tehát a „mint magadat” fordulatot az

aranyszabály negatív formájú variációja helyettesíti; tehát a „szeresd felebarátodat” szavakat pozitív parancsként értelmezték, a „mint magadat” szavakat pedig hozzá tartozó, negatív parancsként: ne bánj gyűlölettel a felebarátoddal, mivel te sem akarod azt, hogy veled úgy bánják.

Ám a „mint magadat” fordulatnak volt egy másik magyarázata is a felebaráti szeretet akkoriban oly fontos ószövetségi parancsolatában. A héberben a fordulatot úgy is lehet érteni: „mint te magad”, s akkor a felebaráti szeretet parancsa így hangzik: „Szeresd felebarátodat, mert ő is olyan, mint te magad”. Ezt a magyarázatot már Sirák fia is ismeri, amikor azt követeli, hogy bocsássuk meg a másik ember vétkét, mert az is bűn, ha valaki nem könyörül meg embertársán, „aki olyan, mint ő”. (Sirák 28,3-5) E szerint az ember felebarátjával való kapcsolatát annak a ténynek kell meghatározni, hogy mind a jó, mind a rossz tulajdonságokban azonos vele.

Ettől azonban messzire távolodott Jézus, aki szeretetparancsolatában széttörte a felebaráti szeretet ókori zsidó parancsolatának utolsó korlátját is. Hanina rabbi úgy vélte, hogy „az igaz embert szeretnünk kell, és a bűnöst sem szabad gyűlölni”, de Jézus így szólt: „Én pedig azt mondom nektek: Szeressétek ellenségeiteket, és imádkozzatok azokért, akik üldöznek titeket!” (Mt 5,44) Az ellenség szeretete annyira sajátosan jézusi követelés, hogy az Újszövetségben ő az egyetlen, akinek a szájából elhangzik, míg máshol csak azt olvassuk, hogy kölcsönösen szeressük egymást.

Jézus Mózes törvényének summáját magyarázva említi a felebaráti szeretet ószövetségi parancsát. Előtte pedig a „nagy parancsolatot” idézi: „Szeresd az Urat, a te Istenedet, teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elmédből”. (5Móz 6,5) Ez az első és nagy parancsolat. A második hasonló ehhez: „Szeresd felebarátodat, mint magadat”. (3Móz 19,18) E két szabálytól függ az egész törvény.⁸ Szinte bizonyos, hogy itt azért tanított Jézus egy szájhagyományon élő mondást, mert saját küldetése szempontjából fontos volt. Korábban elterjedt volt, hogy egy vallási tanító átvegyen akár régi, akár közszájon forgó mondásokat. „Tehát minden írástudó⁹, aki tanítványává lett a mennyek országának, hasonló ahhoz a gazdához, aki őt és újat hoz elő éléstárából.” (Mt 13,52) Jézus nagy érdeme, hogy a régi ószövetségi parancsolathól „előhozva” úgy kapcsolt össze két szabályt, hogy az addig messze meghaladó többletet tudott felmutatni.

Lukács tudósításában a szeretet parancsolatához szorosan kapcsolódik az irgalmas szamaritánus példázata. (Lk 10,30 kv) Valóban, az „új törvényre” vonatkozó felfogását jól szemlélteti és tisztázza ez a példázat. A korabeli zsidóság, bár ismerte a szeretet parancsolatát (az csak egy volt a sok közül), mégis annak korlátozásáról gondolkodott. A példázat bevezetésében teljesen tárgyilagosan teszi fel a rabbi a parancsra vonatkozó kérdést: „Ki az én felebarátom?” (Lk 10,29) És Jézus erre válaszol az irgalmas szamaritánus példázattal. Abból a dialógusból, amely a példázatot szerkesztői módon, de teljesen társzerűen elemzi¹⁰ ezt lehet kivenni: az ószövetségi szeretetparancs lehetővé teszi, sőt, szükségessé teszi a határ felőli kérdést (zsidó partikularizmus); Jézus példabeszéde ezzel szemben a határtalan szeretetet hirdeti. Az elbeszélés ezzel a kérdéssel zárul: „Mit gondolsz, e három közül ki volt a felebarátja annak, aki

a rablók kezébe esett?” (Lk 10,36) Jézus ezzel a rabbi korábbi kérdésfelvetését mintegy megfordítja. E szerint a helyes kérdés nem az, hogy kötelességeimnek (pl.szeretet) hol van a határa, hanem az, hogy mi az a legtöbb, amit megtehetek és amit Isten elvár tőlem, hogy megtegyem?!

b. Megmondott a régieknek . . .

Itt a Hegyi beszéd ama részéről lesz szó, amelyben láthatólag Jézus lefektette a Mózes törvényére vonatkozó személyes álláspontját. (Mt 5,17-48) Itt tehát egyszerre hoz elő élestárából őt és újat.

Az itt megemlített parancsok megfelelnek a Tízparancsolat ötödik, hatodik és nyolcadik parancsolatainak és a szeretet felebaráti parancsának. Az az antitetikus forma, amely a hatszori előfordulás során többszörös átalakuláson megy át, értelemszerűen körülírva ezt akarta mondani: a zsinagógában hallottatok, amit Isten Mózes által a régieknek, atyáitoknak a Sinai hegyénél mondott... Én azonban azt mondom nektek...! Jézus tehát a maga tanításának kifejtését a régi tanítással párhuzamba állítva kívánja bemutatni.¹¹ Azonban az antitézisek első mondatai nem teljesen azonosak az ószövetségi parancsokkal. Az első mondás első mondata (Mt 5,21) az eredeti parancsot, „Ne ölj !”, összekapcsolja a kazuisztikus jogszabállyal: „Mert aki öl, méltó arra, hogy ítélkezzenek felette”. A második antitézisben megnevezett hetedik parancsolat, bár a Mt 5,27-ben szó szerinti fogalmazásban áll, de a harmadik mondás révén a házasságjog körébe esik át. A hatodikban a felebarát szeretetparancsa egy sajátos korlátozással együtt hangzik el: „Szeresd felebarátodat és gyűlöld ellenségedet.” (Mt 5,43)

Honnan származnak ezek a körülírások? Például a felebaráti szeretet parancsa soha sincs a rabbinusi iratokban ezzel a toldással ellátva: „és gyűlöld ellenségedet”. De ebben az értelemben gyakorolták már az Ószövetség szerint és annál inkább a kialakult zsidó gyakorlat szerint. A Lev 19,18 szerint a felebarát csak izraelita lehet. A szembeállítások első mondatai tehát nem eredeti ószövetségi parancsolatokat követnek, hanem sajátos magyarázó körülírásokat.

Ugyanakkor, az Ószövetség egyszerű szemléletével szemben az ókori zsidóság a bűnök egész dialektikáját fejlesztette ki, és mivel az embert többé nem tekintették problémamentes lénynek, maguk a bűnök is bonyolultabbakká váltak. Így lassan az apró bűnök váltak a legveszélyesebbekké, mert azokra nem figyel oda az ember, holott ugyanolyan ártalmasok. Vagyis a könnyű parancsolatok éppoly fontosak, mint a nehezek.

Ebben az értelemben kell olvasni a Máté 5,17-48-ban található szembeállításokat. A voltaképpeni magyarázatokat egy előszó vezeti be (Mt 5,17-20), amelyben Jézus igazolja módszerét és szándékát. Ha ezt a bevezetőt az akkori felfogásba visszahelyezve értelmezzük, akkor világos, hogy elengedhetetlenül fontos lehetett Jézus számára először is védekezni a törvény feloldásának gyanúja ellen. A bevezető megfelel a korabeli nyelvhasználatnak.¹² „Ne gondoljátok, hogy azért jöttem, hogy érvénytelenné tegyem a Törvényt¹³ vagy a próféták tanítását. Nem azért jöttem, hogy érvénytelenné tegyem, hanem hogy betöltssem”.

A módszer alapja, hogy a könnyű parancsolatokat, amelyek mellett az emberek figyelmetlenül mennek el, állítja a figyelem középpontjába, és értelmezi újra. Ez a törvény szigorítását jelenti, de nem rituális irányban, hanem embertársaink és ezáltal önmagunk vonatkozásában. Az efféle beállítás a korabeli zsidóság köreiből meglehetősen gyakran előfordult, amint azt a következő mondás is példázta: „Mindenki, aki felebarátját nyilvánosan megszegényíti (s ezzel elsápasztja őt), vért ont!”¹⁴ E gyakorlati séma szerint van felépítve a Hegyi beszédben Jézus első két írásmagyarázata: nemcsak az jut ítélre, aki ő, hanem már az is, aki testvéreire haragszik (Mt 5,21-22), és „mindenki, aki kívánsággal tekint asszonyra, már paráznaságot követ el vele szívében”. (Mt 5,28)

A következő mondás a felebarát szidalmazását emeli ki: „Aki pedig azt mondja atyjafiára: Ostoba! - méltó a főtörvényszéki eljárásra, aki pedig azt mondja: Bolond! - méltó a gyehenna tüzére” (Mt 5,22) A mondások során ugyanaz a szemlélet érvényesül.

Jézus tehát azt használta fel tanítása kifejezésére, hogy a könnyű parancsokat emelte ki, és ebben a szellemben tudta aztán összevetni a haragot a gyilkossággal, a vágyat a házasságtöréssel stb. Ami igazán fontos, hogy Jézus az erkölcsi parancsolatok esetében szétválasztja a zsidóságra annyira jellemző jogszabályokban való gondolkodást, amely mértékként az igazolhatóságot fogadta el, és helyette a belső érzületet, a lelkiületet állította mértékül. Ezt fogalmazza újra a kortárs költő: „Bűn az, aminek a nyomát is sikerült eltüntetni”.¹⁵

Jegyzetek:

¹ Lásd: R. Bultmann: The History of the Synoptic Tradition. Oxford. 1968. 54

² Csupán két embert ismerünk, akik önmagukat farizeusoknak nevezték, mégpedig a történész Josephus Flaviust (Önéletrajz. Ford. Révay József. Bp. 1948. 12) és Pált (Fil 3,5; ApCsel 23,6; 26,5). Ők azonban nem egészen tipikus farizeusok. A rabbikat saját irodalmuk nemigen nevezi farizeusoknak. Például Pál tanítója, Gamáliel van egyedül így megnevezve az ApCsel-ban (5,34) és fia, Simon, Josephusnál (Önéletrajz,191)

³ A folytatás (Mt 23,34-36; Lk 11,49-51), ahogyan azt Lukácsból látjuk, eredetileg nem a farizeusokra vonatkozott

⁴ Josephus: A zsidók története. 883-884

⁵ Máté és Márk szerint

⁶ Dávid Flusser: Jézus az ókori zsidó történelem és irodalom tükrében. Bp. 1990. 46

⁷ Szó szerint: „Az Emberfia”.

⁸ Az „és a próféták” későbbi hozzátoldás. A korabeli beszédmóddal való összehasonlítás alapján az látszik valószínűnek, hogy a szöveg mostani formában csak akkor volna lehetséges, ha a kérdező próbára akarta volna tenni Jézust, hogy tudja-e a feleletet. Lukács (10,25-28) észrevette a nehézséget, és ki akarta küszöbölni.

⁹ A mondás nem Jézustól származik, keresztény átdolgozás jegyeit mutatja.

¹⁰ A perikópa, Lk 10,25-37, két eredetileg önálló hagyományt kapcsol össze. A szeretet kettős parancsát (Lk 10,25-28) és az irgalmas szamaritánus példázatát (Lk 10,30-31). A kettőt összekapcsoló kérdés Lk 20,9: Ki az én felebarátom?

¹¹ J. Jeremiás azt próbálja valószínűvé tenni, hogy mind a hat antitézis Jézusra megy vissza. Érvelései mégis azt mutatják, hogy a két csoportnak a megkülönböztetése eddig nagyon sematikus volt. Tovább csak hagyománytörténeti elemzés vezetne. Vö: New Testament Theology. The Proclamation of Jesus. London. 1971, 240kv

¹² A nyelvhasználathoz vesd össze: Róm 3,31

¹³ Úgy tűnik, hogy a „vagy a próféták” szavak nem eredetiek.

¹⁴ E. Jakob: Theology of the Old Testament. London. 1958, 154

¹⁵ Pilinszky János

SIMÉN DOMOKOS

NEVELÉSÜGY A MAROS-MAGYARSZENTBENEDEKI UNITÁRIUS EGYHÁZKÖZSÉGBEN AZ 1800-1860-AS ÉVEKBEN

A 19. század erdélyi viszonylatban a reform korszaka volt, mely a polgári nemzeti átalakítást készítette elő. Ezzel a falvak népét társadalmi és kulturális értékek hordozójává is akarta tenni. „A cél, felébreszteni az alvó nemzetet” a népben.

Az „ébresztők” a falukban az egyházközségekhez és az iskolákhoz is elértek újszerű szellemükkel, azokkal a tanítókkal és lelkészekkel, akiket a „modern kor”, a „haladó idők szelleme” a felsőbb iskolákban megragadott.

Tudni és tenni, az két dolog volt mindig. Nem a „piacos falvak” földrajzi fekvése határozta meg az iskola „minőségét-szintjét”, hanem a lelkész és a tanító összhangjából való „összeműködés”, „hozzállásuk”. Az eldugott, félreeső, szegényebb egyházközségek földrajzi helyzete nagyban befolyásolta, beárnyékolta egy-egy egyházközségben a belső emberek munkáját és annak eredményét.

Egyházunk vezetősége idejében belátta azt, hogy a megújulás és a megmaradás a jövő nemzedéktől, a gyermekektől és az ifjúságtól függ. Ezért egyházi vezetőségünk az 1817. január 4-9. között tartott Főtanács 67. jegyzőkönyvi pontja határozatával előírta és beosztotta az iskolai tananyagot a sillabizánsoktól a szintaxistákig (1-6 osztályig)¹. Ugyanakkor intézkedett az iskolai év kezdéséről, a növendékek beszerzéséről, az évváróról, a lelkész, a keblitanács és az Esperesi Vizsgálószerk ellenőrzéséről is, valamint a tanítók tevékenységéről. A tanító fő kötelességét így határozta meg: „szorgalmasan és értelmesen” tanítson, és mindent tegyen meg, amit a gyermekek jó nevelésére szükségesnek vél.² Ugyanitt intézkedett a leánygyermek tanításáról is³.

Az 1842-es iskolareformot a küküllői kör kiegészítésekkel és fenntartással fogadta el. „Csinos vallásos könyvet igényelnek” és örömmel „vették, hogy Gyöngyösi István tordai pap a Catechezist kidolgozta és a saját költségén szándékszik kinyomtatni.”⁴

Az 1845 évi haranglábi köri közgyűlésre a reformot, újítást akarók annyira felszaporodtak a körben, hogy a jegyzőkönyv 3. pontjában komolyan és behatóan tárgyalás alá vették: „Miként lehetne célszerűbben a NÉPNEVELÉST (kiemelve S.D.) előmozdítani? Mik a gátló akadályok? Hogyan lehetne segíteni?”⁵

Az egyházközségek és az iskolák pillanatnyi helyzetéről az évenként tartott Esperesi Vizsgálószerk jegyzőkönyvei tájékoztatnak.

A legtöbbször számba vették az iskolás növendékeket és a „még feljárhatókat” (beszervezetleneket). 1832-ig ezt a számbavételt elég könnyelműen kezelték a köri egyházközségekben, kivéve Küküllődombót, Dicsőszentmárton és Magyarsárost. Valószínű, a tanulók hiányoztak, vagy a tanító nem „járratta” a gyermekeket.

A szentbenedeki tanítók, a tanítás, és a nevelésügy a következőképpen alakult a fent jelzett 60 év alatt:

1794-1807 közti években a tanító *Szabó István* a következő lelkészekkel szolgált Benedeken: Kis Györggyel (1789-1798), Szabó Pállal (1799), Bölöni Kisgyörgy Andrással (1799-1803) és Árkosi Barabás Mózesrel (1803-1818)

Ütő Márton az 1807-1816 (?) évek között Árkosi Barabás Mózes lelkéssel szolgált. 1805-1806-ban épített az egyházközség a régi sövényfalú, szalmafedeles iskola helyett újat. Új iskolát kapott.

Bordi József tanító az 1816-1850-es évek között Árkosi Barabás Mózesrel (1803-1811), Sebe Jánossal (1818-1826), Árkosi Nagy Józseffel (1826-1833), Árkosi Bihari Sámuellel (1834-1835), Bartók Sámuellel (1835-1842), Sipos Gergellyel (1842-1847) és Máté Sándor (1847-1852) lelkészekkel.

Kereki György tanító az 1850-1862-es évek között szolgált, a következő lelkészekkel: Máté Sándorral (1847-1852), Molnos Istvánnal (1852-1858) és Szegedi Istvánnal (1858-1867)

A Szabó István 6 évi tanítósága alatt egy évben sem találunk feljegyzést arról, hogy tanítás lett volna. Árkosi Barabás Mózes lelkész idejében építettek új iskolát, talán így érthető, hogy helyiség hiányában nem volt tanítás. A gyermekek létszámáról sincsen semmi adatunk ez időből.

Ütő Márton tanító új iskolaépületet kapott - legfennebb a felszerelés munkája maradt rá. 9 évi tanítósága alatt csak 1810-ben van az iskolájában 5 gyermek, kiket tanított. 8 évben egyetlen gyermeket sem talált az esperesi Vizsgálószerk az iskolában. Ez nem azt jelenti, hogy nem volt iskolába járható gyermek. A jegyzőkönyv rögzítette, hogy 1809-ben 17, 1814-ben 11 iskolaköteles gyermek volt nyilvántartva, kik nem látogatták a tanítást. Új iskola és gyermek volt, tanítás nem. A leghosszabb ideig Benedeken szolgáló tanító Bordi József volt (valószínű, hogy küküllődombói származású). Ő volt a 34 ott szolgáló éve alatt a legeredményesebb tanító. Hivatali és családi nehézségei ellenére a Vizsgálószerk 12 évben talált gyermeket az iskolájában. Erőfeszítését az iskoláztatásért a számok és évek tükrében érdemes részletezni a benedeki

múltért. 1818-ban 4 gyermek van az iskolában és csak egy beszervezetlen. 1822-ben mind a 17 iskolaköteles gyermeket a Vizsgálószék az iskolában találta. 1823-ban nyilvántartott növendékek közül 4-et találtak az iskolában, 5 gyermek még feljárható. 1824-ben mind a nyilvántartott 12 gyermek az iskolában „találtatott”. 1827-ben csak 2 gyermeket talált az ellenőrzés az iskolában. 1832-ben a 7 iskolaköteles közül csak 3 volt iskolában. 1834-ben a 6 gyermek közül csak 2 járt a „keze alá”. 1837-ben a 9 növendék közül csak 4 gyermek volt „beszervezetlen”. 1838-ban mind a 6 iskolaköteles növendéket a Vizsgálószék az osztályban találta. 1841-ben a 11 gyermek közül csak 2 járt a „keze alá”. 1842-ben az iskolakötelesek száma 17 növendék, melyből csak 3 járt, 14 feljárható volt a jegyzőkönyv szerint. 1844-ben a 11 gyermek közül csak 6 látogatta az iskolát. Az itt szolgáló idejéből nincsen vizsgálószéki feljegyzés 16 évről, sem a növendékek számáról, sem az iskolába járókról. Az iskolát látogató növendékek száma 2-17 közt változott, a feljárhatók (beszervezetlenek) száma 1-15 közt változott. A feljegyzések szerint írni-olvasni, számolni és egyházi énekre tanította a gyermekeket. A szabadságharc 1848-1849-ben Máté Sándor lelkésszel itt találta Bordit, 1850-ig vizsgálat nem volt, feljegyzést sem találtam ez időre vonatkozóan.

Kereki György tanító 12 évi tanítósa alatti években nem talált a Vizsgálószék egyetlen gyermeket sem az iskolában. Gyermek pedig volt: 1859-ben 9, 1856-ban 16, 1852-54 közt minden évben 15.

Ha az egyházkör többi egyházközségeinek adataival összevetjük a szentbenedekit, azt tapasztaljuk és az a megállapításunk, hogy két ugyancsak megszűnt önálló egyházközségben, Nagyteremiben és Küküllőszéplakon semmi feljegyzés sem maradt arról, hogy iskolába járó gyermek lett volna, Szőkefalván a 60 év alatt 3 évből maradt adat az iskoláskorú gyermekekről⁶. A végkövetkeztetésünk az, hogy az említett egyházközségekben kellett legyen iskolaköteles gyermek, de sokkal gyengébb volt a „feljárhatók” számának nyilvántartása, mint Szentbenedeken.

A megmaradás szempontjából a kiköltözés, a beolvadás ténye lehet a magyarázata annak, hogy ma Szentbenedeken nincs annyi unitárius hívünk, mint amennyi iskolaköteles gyermek volt nyilvántartva hajdanán.

A jegyzőkönyvek bizonylata szerint az iskolába járás akadályai a következők voltak: vármegyei jobbágy vidék lévén, a szegénység, a gyermekek mezei munkába való befogása, a pásztorkodás, a szülők közömbössége, a téli fűtést 2-3 szülő nem tudta biztosítani, a tanító hanyagsága, vagy boldogtalan fia „zavargási”, az iskola épületének hiánya, az ellenszenv, az egyházi és világi „lazaság” a számbavételben, az elszigeteltség, a tanulás és továbbtanulás iránti érdektelenség⁷.

Tény, hogy az egyházközség elnéptelenedése, bukása nem az utánpótláson, a gyermekek létszámán múlt.

Szentbenedek az iskola tükrében példát mutatott a példátlan megmaradhatatlanságra.

Az ifjúság tanítását is rögzítik számszerűen a jegyzőkönyvek, mely a konfirmációra való előkészítési időt jelentette. Az 1800-1860 közötti években összesen 63 ifjú járt nyári tanításra, tehát konfirmált. A feljegyzések az 1814-1818

évekkel kezdődnek. 1816-ot kivéve az ifjak száma 6-13 közt volt, főleg lányok jártak a tanításra, a legények vagy szolgáltni voltak, vagy a katonafogdosás miatt „bűjdostak”. A vizsgált 60 év alatt csak 11 évben volt ifjúsági „foglalkozás”, konfirmációi előkészítés, mikor az ifjak létszáma 2-13 közt volt. 49 évről nincsen feljegyzés a jegyzőkönyvekben, hogy ifjúsági tanítás lett volna. A jegyzőkönyvi megszorítások ellenére sem javult vagy változott az ifjak nevelésének a helyzete.

A nemzeti megújulás idejét az egyházközségi életben elhanyagolták, kihagyták a szentbenedekiek, mikor az iskolát és az ifjakat nem „pártolták fel öntudattal”.

Röviden ennyit a szentbenedeki egyházközség „temetési búcsúztatójából”, melynek sírásója nagy részben a gyermekek és az ifjak elhanyagolása volt.

Jegyzetek

¹ Kis-Küküllői Unitárius Egyházkör körüli gyűléseinek jegyzőkönyve. Dicsőszentmártoni Lelkészi Hivatal irattárában. Jelzése: II/8.101-104 lapok. Továbbiakban: Jkv.

² Jkv. II/8 101

³ Bölönben a 19. század második felében a keblitanács megtagadta a lánygyermek tanítását az iskolában és a kinevezett tanítónőt nem fogadta el. Saját jegyzetem

⁴ Jkv. II/8. 269-270

⁵ Jan. 17. gyűlés Jkv.-e II/8. 285

⁶ 1832-ben a 12 gyermek közül 5 járt, 7 nem járt az iskolába. 1838-ban a 6 növendék beszervezetlen, „feljárható”. 1845-ben egyetlen gyermeket sem talált a Vizsgálószték az iskolában

⁷ Az egyházközségi földeket elfoglaló, a lelkészt megkötöttető és bezáró Barducz Ádám fia a faluban ragadt iparosnak, kit az egyházközség is dolgoztatott.

SAS PÉTER

A HOMORÓDJÁNOSFALVI UNITÁRIUS TEMLOM RESTAURÁLÁSÁNAK TÖRTÉNETÉBŐL

Jánosfalva a Nagy-Homoród völgyének legdélibb udvarhelyszéki faluja. A helynév oklevelekben való első megjelenésére 1448-ból van adatunk.¹ A település ennél jóval korábbi lehet, hiszen a falu északi részén emelkedő unitárius temploma első építési szakaszának egyes részei a XIII. század második feléből valók.² A középkorban még tiszta katolikus lakossága a protestantizmus hatására először református, később unitárius lett. A XVIII. században unitárius anyaegyház.³ A templomot és a tornyát az 1715-ből való udvarhelyköri Conscriptio említi először.⁴

A keletelt műemléktemplom homlokzati torony alatti bejárata korai gót félköríves nyugati kapuzat. Ezt a román kori építkezést idézheti a hajó

déli oldalán és a déli portikustól keletre lévő félköríves ablak is.⁵ A hajó déli oldalán szemöldökgyámos, pálcaműves kapuzat profilja kettős reneszánsz párkánytagozat.

A hajó folytatásaként épült félnyolcszögű szentélyének mind a tíz gyámkövén címerpajzs van, különböző ábrázolással. Az egyiket olvasható 1522-es évszám a második építési szakaszra utal. Ekkor alakították át a román kori hajót. A gótika időszakának szép emléke a hálóboltozat és a csúcsíves diadalív. A címerpajzsokon a következő motívumok kerültek megjelenítésre: szívből kiálló nyíl; lefelé fordított átnyilazott szív; tőr, mellette más fegyverrel; liliomos korona az előbb említett (1522) dátummal; rozetta kőfaragójeggyel, barázdált cseppalak; ugró mókusz; tört tartó kéz; ágon álló madár.⁶ Kelemen Lajos a későbbiekben leközölt levelében néhány címet azonosított, de a többségüket azóta sem sikerült behatárolni. A történelmi eseményt - Szapolyai János erdélyi vajda győzelmét - megjelenített évszám alapján bizonyosra vehető, hogy a templom teljes befejezése a XV. század végére tehető.⁷

A szentély csúcsíves ablaka eredetileg kőrácsos volt. Az északi falon szemöldökgyámos, kőből faragott szentségtartó fülke van.

Tornyát 1715-ben említik először, melyben a nagyobbik harang mellett „Más kisebb harang is vagyon a Toronyba, melyen ilyen Esztendő Szám forma: 1481.”⁸ A XIX. század elejéről ezt olvashatjuk a tornyáról: „merőben újból, 9 öles kőfallal, cserepes fedéllel” építik.⁹

1890-ben a boltozat repedései, illetve a téglabordák meglazulása miatt a gyülekezet a templom lebontását tervezte.¹⁰ Ez a munkálat szerencsésen elmaradt. A későbbiekben 1922-ben, majd 1937-ben sikerült a javítások eredményeképpen ezeket a problémákat megoldani.

Debreczeni László műemlékvédelmi munkásságának jelentős része az alaprajzi felmérés volt. Mivel összesen 312 helységben végzett ilyen művészettörténeti értékű munkát, ezzel az első világháború utáni időszak egyik legjelentősebb építészettörténeti kutatója lett.¹¹ Orbán Balázs és Kelemen Lajos hatására főként a középkori épületek érdekelték. Ezért kértek tőle szakvéleményt erről a románkori elemeket tartalmazó templomról.

Hála az akkori lelkész, az Unitárius Egyház, Debreczeni László és Kelemen Lajos kitaró harcának, a műemlék 1943-ban nemcsak javításra került, hanem feltárták a szentély faltöredékeit is. Felismerhető egy csigavonalas támlájú székben ülő sapkás férfi, aki jobb kezében dárdát tart. Mögötte lándzsa és alabárd, valamint zöld alapú drapéria látszik. A kép alsó részén szín-nyomok és az egyik címerpajzsra is kiterjedő festés nyomai. Ezeket a véletlen hozta napvilágra, átfogó kutatás a falképek után még nem folyt.¹²

Kelemen Lajos munkálkodása során végig ellenezte, hogy az egyházak „tudatlan és ízléstelen vállalkozókkal” végeztessék a régi templomok rendbepozícionálását. Ennek csak egy következménye lehetett: az épületet stílusából kiforgatták és műbecsétől megfosztották. A homoródjánosfalvi unitárius templom egyik szép példája annak az erőfeszítésnek, melyet az erdélyi műemlékek érdekében azért végzett, hogy „a műszerető közönségnek gyönyörűséget, maguknak elismerést s a magyar kultúra történetéhez értékes adatokat¹³ szerezzenek és szolgáltassanak.

*A Homoródjánosfavi Unitárius Egyházközség Tiszteletes
Előljáróságának*

Homoródjánosfalva

Az egyházközség lelkészének kérésére 1937. július 27-én kiszálltam Jánosfalvára, megvizsgáltam az egyházközség templomát és a következőket találtam:

1/. *A templom építési ideje* igen messze korokba nyúlik vissza, és úgy ahogy ma áll, több különböző korú építés eredménye. A toronytól a templom közepén lévő elválasztó ívig terjedő rész (a hajó) egy igen régi kis kápolna-szerű templomnak a maradványa és építése legkevesebb XIV. századra tehető, de tüzetesebb vizsgálat esetleg még régebbinek bizonyíthatná. A keleti rész, amint egyik boltozati vállkövön látható, 1522-ben épült, bár ha ez is csak egy terminusante quem- et quem-et jelenthet s esetleg csak a boltozásra vonatkozik. Minden esetre ez a rész, ha nem is 1522-ben épült, nem régebbi a XV. század derekánál. A többi melléépítések, mint: torony, porticus és szószékfeljáró, mind későbbi munkák, és jóval a reformáció utáni időkből valók. Mind a hajó, mind a szentély (a keleti rész) boltozva vannak. Az előbbi egyszerűbb, az utóbbi pedig gazdagabb csillagrendszerrel. A hajóban lévő boltozatot hajlandó vagyok korábbiak tekinteni, mint a szentélyét, s körülbelül a XV. század második feléből valónak ítélem. Ugyanígy a boltozat által megkívtant külső támpillérek is a hajónál ebből a korból valók. A boltozatok tartó bordái nem kőből, hanem terrakotából készültek. A templom idők folyamán több apró renováláson és rongáláson ment keresztül, melyek során ablakai, ajtajai és egyéb jellegzetes részei bizonyos káros átalakulásokat szenvedtek.

2/. *A templom állapota*, ami a falak szilárdságát illeti, jó. Ami kevés repedés stb. észlelhető, az veszélyesnek nem minősíthető. Annál inkább káros azonban a templomra nézve és a használhatóságra nézve is az a nagyfokú falnedvesség, mely különösen az északi oldalon észlelhető. Különben általában is tapasztalható a templomnak valamelyes elhanyagoltsága. A jelzett falnedveséget az északi oldalon kővel két méter magasságban feltöltődött talajsint okozza, amely laza és a templomra lejtő voltánál fogva állandóan erős nedveségi táplálást ad a falnak.

3/. *Általános megállapításként* leszögezhető, hogy a jánosfalvi unitárius templom mind régiségénél, mind pedig megépítésénél fogva, bár kicsi, de becses műemlék, s különösen a szentély boltgyámjain látható címersorozata páratlan Erdélyben. Jó karban tartása, csinosítása és gondozása tehát egyházi és magyar szempontból is fontos kulturális érdek.

4/. *A karbantartás*, első főkelléke, s halaszthatatlanul szükséges tenivalója, a falak nedvesedésének további megakadályozása. Erre nézve a következőket kell végrehajtani: a templom északi oldalán legalább három méter szélességben a föld a falak mellől levágandó és elhordandó. E levá-

gásnak olyan mélyen kell lennie, hogy a talajszint a templom kapu padlójának szintje alatt legalább 25 cm-el mélyebben legyen.

A leszállított talajszintnek a fal tövétől kifelé lejtene kell, hogy a fal-tól minden nedvesség könnyen elvezethető legyen. Ez a lejtősődés az előírt szélességben legalább 30 cm legyen, s a levágás szélénél kis vízárkot is képezzen, hogy mindenféle víz könnyen lefusson róla (lásd a rajzot). E föld levágásnak a templom közepe tájától jobbra is, balra is lejtene kell, hogy a vizek jól elvezethetők legyenek. Szükség esetén, természetesen a föld levágását és elhordását a nyugati, illetve a keleti oldalakon is végre kell hajtani, amennyire a vizek jó elvezetése kívánja. A levágás martját jó erősen kell gyepesíteni, vagy valami apró erős gyökérzetű bokorfajtával megkötni, hogy ne omoljon tovább a lesüllyesztett talajszintre. A lesüllyesztett talajszintet legjobb volna pataki kavicskővel kirakni, de ha ilyen nincsen, akkor talajszárító vadlóherével bevetni s az így nyert pázsitot rendesen kaszálva jó karban és dudvamentesen tartani.

E munkálatokon kívül fontosnak tartom még a falak tövének a víztől való mélyebb elzárását is, tekintve, hogy a keskeny ereszekről a víz a fal tövébe hull. A talaj levágása után a falak tövébe ásandó még egy kb. 50 cm széles és kb. 60-70 cm mély sánc. E sáncba porrátört keményfajta *kék-pala* (fehér vagy világos pala nem jó) vagy pedig homokmentes zsíros agyag döngölendő. A döngölés 15-20 cm rétegekben, kevés nedvesítéssel, jó nehéz döngölőkkel kőkeményre történjék. Így egy olyan szigetelő réteg nyerhető a falak tövében, amely a felületi talajvizet nem fogja átengedni a falba.

A föld levágásánál, valamint a falak tövébe ásandó sáncoknál vigyázni kell arra, hogy a hajó-rész lábai, valamint a szószék lépcsőt magábfoglaló rész fundamentuma nem lesznek olyan mélyen, mint a templom fala, ezért ezeken a részeken gonddal ásandó a föld. A templomfalak alapjai minden bizonnyal mélyebben vannak a belső padlónál, ott tehát aggodalom nélkül lehet dolgozni.

A falak szárításának céljából leverendő a vakolat a külső részeken úgy, hogy a föld mai színétől felmérve 50 cm-t kezdődjék csak a vakolás és azon alul csak a csupasz fal legyen. A hézagokat is a kövek közt jól ki kell kaparni. Így a széljárás a falakból gyorsabban vonja el a nedvességet, mintha a falakon vakolat volna. A falfelület ebben az állapotban hagyandó néhány évig, de azután is csak hézagolni és nem vakolni kell a falak alsó részét, mert a vakolat nedvességtartó és amellettt állandó javításokat igényel. Szükség esetén belül is leverendő a falakról minden nedves és penészes vakolat és pár évig úgy hagyandó a falfelület.

Ezek volnának a legszükségesebb elvégeznivalók, amelyeket a templom létérdekében haladéktalanul el kell végezni s amely munkákat házilag és közmunkával is végre lehet hajtani.

5/. *A templom rendszeresebb renoválása* már nagyobb és gondosabb irányítást igénylő munka, *amelyhez kontár kezeknek, tekintve a templom műemlék voltát, nyúltni nem is szabad.* A templom értékének és szépségének szempontjából fontos volna a boltozati bordáknak mésztől való megtisztítása, az elrontott ablakok helyett stílusosabb ablakok építése, az egész belső és kül-

ső vakolás rendbe hozása, a torony aljának mai tarthatatlan állapotából való kiemelése és még több apró munka, melynek hiánya miatt látszik ma a templom gondozatlannak és elhanyagoltnak.

Kolozsvár, 1938. január 15

Debreczeni László sk.
régész

2

*A Magyar Unitárius Egyház Mélt.[óságos] és Főtiszt.[elendő]
Képviselő Tanácsának*

Kolozsvár

Alólírott f. hó 20-án Tiszt.[elelet] Ürmösi József püspöki titkár úrtól átvettem véleményadás végett a homoródjánosfalvi egyházközség torony- és templomjavítási munkálatokra vonatkozó ügyiratcsomóját. Átvizsgálás után az alábbiakat jelenthetem:

Az iratok egy része 1938. évből származik és a torony javítására (asztalos- és kőművesmunka) vonatkozik, mely munka a lelkész úrnak 1940. év ápril. hó 4-én kelt felirata szerint, már végre van hajtva. Ez tehát most már nem tartozik reám s így csak az ezután esedékes templomjavítási munkákra vonatkozó iratokkal kapcsolatosan mondhatok véleményt.

A végrehajtandó munkák tervezete általánosan a már említett lelkészi feliratból s valamivel részletesebben pedig az 1940. évi március 26-án készült és ugyanakkor az egyházközség keblitanácsa által elfogadott Szász Mózes-féle vállalkozói ajánlatból tűnik ki. Miután mindenekelőtt maga a végrehajtandó munka a legfontosabb, észrevételeimet elsősorban erre nézve foglalom össze.

1/. Az ajánlat 2. pontjában homályosan megjelölt „Bolthajtás lebontása...” stb. alatt, a lelkészi felirattal egybevetve, az úgynevezett *diadalív* lebontását kell érteni. A kérést tehát eszerint kell megítélni.

A diadalív a régi templomoknak egyik legfőbb szerves része. Ennek elbontása vagy átalakítása feltétlenül a templom eredeti jellegzetességének megváltozását hozza magával, s az általa kimerevített templomfalat szilárdságában is előreláthatatlan változásokat okozhat. A jánosfalvi templomnál, mindezekről eltekintve, még az az eset is fennáll, hogy az épület mindkét részében, tehát a diadalívtól jobbra is, balra is régi bordákkal osztott gótikus boltozat fedi a belteret s mindkét rész boltozatának közvetlen érintkezése, sőt támaszkodása is van a diadalívvvel. A diadalív lebontása tehát előre nem látható következményekkel járhat a templomtér fedőboltozataira is, melyek közül épen a keleti része a legértékesebb is és a legkényesebb is, lévén hálóboltozat, melynek bordái több ponton a diadalívre futnak. Ezek támponjának kiszedése egész sor boltcikk lehullását vonhatja maga után. A két boltozat tehát okvetlenül meg fog rongálódni s a rongálások rendbe hozása tekintélyes munkatöbbletet fog jelenteni, mire fedezet nincs, és még az is kérdés marad, hogy majd vissza tud-e állítani mindent úgy a kőműves, amint volt?

De még kellő körültekintés esetén is az aláállványozások és a régi, igen kemény, falépítés bontásával járó nehézségek olyan feladat elé állítanák a kőművest, melynek végrehajtása ennél az egyetlen munkatételnél felemésztené az egész előirányzott költséget és még akkor sem volna bizonyos, hogy minden jól fog történni a végén. A lelkész úr szerint a mester nem lát semmi nehézséget a munkában. Ám a mester még aligha dolgozott ilyen feladatnál, hogy kellő tapasztalatai lennének. S ha azután megtörténik a helyrehozhatatlan baj, megelégedhetünk-e azzal, hogy most már nincsen mit csinálni? Ki fogja az anyagi kárt megtéríteni és egyáltalán: megtéríthető lesz-e az erkölcsi és műtörténeti kár?

Mi teszi indokolttá a diadalív lebontásának gondolatát? A lelkész úr felirata szerint az, hogy szabálytalan „formátlan” s hogy fala girbe-görbe. *Ez semmi esetre sem komoly és elfogadható indok ennél a lépésnél!* Ezért nem szabad a tönkretételnek kitenni egy műemléket, főleg nem szabad pénzt kidobni akkor, amikor a költségvetés jórészt amúgy is kölcsönből lehet fedezni csupán. A másik érv, hogy a diadalív átalakításával a templom belseje jobban érvényesülne, ugyanígy nem állja meg a helyét s éppen annyira nem okszerű, mint az első. Az átalakítás nem teszi sem szebbé, sem stílusosabbá a templomot, ellenben megrontja értékét s gyengíti hitelességét. A nyert látszólagos előny mérhetetlenül csekély az adott áldozathoz képest, még akkor is, ha a tervbe vett munka minden ráfizetés nélkül a legjobban sikerülne.

A diadalív szépségének kérdését meg lehet oldani másképpen is, ehhez szükségtelen káros bontásokat végezni. De nézetem szerint semmi szükség sincsen arra, hogy több száz év hitelességéről tanúskodó falakat most vakolat-egyenruhák közé öltöztessünk s ezzel az ódonság báját is letöröljük.

Lelkész úr említi, hogy a templomról adott régebbi szakvéleményemben a diadalív kérdéséről nem írtam semmit. Erre nézve meg kell jegyezmem, hogy az 1937. júl. 27-én történt kiszállásom kizárólagosan a templom műtörténeti értékének megállapítása és az épületnek a további nedvesedéstől való megóvására vonatkozó tanácsok adásának érdekében történt, 1938. jan. 15-én kelt véleményemet ennek alapján is készítettem el. Egyáltalán nem lehet tehát semmiféle jogosultságot keresni a diadalív megbontására abban a tényben, hogy e tekintetben a véleményem hiányos. Kiszállásomkor volt ugyan szó - mint távolabbi tervről - a diadalív átalakításáról is, de ezt én nem vehettem komolyan akkor, tehát ez okból sem foglalkozhattam vele. Magam, mint régész, semmi esetre sem adhatok igenlő véleményt ehhez a tervhez ilyen körülmények között s teljes meggyőződéssel állítom, hogy ezt nem fogja tenni egyetlen lelkiismeretes műtörténeti szakértő sem.

2/. A harmadik pontban az ablaknyílások szélesítéséről és új ablakok beállításáról történik említés. A templom ablakait régebben már kivetkőztették ugyan az eredetiségéből, de tekintve, hogy egy műemlék renoválása egyúttal bizonyos stílusos csinosítást is kell képezzen, felmerülhet néhány kérdés. Ki, milyen megfontolással, milyen tervek alapján végzi el ezt a munkát? Előnyére lesz-e ez az átalakítás a templomnak esztétikailag is? Tervrajz nincs mellékelve, az eddigi tapasztalatok alapján igen félő, hogy idomtalan és stílustalan munka kerül az épületre, ami csak rontani fogja annak értékét is, hatását is. A lelkészi

felirat említi, hogy több munka közt 1939-ben, „az ablakokat” is megrendelték. Milyen ablakokat? Erre nézve sem ajánlatot, sem tervet, sem költségvetést nem találtam. Annál kevésbé hivatalos jóváhagyást. Természetesen egészen pontosan nem állapítható meg az sem, hogy valóban a templom leendő ablakairól van szó.

A templomon csak szakszerűen tervezett és alkalmazott ablakok lehetségesek. Ha erre nézve már történtek megrendelések - különösen így, jóváhagyás nélkül - annak következményei az illetékesekre hátrítandók.

3/. A hatodik pont alatt a falak „belsejének” leverése, vagyis a belső vakolás leverése áll. Tekintve, hogy minden régi templom belsejében a meszelés alatt értékes falfestmények lappanganak, ez a munka előzetes idevágó vizsgálat és esetlegesen szükségessé váló ellenőrzés nélkül nem hajtható végre.

4/. A kilencedik pontban mellékesen említetik a templom hátulsó részén levő másodfal lebontása. Ez a fal, mint az általam 1938-ban készült alaprajzból látható, a szószék feljáró egy részét foglalja magában. Hogy mi lesz azután a feljáróval, arról nincs említés. A feltüntetett összeg oly csekély, hogy abból való átalakításra gondolni sem lehet. Pedig ez a munka szükséges. Mint már a fentebb jelzett véleményemben is előre láttam, ez a falrész nem volt kellő alapozással építve, s most, hogy a templom köré töltődött földet lehordták, a lelkész úr jelentése szerint, kezd elválni a templomtól. Le kell tehát teljesen bontani és új alapozással újraépíteni, mivel a templom belsejében, térszűke miatt, a szószék feljáró nem oldható meg kielégítően. Erre azonban az elfogadott költségvetésben nincs semmi utalás, a fedélzetben nincs előirányzat és a terv sem található sehol. Így a költségvetés már ezen a ponton is hiányosnak és irreálisnak mondható.

A végzendő munkákra vonatkozóan ezek volnának észrevételeim. Alább néhány elvi megjegyzést tartok még szükségesnek elmondani a beadott költségvetéssel kapcsolatban.

a/. A munkák sehol sincsenek szabatosan körülírva, pontos mennyiségekben feltüntetve. Pl. az ötödik pont azt mondja: „Falak külső lesimítása és kőkerítése.” A két munka semmiként sem vehető egybe itt, mert nem egyféle minőségű vakolatról van szó. A kőkerítések alatt meg éppen azt érthetek, amit akarok s azt nem, amit nem akarok. Mennyi munka esik e pontnál a templomra, mennyi a kerítésre, mennyi várható el a mestertől és milyen kivitelben, arról sehol nincs említés.

Ugyanígy hiányosak és zavarosak a 4., 8. és 9. pontok is. Ilyen körülmények között kellő ellenőrzésről szó sem lehet, s nincs minek alapján átvenni a munkát. Ilyenformán az átvétel, ha nem lesz felületes, egész sor veszekedésnek és kellemetlenségnek sorát fogja megindítani.

b/. A templomra vonatkozó munkák költségvetésében semmiképpen sem illeszthető máshol végezhető munka. Ebből tehát feltétlenül törölni kell a papilakon végzendő javításokat. Bármily csekély legyen is ezek összege vagy mértéke, külön költségvetés készítendő róluk. Ez az összekeverés a munkák befejezése után az esetleg előadódó egyenetlenségek során számos kellemetlenséget szülhet, a jelen esetben a lelkész személye ellen irányuló vádaskodásoknak lehet okozója.

c/. Az elégtelen körülírások mellett ezúttal is meg kell hiányolnom a rajzokat. Kellő hozzáértéssel elkészített és pontosan méretezett rajzok nélkül dolgozni nem lehet, költségvetést megbírálni és ellenőrizni nem lehet, munkát átvenni sem lehet. *Műemlék templomról lévén szó, ezt a követelményt tiszszerelesen fontos teljesíteni.*

d/. Végül szükségesnek tartom megjegyezni azt is, hogy az előirányzott munkák gondos és becsületes elvégzéséhez az előirányzott összeget nem tartom elegendőnek. Vagy sok lesz az utólagos és kellemetlen fizetés, vagy felületes lesz a munka. Egyik sem kívánatos. Ezért az ajánlat összegénél jóval többre kell elkészülni. Ez a megállapítás azonban a vállalkozó előtt diskreációban tartandó, mivel részletes munkaleírás hiányában könnyen állíthat elő ráfizetéseket anélkül, hogy az valóban lényegesebb és jobb munkát is jelentene. *Leghelyesebb azonban teljesen új, szakszerű és szabatos munkakiírást készíttetni s ahhoz reális költségvetést állítani.*

Már 1938-ban jeleztem, hogy a szükséges renoválás gondos irányítást igénylő munka kell legyen s hogy *a templomhoz kontár kezeknek nyúlni nem szabad.* Ennek biztosítását s egyúttal az egyházközségek egy csomó kellemetlenségtől, esetleg károktól való megóvására más módot nem tudok ajánlani. Ezt kívánja mind a józanság, mind a lelkiismeretesség, mindpedig múltunk és kultúránk minden szempontja is, és hiszem, hogy ezt a méltóságos és Főtisztelendő Képviselő Tanács méltányolni is fogja s akaratát e tekintetben érvényesíteni is tudja.

Kolozsvár, 1940. május 21-én.

Kiváló tisztelettel:
Debreczeni László sk
régész

A másolat hitelül:
Ürmösi József
püsp. titkár

3

*Az Unitárius Egyházközség Kebli Tanácsától. Homoródjánosfalva.
Sz. 75-1940*

Műemlékek Országos Tanácsának

Budapest

Homoródjánosfalva község egyetlen temploma szakértői megállapítás szerint 600-700 éves műemlék. Azon dolgozunk, hogy értékéhez méltó állapotba hozzuk, most jutottunk oda, hogy a tulajdonképpeni műemlék rész van soron.

A beállott államhatalmi változás folytán olyan helyzetbe jutottunk, hogy a szükséges tanácsért és anyagi segítségért a Műemlékek Országos Bizottságához fordulhatunk.

A községünkbe bevonult honvédcsapat karpaszományos mérnöke Váci Hübschl Antal úr a műemléket megvizsgálta s azt is kifejezte, hogy szívesen vállalná a műemlék szakszerű kijavítását.

Tisztelettel kérem a Méltóságos Tanácsot, szíveskedjék a műemlék kijavítására vonatkozólag tanácsát megadni és minket a kijavítás költségeinek birtokába juttatni.

A Homoródjánosfalvi Unitárius Egyházközség Kebli Tanácsának megbízása folytán.

Homoródjánosfalva, 1941. január 19.

tisztelettel:
Kiss Sándor
lelkész

4

MAGYARORSZÁGI UNITÁRIUS EGYHÁZ KÉPVISELŐTANÁCSA
KOLOZSVÁR
Sz. 75/ 1941.E.K.T.

Műemlékek Országos Tanácsának

Budapest.

Mellékelten tisztelettel felterjesztjük a homoródjánosfalvi unitárius egyházközségünknek kérését, melyben műemlék jelleggel bíró templomának sürgős kijavításához segély megadását kéri. Tekintettel az egyházközség kicsiny voltára és anyagi szegénységére, továbbá tekintettel a mellékelt szakértő vélemények alapján a templom nagy értékű műbecsű voltára, mély tisztelettel kérjük és ajánljuk a magunk részéről minél nagyobb összegű segély megadását.

Kiváló tisztelettel:

Dr. Kiss Elek
unitárius püspökhelyettes

Ürmösi József
püspöki titkár

5

MAGYARORSZÁGI UNITÁRIUS EGYHÁZ KÉPVISELŐTANÁCSA
KOLOZSVÁR
Sz.ad.75/1941.

Kolozsvár, 1941. febr. 28.

Tekintetes Bizottság !

A fenti szám alatt 1941. február 22-én felküldöttük a homoródjánosfalvi unitárius egyházközség műemlék jelleggel bíró temploma restaurálása tárgyában azon kérésünket, hogy a Műemlékek [Országos] Bizottsága segély összeggel járuljon hozzá a javítás költségeihez.

Most pótlólag mellékelve felküldjük tisztelettel Kelemen Lajos múzeumi és levéltári főigazgató atyánkfiának e tárgyban beadott szakvéleményét és újó-

lag kérjük a bizottságot, hogy kegyeskedjék ez ügyet jóakaratólag mielőbb elintézni, hogy a közelgő tavasz folyamán a szükséges javítások megtehetőek legyenek.

Kiváló tisztelettel:
Dr. Kiss Elek
unitárius püspökhelyettes

6

A Magyarországi Műemlékek Országos Bizottságának

Budapest

Tekintetes Bizottság !

A homoródjánosfalvi (Udvarhely m.) unitárius templom javítási költségeihez való hozzájárulást melegen ajánlom a Műemlékek Orsz. Bizottsága figyelmébe és támogatásába s ezt a magam részéről is kérem.

A templomról irodalmunkban Orbán Balázs írt legelőbb s már ő kiemelte a szentély boltvállköveinek rendkívüli érdekességét. Magam az épületet 1937. július 27-én láttam s tíz címeres és egy 1522 évszámot mutató boltvállkövéről ekkor vázlatrajzot vettem föl. A templom építési korára nagyjában az a véleményem nekem is, mint Debreczeni Lászlónak az ide zárt szakvéleményében.

A címereknek pedig nemcsak azért van különös jelentősége, mert ily nagy számmal egyetlen erdélyi templomban se fordulnak elő, hanem művészettörténeti értékükön kívül külön történelmi jelentőségük is van. Itt verte le ugyanis Szapolyai János erdélyi vajda 1519-ben a Hagymási Miklós erdélyi alvajda ellen föllázadt udvarhelyszéki székelyeket, s úgy látszik, hogy a győzelem emlékére bővült ki akkor - valószínűleg a győztesek anyagi hozzájárulásával is - a homoródjánosfalvi templom új szentélye. A boltvállkövek felismerhető címereiben ugyanis mind a győztes erdélyi akkori magyar vezető állásokban és méltóságokban élt főemberek címereit ismerhetjük meg: Ott van Telegdy, a kincstartó, Tarczay János alvajda s egyik Kendy címere s a többi címerekből is egy rózsa és egy hárslevél azonos a gogánváraljai mennyezetfestmény (1510 és 1520 közötti) hasonló címereivel, melyeknek gazdáit még nem sikerült ugyan kétségtelenül megállapítani, de bizonyos, hogy 1522 táján szerepelt vezetőkéi.

A templom restaurálási munkáihoz okvetlenül szükségesnek tartom egy szakértő előzetes megjelenését, illetve megbízását, akinek egyik föladata az lenne, hogy a helyszínen magyarázza meg és tiltsa el a templom diadalíve bármily megbontását.

A belső átalakítás tervei között ugyanis ez is szóba került, s mivel a boltzat bordái részben a diadalívre támaszkodnak, a diadalív megbontásával könnyen veszélybe kerülhet, sőt lezuhanhat a nagyon szép csillagboltzat is. Egy tudatlan falusi kőműves, akinek fogalma sincs ennek az épületnek műtörténeti értékéről, a tudatlanság vakmerőségével helyrehozhatatlan kárt tehet, ha kellően és erélyesen előre útját nem vágjuk műemlékrontó kísérletének.

A szegélyezés föltételül ajánlom annak a kikötését is, hogy a diadalív és a templom boltozata érintetlenül, illetve változtatás nélkül maradjon.

Végül célszerűnek látnám a címeres és évszámos boltvállkövek teljes kitarítását s lehetőleg lemásolásukat, vagy legalább lefényképeztetésüket és pontos lemérésüket.

Kolozsvár, 1941. januárius 20

Mély tisztelettel:
Kelemen Lajos
múzeumi és levéltári főigazgató

A Magyarországi Műemlékek Országos Bizottságának.
Budapest.

Jegyzetek

¹ Székely Oklevéltár I. kötet. Szerk. Szabó Károly. Kolozsvár, 1872. 157.

² Dávid László: A középkori Udvarhelyszék művészeti emlékei. Bukarest, 1981. 143.

³ Benkő József Transsilvania. II. kötet. Claudiopolis, 1834. 228.

⁴ Kelemen Lajos: Legrégibb adataink unitárius templomainkról püspöki vizsgálati jegyzőkönyveinkben 1789-ig. Keresztény Magvető 1922. 168.

⁵ Léstyán Ferenc: Megszentelt kövek. I. kötet. Kolozsvár, 1996. 243.

⁶ Dávid i. m. 146.

⁷ Balogh Jolán: Az erdélyi renaissance. I. kötet. Kolozsvár, 1943. 255.

⁸ Dávid i. m. 148.

⁹ Sándor Bálint: A homoródjánosfalvi unitárius egyházközség története. Kézirat, 1964. 8.

¹⁰ Sándor i. m. 9.

¹¹ Balogh Ferenc: Debreczeni László. Bukarest, 1983. 44.

¹² Radocsay Dénes: A középkori Magyarország falképei. Bp., 1954. 148.

¹³ Kelemen Lajos: Műemlékeink érdekében. In: Művészettörténeti tanulmányok. II. kötet. Sajtó alá rend. B. Nagy Margit. Bukarest, 1984. 165.

A közölt dokumentumok lelőhelye: MOB Iratok. Budapest. Országos Műemlékvédelmi Hivatal Könyvtára

KOVÁCS SÁNDOR (közlő)

BIOGRAFIA SEU VITA
GEORGII MARKOS CSIKFALVIENSIS *

1. Márkos György az Erdélyi Nagy fejedelemségben nemes Marus Székben Csík-falvában 1751-ik esztendőben vette származását néhai szüleitől, u.m. Márkos Mihály atyjától és Bölöni Kis Anna édes anyjától: kik által a Csík-Szentmártoni Oskolába 1761-ben feadattatván, ottan a Betűkkel esmerkedvén, az Olvasásban, Declinatiokban, Comparatiokban, magát másoktól megkülömböztetvén, csak hamar, t.i. 1763-ba a Kolosvári Nemes Unitárium Kollégyiomba küldetett Tanulás végett, hol az alsóbb Letzkéket végezvén, a felsőbbek tanulására promoveáltatott, s Togás Deák lett; Deáksága ideje alatt volt Privatus Praeceptorok, a Nemes Kollégyiom Előljáróinak Parancsolatjokból, számos Urfiaknak, városi tanulóknak, Szebeni Gyermekeknek, s Iffjaknak: volt a Poétáknak Publicus Praeceptorok: volt idő folytával a Tisztelt Kollégyiom Bibliothekáriusa, és végre azon Kollégyiomnak Seniora két esztendeig¹. Ekkor egy keveset változott Élete módja, mert:

2. 1779-ben a Koolégyiumból kirendeltetett a Thoroczkai Oskola-Rektorságra², hol alig töltött egy Esztendőt s néhány napokat, s annyira vitte Tanítványit, mely szerént egy kiseded Tógás Deáki Particulát (:vagy társaságot:) felállíthatott volna, melyre azon népes Ekklesia Tagjai önként hajlottak: de azonban a fő tisztelendő Unitárium Consistoriumtól Parantsolatot vett, hogy készüljön akadémiákra; a minthogy 1781-ik esztendőben vette utját a Peregrinatio után a Bétsi Régiséggel s Ditsőséggel fényes universitásba³, hol két Esztendők és egy két hónapok alatt gyakorolván magát Tzéljaira közelebből tarozó Tudományokban

a. Theologikumokban: Moralis Theologiában, O és Új Testamentumi Historiaknak Halgatásában, a napkeleti zsidó és görög szent nyelvek Tanulásában.

b. Világiakban: nevezetesen a Physikában, melyben Publicum Tentamenre is admovealtatott, mint erről költ hiteles Attestatuma bizonyítja; a Német és Frantzia Nyelvekben s.a.t. Ius Naturéban, Chymiában, Physiologiában, Astrologiában s egyebekben. És így itt Tanulásbéli Cursussát bé végezvén, Császári és Királyi Kegyelemnél s Engedélynél fogva 1782-ben el-utazott Bétsből Lintzen, Regenspurgon, Norimbergán, Erlángán, Casselen keresztül Göttingába, a minden Tudományok akkori Athénjébe, hol Hetven s még több Tudós Irásaikról esmeretes Professorok tanították a tudvalevő négy facultásoknak minden Részeit: itt halgatta a Négy Evangélisták Harmoniáját, s az Új Testamentomi Exegeticat az Universitas akkori Rector Proffessor Koppétól; a Morált Leszsztól; az

* Márkos György önéletrajzának eredetijét valaha az Unitárius Egyház Levéltárában őrizték, mára csupán a Simén Domokos által készített másolat áll a kutatók rendelkezésére, Benczédi Gergely néhai levéltáros Kollégyiumi tanárok című kötetében

arábiai nyelvet Michaelistól⁴, és az ettől nekie Correpitorul rendeltetett Casselei Pap fiától, néki különös jó Barátjától Sartoriustól⁵, kit ő is a Deák nyelvben gyakorolt. A Syriai nyelvet Nöblingtől, a Görögöt Patt nevezetű Correpitorától. Az Universalis Historiát Schlözertől⁶, és Meinersztől⁷; a Diaeticát Rihtertől; az Experimentalis Physicát Lichtenbergtól⁸. Egy Tanulásbéli Cursust itt bé-végezvéen ment Hannoverán, Brémán s Veszphalián keresztül Hollandiába, elsőbe ugyan Gröningába, azután Franqueraban, innen Hárlingába, hol a nagy öreg Hajók szoktak készíttetni. Itt Posta Hajóra ülven, evezett a tengeren Amsterdamba, hová jutott 1783-ban Pünköst elsőnapjára virradólag, s az innepet ott töltvén, esmerkedett a Remonstránsok Tanítóikkal, Papjaikkal, ezeknek Templomokba járt, Bibliothecájokat s az ebben található régi s nagyon ritka Manuscriptumokat meglátogatta s olvasgatta. Innen Terckschytton, igen tsekély fizetéssel a Kánálison vitette magát Leidába (:Lugdunum Batavorum:) hol némely praelectiocat Deák nyelven halgatván, tsak hamar által ment Hágába, s ott a tengeri állatok Collectiojára nézve nagyon híres Kabinétet meglátogatta. Ezután Rotterdámon, Clevián, Choburgon, Schmalkaldon, Marchburgon és Casselen keresztül vissza érkezett Göttingába; s még eddig itt volt Könyveit, Ruházatját, s egyéb portékáit egy bizonyos meghitt Emberinek által adván, hogy a Dunán egy Verschlagba bé-pakolva szállítaná le Bétsbe, maga, utját vette Lipsián s Dresdán által Hálába hol néhai kedves Collegájával Tiszt. Pákei Pákei Jósef ural találkozáván, kevés ideig egymás társaságában mulattak, s együtt Tanultak; de Tzéljára vitetvén Tseh országon s nevezetesen Prágán keresztül sebes lépésekkel vissza jutott Bétsbe, hová, még akkor Portékái meg nem érkezvén, kevés várakozás után Kolozsvárra 1784-ik esztendő végivel, éppen Karátson Szombatján estve megérkezett⁹. Azután Tsak hamar Professorságba introdukáltatván, tanította elsőben a Sidó nyelvet és az Ó Testamentomi Hermeneutikát; azután a Görögöt, Németet, Philosophiának bizonyos részeit, Algebrát s egyebeket, mind adig, mig a Kolosvári Venerabilis Máter Ecclesiába egy ideig ugyan fél, annakutánna Egész, vagyis Rendszerént való Papságot kellett néhai b.a. Tiszteletes Kovátsi Thamás uram Decesusával vállalnia magára, mellyet együtt Profesorsággal folytatott 18 Esztendőig, vagyis 1811-ik esztendeig, ekkor, sokszori Kérdezése után megnyerte a [Venerabile] Representativum Consistoriumtól a Papi Hivatalnak Resignáltatását, a Professori hivatal több órákon jó móddal lehető folytatásának Te-kintetéből.

3. Ami a Márkos György Irásait és Munkáit nézi. Leirt mindenekeket valamelyeket Professorai nékie az Unit. Collegiumben tanítottanak, s ad calmum dictáltanak, és bé-kötve mind meg-vagynak 10. darabban. Amelyeket mint Professor maga dolgozott s compillált, azok főképpen ezek:

Encyclopaedia Theologia. Partes Theologiae

1. Subsidiariae: Historia scilicet Sacra veteris et Novi foederis: sacra Philologia et Hermeneutica utriusque Testamenti Latino idiomate.

2. Partes ejusdem Theologiae Constitutionae seu Essentialis: Dogmatica et Moralis Theologia Latine.

3. Disciplinae Theologiae Practicae „id est pastoralis et polemica, Ser-mone Latino” [...]

Mint Pap a miket irt, azok állanak Vasárnapi, Hetejszakai s egyébféle különböző könyörgésekben, Halotti Beszédekben, Prédikáziókban, Oratziokban: Kereszteléskor, s Ur Vacsorájakor tartott disertatiokban; az Oratiok közül egy, mely néhai M[é]l[tóság]s Henter István ur felett Járában n. Esztendőben élő nyelvel el-mondatott, ki is nyomtattatott; a többi rész szerint írásban meg vannak, nagy részint egytől is mástól is el-kérettettek, s még eddig vissza nem tértettek ugyancsak, Mint pap, Tractualis Notáriusságot is viselt a Kolosi Környékben n. esztendeig, s Protocollumot vitt, melyet által adott Succesorának Tiszt. Sz.M. Uramnak, mint Kolosvári első pap más két protocollumot is folytattott: egyet, a felsőbbbségi kegyelmes Rendeléseknek szoros megtartások végett; mást pedig az egybe Eskütt Házásoknak, Meg-kereszteltetteknek és El-temettetteknek Laistromát magába foglaló jegyző könyvet. Ezek is által adattak a Succesornak, nem kell maga írásai közt keresni.

4. Consistori hivatallal is Márkos, midőn még az 1785-dik esztendőben mind fő Tisztelendő, mind pedig a Venerabile Representativum Consistoriumnak Tagjává, erős Hite Le-tétele mellett, tétetett s ezen hivatalát holtáiglan viselte.

5. Akadémiái, Szintén öt Esztendőkre terjedt, egész expeditiója folyása alatt, mindenütt a hol meg-fordult, mind Tanulásbéli Profestussára mind pedig Erkölsire nézve, hogy s mint viselte légyen magát, arról hitelesen bizonyítanak a Bétsi, Götingai és Lejdai Universitások, s ezeknek bölcs Előljárói, magok Attestatumaikban ugy a Privat Indos Professorok, kiket hallgatnia szerencséje volt, magok aláírása alatt nyomtatásban adott Bizonyosság-tévő Leveleikben: nem különben Akadémikus Tanuló Társai és más jó Barátai, s Esmerössei, tulajdon kezeikkel azon Puggilárisba jegyzett írásaikkal, melynek titulusa ez: „Memoria eorum, quorum oblivisci nefas est.”

Mind ezeket, egybe varva, láthatni Életéről eddig Históriába irt Márkos György írásai s könyvei között.

6. A mi Páros Életét illeti Márkos Györgynek: Házassági szövetségre lépett 1785-ben Kolosváratt 19-dik Julij, ugyan Kolosvári Fejérvári Máriával, kivel több esztendőig töltött gyászos életének két kedves zálogi Himlőben, tsak nem azon egy nap halálozván meg s egyszersmind két koporsóban temettvén el; életben vagynak még Márkos Anna Veress Tornyi 30-di Contrallor Kisbatzoni T. Benedek János Ur Élete Párja és Márkos József, ki most szószöllői állapokra készítgeti magát.

És ezen előre botsáttattak szerént Kezdette s folytatta Kolosvári volt Unitárius Pap és Professor Csikfalvi Márkos György az ő Életét, melynek végett vett egy gyakori fel-hülésből kapott, s sok és külömb külömbféle nyavaljából öszve szőtt font melybeli Vizi Betegség, Kolosváratt 1813-ban Professorságának s Házasságának 28-dik; világiegyész életének pedig 63-dik esztendejében¹⁰. Vége

Jegyzetek

¹ Fasciculus Rerum Scholasticorum (Fasc. R. S.) VI. 160; 203 l. Seniori Matricula nr.674. Exactori Matricula II.k. 191 l.

² Benczédi Gergely: A toroczkói iskola és tanítói in: KerMagv 1892. 27 évf. 300 l.

³ Protocollum Generale Consistorii 1778-1781; 52 l.

⁴ Michaelis, Johann David (1717 -1791) RGG. 934-935 l.

⁵ Sartorius, Christop (1701. X. 22. – 1785. XII. 9.) RGG. 928 l.

⁶ Schlözer, August Ludwig von (1735. VII. 1. – 1809. XI. 9.) RGG. 939 l.

⁷ Meiners, Christop (1747. VII. 31. – 1810. V. 1) RGG. 765 l.

⁸ Lichtenberg, Georg Christop (1742. VII. 1. – 1799. II. 24) RGG. 722 l.

⁹ Fasc. R. S. VI. 332 l.

¹⁰ A kézirat végére Körmöczi János a következő megjegyzést tette: „Ezen Biographiát minekutánna bé végezte Néhai Tiszteletes Professor Márkos György uram 18-a 9-bri 813. Nekem által adta, hogy Statusunk Archivumába tartassék meg maga pedig mint jó keresztény utolsó óráira készülvén ad 26-um 9-bris viradóra az urban elaluvék, 28-a ejusdem 3 orakor, maga ezaránt tett kívánága szerint a közönséges temetőben szép szolemnitással eltemettetett. Halotti tisztessége megadatott Die ...” [1813. november 28.] Sírfelirata: NÉHAI MÁRKOS GYÖRGY/ HAMVAI A KOLOSVÁRI U./ NEMES COLLEGUIMBA VOLT/PROFESSORSÁGA 28-dik a' MEL/ LETT FOLYTATOTT PAPSÁGA 18-ik/ EGÉSZ ÉLETÉNEK PEDIG 63 ESZ/ TENDEJÉBEN/ OZVEGYÉNEK FEJÉRVÁRI / MARIANAK ÉS KÉT ÁRVÁI / NAK OROKOS SZOMORUSÁGÁRA / JOK TÉTETTEK / NOVEMBER 26;-ik 1813. lsd. Kovács Sándor: Unitárius nagyjaink sírkövei in: KerMagv. 1994. 100 évf. 104 l.

Szónszék – úrasztala – szertartások

NAGY ENDRE

NAGYPÉNTEK ÁRNYÉKÁBAN - HÚSVÉT FÉNYÉBEN

Mt 26,2; 16,25

Az evangéliumok elbeszélése szerint Jézus négyszer jelenti tanítványai előtt elkövetkezendő szenvedéseit és kereszthalálát. Először Cézárea Filippi környékén járva (Mt 16,21), másodszer Galileában (Mt 17,22-23), harmadszor a Jeruzsálem felé vezető úton (Mt 20, 17-19) és negyedszer Jeruzsálemben, két nappal a zsidók húsvétja és egy nappal az úrvacsora szereztetése előtt.

Mindebből arra következtethetünk, hogy Jézus tisztán és világosan látta mindazt, ami vele történni fog, tudta, hogy számára már nincs visszaút, az egymás után következő eseményeket megállítani többé nem lehet; tudta, hogy ellenségei nem tétováznak tovább, hanem az első adódó alkalommal lecsapnak reá. Tudta, hogy a sok, csapdának állított álnok kérdés, amellyel annyiszor igyekeztek őt lépre csalni, törvényszegő, istenkáromló voltát igazolni, végül meghozza az eredményt. Tudja ezt, amikor Péter hitet tesz mellette és hűségéről biztosítja; tudta, amikor a virágvasárnapi tömeg hozsannája és hódolata vette körül. És tudta, hogy áruló is akad majd, aki segít ellenségeinek kézre keríteni őt.

Két súlyos fogalom emelkedik ki Jézusnak szenvedéseit negyedszer jelentő mondatából: az árulás és a kereszthalál (text). A történelem azt igazolja, hogy a nagy és nemes eszméknek minden korban megvoltak az árulói és az ellenségei. Népek történelme igazolja: a szabadság, az emberi méltóság, az igazság, a jog, az alkotmányosság eszméinek mindég akadtak árulói és ellenségei.

Nem csoda tehát, hogy Jézus esetében - aki tanításai, Istenről, emberről, hitről, életről vallott felfogás által végül kora egész társadalmával találta szemben magát - az áruló és az ellenség szintén valóságos történelmi szükségyszerűségként jelentkeznek.

Feltehető a kérdés: egy nép, egy ország szabadságának, függetlenségének érthető, hogy vannak ellenségei és árulói: a hatalomra vágyók, a haszonlesők, a gyávák és köpenyegforgatók. De annak az embernek, aki szeretetet, jószágot, békességet, türelmet, megbocsátást hirdet, aki nem lázít, nem uszít, hanem - ellenkezőleg - az ellenség szeretetét tanítja és éli, aki a „...szelíd és alázatos szívű vagyok...” vallomásával jellemzi önmagát, miféle ellenségei és árulói lehettek, és miért?

Ha azonban figyelmesebben megvizsgáljuk, rájövünk, hogy korántsem csupán ennyiről van szó. Mert Jézus prófétai működése nem pusztán a szere-

tetre, jóságra, szelídségre való intésből állott. Hangja nem volt mindég halk és szelíd hang. Az ostor, amellyel virágvasárnapján megtisztítja a latrok barlangjává tett templomot, jelképesen ott van szavaiban, amikor élesen mutat rá kora társadalmának hibáira. „Mérges kígyóknak fajzatai”..... hangzik a farizeusok felé - „mi módon szólhattok jókat, holott gonoszak vagytok?...” (Mt 12,34) „...hasonlatosak vagytok a meszelt sírokhoz.....” (Mt 23,27) „... kívülről igazaknak látszotok ugyan az emberek előtt, de belül rakva vagytok képmutatással és törvénytelenséggel.” (Mt 23,28). Nagyon sértő igazságok ezek azoknak, akikről szólnak. Egykönnyen nem lehet elfelejteni őket. El kell némítani azt, aki ilyeneket mer mondani, minden áron meg kell szabadulni tőle.

És ha Jézus tényleg semmi mást nem tett volna, mint szelíd és türelmes hangon szeretetet, türelmet, megbocsátást hirdet? ...Ne áltassuk magunkat. Akkor sem történt volna semmi másképpen. Hiszen ráadásul mindezt óriási sikerrel tette, úgy vonzódtak hozzá az emberek, úgy vágytak arra, hogy lássák, hallgassák őt, ahogyan az egyház törvényes papjaihoz soha. A féltékenység és az irigység pedig olyan sötét hatalom, amely nem tűri a mellőzést, és bosszút követel.

Másfelől pedig ne gondoljuk, hogy a szeretetnek, jóságnak, megbocsátásnak, türelemnek, békességnek nincsenek meg a maguk halálos ellenségei. Nagyon is megvannak. Ők azok, akik ellenségeskedést, háborúságot, békétlenséget igyekeznek szítani az emberek között, és ebből igyekeznek hasznot húzni, előnyhöz jutni. Ők azok, akik a történelem folyamán egymás ellen uszították a szomszédos népeket: hadd öljék és irtsák egymást, mert azzal az őik hatalmuk erősödik. Korunknak is jól ismert jelensége a hamis tömegtájékoztató, a zavar - és bizalmatlanság-keltés, mert a zavarosban könnyebben és nagyobb haszonnal lehet halászni. Hadd düljön a háború keleten, délen és északon, mert addig a fegyvert jól el lehet adni és dől a pénz. Az ilyen embereknek nem kell a szeretet, a békesség, a szelídség, a megbocsátás. És aki ezeket hirdeti, az halálos ellenség a számukra.

Könnyű tehát belátni, hogy büntetlenül, súlyos következmények nélkül nem lehetett arra vállalkozni, amire Jézus vállalkozott. És ezt ő maga is tudta. Ezért nem volt nehéz megjövendölni mindazt, ami vele történni fog.

De éppen ez az, ami Jézust igazolja és örökre nagyra teszi őt minden idők embere számára. Az igazságnak nincsen két arca, csak egy van, útja egyenes. És Isten küldötte, a próféta csak ezt az egy utat követheti. A politikus, a kormány megbízott, a szóvivő, a parlamenti képviselő ravaszkodhat, ügyeskedhet, tehet két- vagy többféleképpen értelmezhető kijelentéseket, ígéreteket, fogalmazhat kifinomult diplomáciával, járhat kanyargós utakon, mint vérbeli diplomatához illik, de a próféta nem. Számára csak egy út van: amelyet lelkiismerete által végső soron Isten jelölt ki a számára. Ezen halad és azt soha semmilyen áron nem adja fel. Szól és cselekszik lelkiismerete parancsa szerint, és ha mindez halálos veszedelembé sodorja, nem kerüli ki a veszélyt, nem menekül „külföldre”, nem igyekszik kompromisszumot kötni, nem védi, nem igazolja magát, hogy mentse a bőrét, hanem meghal. Meghal, hogy örökre élővé tegye azokat az eszméket, amelyekben hitt és amelyeket hirdetett. Halála nem az ügy kudarcat, az eszme elpusztítását jelenti, hanem a földi élet alárendelését egy nagy és

egyetemes örök isteni célnak és igazságnak. Ebben az összefüggésben értjük meg Jézus kijelentését: „Mert aki meg akarja tartani az ő életét, elveszti azt, aki pedig elveszti az ő életét én érettem, megtalálja azt.” Isten gondviselését kell látnunk abban, hogy minden kornak megvoltak a prófétai lelkületű és elhivatottságú alakjai, akik életüket a tiszta lelkiismeret parancsának rendelték alá. (Szervét Mihály, Luther Márton, Dávid Ferenc és a többiek).

Nagypénteken a Jézus szenvedéseire és kereszthalálára emlékezünk. De ez az emlékezés minket nem a sötét lemondás, a remények végső összeomlásának mélységébe vezet, hanem a hit világosságára, hogy minden nagypéntek után el kell jönnie a húsvétnek, hogy hirdesse a jézusi eszmék örök diadalát. Ámen.

FARKAS DÉNES

JÚDÁS

Mk 14, 10-11; 21/b

Meggyőződésem, hogy e szószékről - s minden szószékről - nagyon sok jó és szép prédikáció elhangzott már Jézussal kapcsolatosan. Arról is megvagyok győződve, hogy aki ismeri Jézus nevét, az hallott Júdásról is, akiről mégsem prédikálnak sokat, sőt a „szószék emberei” szívesen elkerülik a személyével kapcsolatos fejtegetéseket. Ő a bibliai személyek „névsorába” hatalmas negatív szereplőként került beiktatásra. Ha Jézus nevét hallod, simogató jó érzés lesz úrrá rajtad, ha Júdás nevét hallod, borzongás telepedik terád, lelked görcsbe rándul, és vele kapcsolatos képzeteid sietteted távol magadtól mint összszerezzentő rémálmot.

Székely népünk gyermekeinek igen szívesen adott bibliai neveket. Csak példaként említsek néhányat: János, Mária, Éva, Péter, Judit, Mózes, András, Márta stb. Sőt a Homoród mentén Ézsaiás nevű székely emberrel is találkoztam. Soha, de soha nem nyitottam be olyan magyar portán, amelyen belül az édesanya Júdásnak nevezte volna a kisfiát. Gondolom, ez a tény igazolja előbbi fejtegetésem igaz voltát.

Jézusról és Júdásról ismereteinket csak a bibliából vehetjük, mert más tájékozódási lehetőség nem áll rendelkezésünkre. Jézusról elég sokat tudunk. Születésének egyszerű tényéből a nép képzelete költészetet szült. Az ő születése egyszerűen ennyi: egy ácsmester felesége fiúgyermeknek adott életet, akit szegénysége egyszerű rongyaiba pólyált, az istálló barmainak jászlába helyezte, mert nem volt helyük a vendégfogadó háznál. E gyermekből próféta lett, sőt a próféták között is a legnagyobb, s ekkor már a nép képzelete költészetet szült, mely szerint a születés éjszakája már nem egy sötét néma éj, hanem angyali kórus zeng dicséretet, pásztorok, bölcsek indulnak feléje, hogy kifejezzék hódolatukat. Jézusról 12 éves koráig többet nem jegyeztek fel, egészen addig, míg a jeruzsálemi nagytemplomban a papokkal való beszélgetés rendjén kitűnt okos értelmével.

A biblia szerint újabb találkozásunk Jézussal már egy meglett korú tanítómesterrel történik, kinek tanítványai vannak és tömegek csüngnek beszédén, mert az ősi rabbinisztikus tanítástól merőben eltérő új világról beszél, és az erős bosszúálló Istent szerető édes Atyánként emlegeti. Olyan erkölcsi normákat állított fel, melyek ma is, 2000 év távlatából a keresztény életvitelnek alapját jelentik.

Jézus életének utolsó szakaszát olyan részletességgel jegyezte fel a biblia, hogy szinte naplószerűen, óráról órára nyomon követhetjük ténykedésének utolsó hetét: a jeruzsálemi Hozsánnás bevonulás pillanatától, a templom megtisztításán át, az elárulás tényén keresztül, az utolsó vacsorát, a Pilátus előtti epizódot és keresztfeszítést is.

Talán egy kissé bővebben is beszéltem Jézusról, mint akartam, hiszen a mai témám főszereplője nem ő, hanem, amint mondtam, Júdás. Mit tudunk róla? Nagyjából azt, hogy „akkor Júdás az Iskáriótes, egy a tizenkettő közül, elméne a főpapokhoz, hogy őt azoknak elárulja. Azok pedig, amint meghallák, örvendezének és ígérék, hogy pénzt adnak neki. Ő pedig keresi vala, hogy mimódon árulhatná el őt jó alkalommal. ...De jaj annak az embernek, aki az embernek Fiát elárulja; jobb lenne annak az embernek, ha nem született volna.” E tudósításon kívül még tudjuk, hogy csókkal árulta el Jézust, tudjuk, hogy az utolsó vacsorán a Mesterrel egyszerre nyúlt a tálba, tudjuk, hogy az árulásért kapott 30 ezüstpénzt, és azt is tudjuk a bibliából, hogy „megbánta dolgát...” „ő pedig eldobván az ezüstpénzeket a templomban, eltávozék és felakasztá magát” (Mt 27, 3-5).

Júdás! Azt mondja rólad a biblia írója „...De jaj annak az embernek, aki az embernek Fiát elárulja. Jobb lenne annak az embernek, ha nem született volna.” Érzékelitek-e, hogy ezek a bibliai szavak jelentésükben mennyire azonosan azzal a szöveggel, amikor egy hitvány ember láttán a székely közvélemény megjegyzi: „Istenem, milyen sok ember helyett más kellene, és milyen sok ember helyett egyáltalán nem kellene”!

A bibliának magyarázatáról, személyeinek jellemzéséről a népek különböző nyelveken olyan sok tanulmányt írtak, hogy ezeket az írásokat vonatszerelvények fogalmában is nehéz lenne kifejezni. Júdásról is sokat írtak, olyan vélemények is láttak napvilágot amelyek Júdást menteni próbálják. Itt egy kis sé érdemes elidőzni Izrael népének messiási váradalmánál. Várta a zsidóság, hogy jöjjön egy erős vezér, aki a nép élére áll, és tűzzel-vassal megszabadítja a sokat szenvedett népet Róma nyomorától. Várta Izrael népe, hogy szabaduljon meg végre az adótól, a római birodalom leigázó erejét fitogtató helytartóktól, és jöjjön el végre a nép teljes szabadsága... Zendülés is történt gyakran, hiszen ki ne hallott volna a zelóták mozgalmáról, akik mély nemzeti öntudattal zendülést szerveztek Róma ellen. Feltevések szerint az Iskáriótes család is zelóta töltekezésű volt, és e szellemben nevelkedett Júdás is, aki feltehetően csalódott Jézusban. Nem látta benne a vezért, aki karddal, dárdával a nép élére áll, sőt lehet, hogy unta azokat a számára elvont és érthetetlen nézeteket, melyeket Jézustól napirenden hallott.

Nehéz megállapítani ma, hogy Júdás mit értett meg a könyörülő samaritánus példázatából, milyen idegrendszeri és lelki kavargások képződtek benne, amikor Jézus a két nagy parancsolatát az Isten- és az emberszeretetet a

tízparancsolat fölé emelte. Elképzelem a megbotránkozott Júdást, midőn hallotta, hogyha valaki kéri tőled felsőruhádát, add oda annak az alsót is, ha valaki arcon üt egyik orcádon, tartsd oda a másikat is, adjátok meg a császárnak, ami a császáré... és így tovább... Az ilyen beszédek - vélhetőleg - terhére voltak Júdásnak, és kései kommentátorai szerint bizonyára tiszta vizet akart önteni a pohárba olyanképpen, hogy nyilvánvalóvá tegye azt, hogy valóban Jézus-e a szabadító vagy csak hitelnélküli kalózkodásnak az embere? Ekkor következett az, amit felolvastam a tulajdonképpeni „tétretevése” a dolgoknak. „Akkor Júdás az Iskáriótes elméne a főpapokhoz, hogy őt azoknak elárulja”.

Tévednek azok a fejtegetők, akik Júdás „védőügyvédévé” szegődtek, mert tovább tudósít az írás: „a főpapok, amint meghallák, örvendezének és ígérék, hogy pénzt adnak neki. Ő pedig keresi vala, hogy mi módon árulhatná el őt jó alkalommal”.

Tulajdonképpen itt érkeztem el oda, hogy kimondhassam azt, hogy Júdás jellembeli hibájára nincs mentség. Még akkor sem, ha megunta Jézust, még akkor sem, ha jó „hazafi” akart lenni. Mert tettét pénzért csinálta, mégpedig harminc ezüstért, amelyért abban a korban egy rabszolgát lehetett vásárolni. Vajon ő pontosan egy rabszolgát akart magának? Vagy, mai szóval élve, milyen beruházási vágy fűtötte.

Amikor ezt a beszédemet egy húsvét előtti „nagyszerdán” (a feltételezett árulás napján) elmondtam a kolozsvári templomban, az egyik munkatársam nem kevés gúnyorral jegyezte meg, hogy többet kellett volna beszélnem Júdás „gyermekszobájáról”. Félig megsértődötten kezdtem gondolkodni, s rájöttem, hogy Júdás lelki arculatának taglalását valóban ott kell kezdeni. Éppen ezért, jöjjetek, képzeljük magunk elé az Iskáriótes családot.

- Vajon hányan lehettek? Vajon volt-e mit egyenek? Vajon nem volt-e túl nagy a bőség? Vajon gyermekkorában volt-e elegendő játéka, cipője, ruhája az átlagos gyermekek viszonylatában? Vajon kapott-e elég szeretetet? Vajon kapott-e elég fenyítést? Vajon nem verték-e meg túl sok alkalommal? Vajon megadatott-e neki az a lelki élmény, amit a ma gyermeke érez, ha zsebpénzt kap? Vajon bizonyos javakból nem kapott-e többet a kellenénél?

Pál apostol hivatkozik a tükör létezésére. Ma nagyon szeretném tudni, hogy Júdásnak volt-e tükre? S ha igen, milyennek látta magát? És ha belenézett, mikre gondolt? Vajon az árulást megelőzően és azt követően, hányszor nézett tükörbe? Vajon milyen gyötrelmek telepedtek reá, mígnem önkezeivel vetett véget életének?

Az elmondottak alapján érzékelitek-e azt, hogy Júdásnak is van próféciája. És milyen aktuális ma, amikor oly sok szülő kesereg gyermeke sorsáért, mert szerencsétlen és nem tud rajta segíteni.

Röviden szeretnék még kitérni egy olyan tényezőre, amire nem tér ki a biblia, de én beleképzelem a képletbe. A szenvedő anyát, az ún. „mater dolorosát” Máriáról szokták megjeleníteni a művészvilágban, nem is kevés fájdalom egy anyának látni a kereszten szenvedő gyermekét. A Júdás anyja - akiről nem szól a krónika - kétszeresen szenvedő anya, hiszen ő is, mint minden asszony, „beleálmodta” méhének gyümölcsebe a szép jövendőt, a becsületes ember életének kiteljesülését..., s lám milyen rútul elbukott!

Tudom, hogy mindnyájan tartózkodunk a Júdási lelkülettől. De azt is tudom, hogy a harminc ezüstnek ma is csengése és fénye van. Életünkben ma is sok a meggondolatlan tett és beszéd, vádaskodás, irigykedés, gyanúsítgatás, bosszúállás, káröröm, leskelődés, árulkodás, és hadd, ne soroljam tovább, s ne gyarapítsam gyarlóságaink halmazát. Ezek a szomorú tényezők sajnos minduntalan kísértenek, és ezek mind-mind érintői a júdási lelkületnek.

Ha esténként imára kulcsolod kezed, s kéred Istenünk, édesatyánk segédelmét életedre, időnként ne feledd imádba foglalni: „egyenes hátgerincemet te tartsd meg”! Ámen.

NYITRAI MÓZES

TIZENKÉT KÚT

2Móz. 15,27

Tizenkét kút - tizenkét hónap.

Jézus után az 1998. kútforrásra érkeztünk. A főpásztori szózat már el is hangzott. Ez az első biztató, bátorító csepp az élet vízből újesztendők reggelén. Küzdelmeink és győtelmeink között, ha van hitünk, mindig felkeres egy „halk és szelíd hang”, mint Illést a Hóreb hegyén, mely erőt ad küzdelmünk folytatásához. Ilyenkor tudatára ébredünk, hogy Isten gyermekei vagyunk, s van szárnyunk, ha van hitünk, s túlszárnyalhatjuk a megpróbáltatásokat. A fülünkbe, s a szívünkbe csendülnek Longfellow rímes bátorításai: „Merj élni merj, föld gyermeke, természet titkos remeke/ Paraszat rejtő porhüvely, porköntösödben élni merj./ Lelked az ég lehellete, a mennyet hozd a földre le,/ Porköntösöd, ha földre ránt, /Szárnyad van, bontsd ki és ne bánd!”

Hitelődeink is Istenben bízva győzték le a feltornyosuló akadályokat, a vissza-vissza zuhanó csüggedéseket, a gyakori kételyeket, mindennapos szenvedéseket.

Január elsején telepedjünk le Jákób vándorló nemzetségével a tizenkét kút mellé, s hallgassuk meg, miként jutottunk el addig, hogy mentek tovább, és mire tanít a példájuk. A hetven pálmafa árnyékában érezzük jól magunkat, gondoljunk a megtett útajainkra, vessünk számot terveinkkel, céljainkkal, ránk háruló emberi feladatainkkal.

Isten parancsára Mózes kivezette népét az egyiptomi fogságból. De azt is tudjuk, hogy a kivonulás nem ment könnyen. Sokszor elviselhetetlen akadályokkal kerültek szembe. Negyven évig vándoroltak, amíg eljutottak a Szentföldre, Kanaánig, az Ígéret földjére.

A szomjúság még az éhezésnél is sokkal nehezebb szenvedés volt. A pusztában sokáig nem találtak vizet. A nép gyakran vesztette el türelmét, lázongott, tiltakozott, küzdve a szomszédokkal. (2Móz. 15,22) Miért hoztatok miniket ki onnan, ahol a húsos fazakak mellett ivóvizünk is volt? Mit érünk a szabadsággal, ha étlen-szomjan kell meghalunk. Inkább élni szolgaként, mint szabadon meghalni.

Mennyi fegyelmező munkába és Istenhez való fohászokadásba került a vezérnek, amíg a sziklából víz fakadt, vagy egy-egy tóhoz eljutottak. De sokszor megtörtént, hogy elértek egy-egy tóhoz, de nem volt köszönet benne, mert ihatatlan volt a vize. (2Móz.15,24)

Keserű csalódás érte a népet akkor is, amikor Mára vizéhez jutottak. Ez a víz méreg. Keserű pohár lesz a kehely, ha belemártjuk a tóba. Míg remélt, valahogy túrni is tudott a nép, de mikor reményében keservesen csalódott, akkor elveszítette türelmét is, káromlás tódult ki az ajkán, lázadásra gondolt. Mózes pedig imádkozott rendületlen hittel Istenhez. Imájának hatására eszébe jutott, amit Fáraó iskolájában tanult a mágusoktól, tanítóktól. Eszébe jutott, hogy van egy fajta fa, amelynek az a sajátossága, hogy keserű vízbe dobva, reá kristályosodik a keserű só, és valamennyire ihatóvá lesz a víz. – „Mikor Mózes az Úrhoz kiálta, mutata az Úr neki egy fát, és beveté azt a vízbe, és a víz megédesedett”. - Miután eloltotta szomját a nép, a vezér így oktatta őket: „Ha cselekszed, ami kedves öelötte s parancsolatait megtartod, egyetlen szenvedést sem bocsát reád, amit az egyiptomiakra bocsátott.....Én vagyok az Úr, a te gyógyítod.” Így vezette el a 12 kúthoz, a hetven pálmafa alá Mózes az ő népét.

Földi vándorlásunk sok megpróbáltatásai között, Isten segédelmével, végig kóstoltuk az 1997 év kútjait, átéltek a hónapokat, napokat, azok különböző eseményeit, s készek vagyunk Istentől elfogadni az 1998 év ajándékait terheivel, bizonyosságaival és bizonytalanságaival együtt, ahogy azokkal szembetalálkozunk az élet rendje szerint. Nem kérjük, hogy Isten változtassa meg terveit velünk kapcsolatban, ha ebben az évben is keményen meg kell küzdenünk a létezésünk érdekében, - csak arra kérjük, hogy ne hagyjon magunkra, világossítsa meg elménket, erősítse akaratomkat, tartsa ébren lelkiismeretünket.

A Mára vizénél lefolyt eseményekre gondolva megállapíthatjuk, hogy az emberek is volt kötelessége a keserű víz megédesítésében. Tehát itt is azt a következtetést kell levonnunk, hogy mi magunktól is függ, milyen lesz a sorsunk a beállott újesztendőben, és minden tőlünk telhetőt meg kell tennünk, hogy Isten segítségére méltók lehessünk, hogy eredményes legyen újabb földi vándorutunk, hogy mi is a mi Kánaánunkhoz, Istenországához mind közelebb jussunk.

Van a téli időnek három kútja. Mit tegyünk értük télidőben? Nem fagynak-e be azok? A természeti világban nem szokott olyan hideg tél lenni, hogy minden kút befagyjon. És amelyek befagynának is, léket lehet vágni a jégkéregben, s úgyis vízhez juthatunk. De mi ez alkalommal a lélek kútjaira gondolunk. Mennyire fagyhatnak be lelki kútjaink? Mert az egymással szembeni gyűlöletben nincsen semmi hiány a múlthoz képest. Fagyosak, ridegek, jegesek a lelkek egymással szemben. A mélypontra süllyedt sok helyen a népek közötti fokmérő higanyszála. A szeretet kútjára lakat került, vagy betömték azokat, mint a bibliai kutakat is annyiszor betömté az ellenség. Pedig tud lelkesedni az ember, akár mekkora a tél. Tudott félelmedévvvel ezelőtt is csodákat tenni a Duna jegén egy országnyi ember színe-java, mikor az igazságos király mintaképét, Hunyadi Mátyást királlyá kiáltotta a Duna jegén. Ha késlekednek, ha akkor is széthúznak, a terhet tán nem bírta volna végig a jégkéreg: egy rianás, és jég alá kerül sok-sok daliás vitéz, jég alá kerül egy pár millió ember sorsa, jövődjéje. Utána annyiszor jégre futott a történelem, kezdve Moháccsal....folytatva sok tragédiával.....Kisfa-

ludy Károly a múlt század elején ezt siratja: „...Rákos, Rákos hova lettél,/ Szép híredből de kiestél!/ Fáj a szívem, fáj ha látom,/ s hazám földjét sírva szántom.” Mit tegyünk a lelkünkkel télen, a fagyhullámok idején? - Azt, amit tett a vándorló nép! Fel kell hagyni az Isten elleni zúgolódással! Neki kell fogni vizeink megédésítéséhez. Szeretni kell! Hinni kell! Igaz embernek kell lenni! Így krisztályosodik lelki alkatunk. Miként nem kerülheti el a vonat az alagutat, mi sem kerülhetjük el a telet. De bármily zord is életünk jelen szakasza, Istent csak áldva szabad emlegetnünk. Ő édesatyánk nekünk, - nem tesz nagyobb próbát, terhet reánk, mint amit elbírhathánk...- Vannak kutak, melyekből a legnagyobb télen is forró víz buzog a mélyből! Ilyen legyen a mi szívünk: termálkút, gyógyítóerejű, a szeretet kútja legyen!

Van a tavasznak is három kútja: rendszerint itt tele kutak várják a vándorokat. Ám a csaldás itt is nyomunkban van. Sokszor zavarosak, talajvízzel felhígultak. Mitől tisztul meg tavaszi zavarodásunk? Nézzünk csak körül: Isten gondoskodott zöld ágakról: van, mit zavarodott vizekbe vessünk. Lelkitavasznak zöld ága a reménység, - azt kell ivóvizünkbe belebocsátanunk. „Minden barlangból ki lehet találni,/ Minden tavaszkor friss élet dalol,/ Minden ijesztő, homályos titoknak/ Van megoldása bizton valahol./ Ki ahogy néz élete mélyére/ Úgy lesz az türehtlen, vagy csak nehéz,/ Felhőkön át Isten arcára lelni/ Elég volna egy picinyke rés,/ Csak ne volna az akarat oly gyenge,/ És ne volna a hitünk oly kevés!/ De aki az Istenritmus szent varázsát/ Másutt keresné, mint a jó mögött,/ Annak a malaszt angyali zenéje/ Vigasztalón hiába zümmögött,/ Az mindörökre sírva meditálhat,/ Míg nő szívén a torz nihil-kelés!/ Csak ne volna az akarat oly gyenge/ És ne volna a hitünk oly kevés!” (Bárd Oszkár)

A Mára vizénél üdvös dolog az imádkozás is. Tavaszi életünk sokszor zavaros vizénél jusson eszünkbe imádkozni is, mert Isten segedelme nélkül nincs tavaszi virulás, nincs üdvösséges élet. Virágos fák alatt is fogjuk Isten kezét, mert úgy jutunk el a következő három kúthoz ép szívekkel.

Van a nyárnak is három kútja. Nélkülözhetetlen kincse a földnek, különösen nyáron. A nap heve elvonja a vizet a levegőből, a talajból és az élő szervezetekből. A kutakban van reménye a szikkadt világnak. A növekvő zsenge fű, selymes rét, hullámozó búzatenger sóvárogva várja szomja oltását. Mennyi harcot jelent a Biblia is a kutak birtoklásáért. Ahogy egyre jobban népesedett a föld emberrel, a vízért való harc úgy fokozódott. A kutak viszont gyakran kiapadtak. A száraz kutak növelték az elkeseredést, - a száraz kutakat is felhasználta a bosszúvágy kielégítésére. Józsefet így vetették a száraz kútba. Az isteni gondviselés azonban éppen így mentette meg a haláltól, és éppen így lehetett a hét szűk esztendőben megmentője az emberi életnek, éhhalál szélére jutott testvéreinek, apjának.

A nyár hármaskútjával mit tegyünk, ha kiszáradás fenyegeti? Mózes varázspálcával vizet fakasztott - az utókor hite szerint. Ez azonban jelképes magyarázata a vízkeresésnek. Bizonyos, hogy Mózes tudása, térképismerete, hite által fakasztott vizet a pusztában.

Lelki kútjainknak kiszáradnia nem szabad. Tudásunkkal, jóakarattal, becsületességünkkel, szorgalmunkkal, tettekkészségünkkel vigyázzunk kútjainkra. A nyár a kutak megbecsülésének ideje, nagyszerű alkalma annak,

hogy Isten munkatársai legyünk. Ha a nyári munkába beleadjuk szívünket, lelkünket is, bővizű kútjaink lesznek a lélek mezején. A beállott újév elején minden jótét lélek tervet készít magának, tudja, mit vár tőle a föld és földi testvérei. Nemes elhatározásainkat áldja meg az Isten.

Végül van három kútja az ősznek is. Jó inni a hálaadás kútjából, a szeretet forrásából.

Csalódások azonban itt is érhetnek. Van, akit a bőséges istenáldás elbizakodottá tesz: „Egyél, igyál én lelkem, mert sok esztendőre eltett javaid vannak.” Keserűvizű tó lehet a telhetetlenségből is és a pazarlásból is. Leginkább akkor keseredik el a lelkünk, ha gyenge termést hozott őszire a termő talaj. Az év első napján nem láthatunk előre, nem nézhetünk be most őszi kútjainkba, de bármily keserű is lenne életünk, Istennek mindenképpen hálával kell adoznunk, és bármily dús volt az aratás és a szüret, megfeledkezni Istenről nem szabad. Az Isten és emberszeretet kell betöltse az őszi kutak mellett a lelkeket. Ha Isten reményünk felett megáldana, arra kell gondolnunk, hogy a jó termést Isten nem egy esztendőre adta, s a bölcs takarékossgot kell gyakorolnunk már a szüret után.

A lélek gyümölcsei: szeretet, öröm, békesség, türelem, szívesség, jóság, szelídség, hűség, mértékletesség. Tavasszal ezeknek a lelki kincseknek a magvait vessük, nyáron ezeket gyarapítsuk, gondozzuk, ápoljuk. Így cselekedte ezt a mi nagy magvetőnk, Jézus. Ő legyen a mi példaképünk egész esztendőben. Nincsen szebb jelenet az Újtestamentumban, mint mikor Jézus jelenik meg a szamáriai kútnál, és azt tanítja: az Isten lélek, s akik őt imádják, szükség, hogy lélekben és igazságban imádják. Ez az a lelki varázspálca, melyet sokszor a felekezeti és faji torzszalkodás Mára-vizébe kellene dobni, hogy édesedjék a hit vize, hogy tartsuk tiszteltben egymást, mert minden ima Istenhez talál, ha azt lélekben és igazságban mondjuk el.

A zsidó nép Kánaánt kereste negyvenéves vándorútján, -mi ebben az évben is Istenországát keressük és munkáljuk, hogy mind a tizenkét kút tele legyen eredménnyel, áldással, békességgel, megnyugvással és megelégedéssel. Ámen.

MÁTHÉ SÁNDOR

MINDENNEK MEGSZABOTT IDEJE VAN

Préd 3,1-2

Életünk egyik vitathatatlan igazsága, amit az ószövetségi bölcsesség így fogalmazott meg: „Mindennek megszabott ideje van.” A felsorolás nem véletlenül kezdődik az emberi életet meghatározó két legbiztosabb ténnyel: születés és halál. Valaki azt mondta, hogy a születés és halál ikertestvérek. Így társítja ezeket a Prédikátor könyvének írója is.

Születés és halál! Mondhatnám: élet és elmúlás. Mennyire mások azok az érzések és gondolatok, melyeket e két fogalom vált ki belőlünk akkor, amikor kimondjuk, elgondolkozunk felettük. Emberi életünk lényegében e két ha-

tár közé van beszorítva. Igen, jól mondom: beszorítva, mert éppen ez a legnagyobb problémánk, hogy állandóan érezzük az idő szorítását. Születés és halál. Mi minden van e két határ között:

- sírás és nevetés, hallgatás és beszéd, szeretet és gyűlölet, béke és háborúság, hogy csak egy néhányat soroljak fel, emeljek ki a felsorolásból. Lényegében ez a mi emberi életünk. És a Prédikátor könyvének írója azt mondja, hogy mindennek megvan a maga ideje. Nem is vitatjuk ezt az igazságot. Én viszont úgy érzem, testvéreim, hogy nem mindig érvényesül ez az igazság. Nincs mindig meg az egyensúly a dolgok között. Hadd, ne vitassuk most a születés és halál egyensúlyát, amúgy is meghaladja emberi tudásunkat ezeknek titka, misztériuma. Inkább nézzük azokat a dolgokat, amelyek ránk, emberekre tartoznak.

Sírás és nevetés. Sírva jön világra az ember. Így jelzi, hogy megérkezett. Milyen boldog az édesanya, amikor meghallja ezt a sírást. És a felnövő gyermek, az egészséges gyermek ettől kezdve csak akkor sír, ha oka van rá. Milyen nagy öröm, amikor megjelenik arcán az első, tudatos mosoly, majd a nevetés. A felnőtt ember életében nagyon szétválasztódnak, differenciálódnak a fogalmak. És ténylegesen érvényesül az ősi igazság: megvan az ideje a sírásnak és nevetésnek egyaránt. Baj van azzal az emberrel, aki nevet akkor, amikor körülötte sírnak, vagy sír akkor, amikor körülötte nevetnek... hacsak nem örömkönnyekeket hullat.

Beszéd és hallgatás. Mennyire várjuk, hogy a kisgyermek kimondja az első szót, hogy beszéljen... Később viszont megtörténik, hogy nincs időnk meghallgatni, odafigyelni sem gyermekre, sem egymásra. Mondjuk a miénket, panaszolunk, panaszolnánk, ha volna ki meghallgasson. A legtöbb fájdalmat, lelki bánatot ez okozza.

Szeretet és gyűlölet... A szeretetre vágyunk, nem tudunk meglenni nélküle. De soha nem tudjuk, hogy mi lesz a részünk, ahogy egy másik helyen mondja a bölcsek könyve: „... az ember azt sem tudja, mi vár reá, szeretet, vagy gyűlölet lesz-e a része.” Egy dolog ez esetben is érvényes: mindennek megvan a maga ideje. A kérdést így is fel lehet, vagy fel kell tennünk: ha gyűlölök, miért gyűlölök? - és ha gyűlölnek, vajon miért gyűlölnek? Semmi sem véletlen. Mindennek megvan a maga ideje.

Háborúság és béke. Az ember békére teremtettet. És mégis, mennyi háborúság, mennyi békétlenség a világban, egyéni életünkben. Mi az oka?

Végül is, elfogadjuk az ősi igazságot. Talán azt nem értjük, hogy miért bomlott meg életünk rendje. Mintha még a természet rendje sem a régi volna. Halljuk is ezt sokszor, hogy bizony régen nem így volt... (évszakok ideje). Mintha minden cáfolni akarná az ősi igazságot.

Mindennek megszabott ideje van. Ismétlem, elfogadjuk elvileg, nem vitatjuk ennek érvényét, de ott van ajkunkon a kérdés: Ha ez így van, miért nem jut mégsem időnk semmire? Ez életünk egyik ellentmondása. A legszomorúbb vetülete ennek a kérdésnek az, hogy nincs időnk egymás számára sem.

Hadd legyenek egy kissé világosabb. Ez a halottak-napi megemlékezés is pontosan ebből a tudathól (bűntudathól), érzésből táplálkozik, hogy nincs időnk egymásra addig, amíg élünk, amíg együtt vagyunk. Aztán szereteteink halála után szeretnénk valamit jóvátenni az elmulasztottakból. Nem nevetséges, olcsó színjátás az egész? Isten őrizz, én nem akarom megkérdőjelezni

senkinek az érzéseit, de úgy érzem, hogy amit elmondottam, abban nagyon sok az igazság. A kérdés tehát marad : Ha mindennek megvan az ideje a nap alatt, akkor miért nem jut több időnk egymásra? Ez a halottak-napi megemlékezés is figyelmeztessen arra, hogy itt, a földi létben van szükségünk egymásra. Itt adjuk meg azt a szeretetet és tiszteletet, amelyet elhalt szeretteink sírja mellett próbálunk mutatni.

Sajnos, mai, elanyagiasodott világunkban az embert nem aszerint ítélik meg, hogy milyen kapcsolatokat tud teremteni embertársaival, hanem aszerint, hogy mennyire sikeres üzleti vállalkozásaiban, hogy mekkora profitot tud megvalósítani, milyen eredményesen és látványosan politizál, hányszor és milyen hangerővel éneklí a székely vagy nemzeti himnuszot.

Mindennek megszabott ideje van, mondja a Prédikátor könyvének írója. Én azt ajánlom, kedves testvéreim, hogy próbáljuk megtalálni a felsorolt dolgok közötti egyensúlyt. Sokkal emberibbé tehetjük életünket. Ámen.

MI LENNE, HA...?

Neh 2,1-5

Nehémiás szomorúsága... Miért szomorú? Mert a fogság után megmaradtak nagy bajban és gyalázatban vannak. Legnagyobb bánatuk, hogy Jeruzsálem is elpusztult, „várfala csupa rés és kapui tűzben égtek el”. „Mikor meghallottam ezeket, napokon át ültem és sírtam és gyászoltam, böjtöltem és imádkoztam a menny Istene előtt”.

Elhatározza, hogy elmegy és felépíti a várost, templomával együtt. A király elé megy, s kéri, hogy bocsássa el szolgálatából. A király észreveszi, hogy valami nincs rendben: „Miért szomorú az arcod, hiszen nem vagy beteg? Nem lehet ez más, csak a szív szomorúsága.”

- Hogyne volna szomorú az arcom, hiszen az a város, ahol őseim sírja van, rommá lett és kapuit tűz emésztette meg ! „Mit kívánsz tehát ? - hangzott a király kérdése”... küldj el engem Júdába, abba a városba, ahol őseim sírja van, hogy felépítsem azt!"

Megdöböntően szomorú, de csodálatosan szép jelenet, melynek olvas-tán a múlt vasárnapi prédikációhoz kapcsolódva mondanám el, hogy a Közép-Itáliát pusztító földrengés túlélői is hasonló érzéssel gondolhatnak arra, ami őket sújtotta.

Hogyne volna szomorú az arcuk... emberéletek, rombadólt házak, műemlékek, templomok... A pusztítás utáni állapot leírhatatlan. Amit mégis csodálni lehet a templomuk romjai felett búslakodó szerzetesek magatartásában az, hogy imádkoznak, templom hiányában a szabad ég alatt. Szomorúak, de nem esnek kétségbe, bíznak abban, hogy lesz erejük újjáépíteni a templomot.

Istenem! - még elgondolni is rossz, de mi lenne, ha egy napon összeomlanának templomaink, ha lehetetlenné válna az istentiszteletek tartása ? Van-e valami összetartó erő, a templomon kívül, ami megtartaná közösségeinket ?

Tudjuk, hogy milyen fontos szerepe volt mindig közösségeink életében a templomnak. De gondoljunk arra az időszakára történelmünknek, amikor nem leomlottak templomaink, hanem az erőszak foglalta el őket, s híveink hajléktalanná váltak.

Persze, olyant is feljegyzett a történelem, amikor földrengés, vagy éppen tűzvész pusztított el templomokat. Mindig szomorúságot okozott egy-egy ilyen esemény, de a nép soha nem csüggedt el, hanem lánglelkű vezetőivel az élen munkába kezdett, és követ-kőre rakva építettek új templomokat, az elvett hajlékok helyett, vagy építették újra a romokból összedőlő templomaikat.

Őseink már akkor tudták azt, amit századunk költője ilyen formán fogalmazott meg, hogy csak azt szabad megsiratni, afölött szabad elcsüggedni, amit nem kezdhet újra az ember.

Sajnos, a közelmúlt történelme egy igen szomorú példát szolgáltat. Gondolom, ismerősen hangzik Bözödújfalú neve. Lelkészi szolgálatom első állomáshelye, érthető, hogy szívemhez nőtt. Egyszerű kis temploma, tornyában két kis harang, melyek ott, azon a helyen többé nem szólalnak meg. Ismerjük a történetet. Már akkor, a hetvenes évek végén megszületett a gátépítés gondolata, s attól a perctől nem volt nyugta a falu lakóinak, mígnem a szörnyű falupusztító terv valóra nem vált. Megsemmisült egy falu, víz nyelt el mindent, amit évszázadokon át összehordott az ott lakó nép kőből, téglából, hagyományból, történelemből... Mennyi álmatlan éjszaka, kettétört emberi élet jelzi a pusztulást.

Ma már fájó emlék mindez, de a hatalmas vízgyűjtő közepén a két templom, a római katolikus és unitárius, mint két nagy felkiáltó- és figyelmeztető jel, megmaradtak emlékeztetőül. A falu legnagyobb része, néhány ház kivételével, víz alá került. Én mégis hiszem, hogy a valamikori és még ott lakók lelkében, szívében tovább él templom és iskola, elhagyott hajlékok képe.

Kegyetlen kimondani is: az élet megy tovább!

Tovább ízelgetem a minden lehetőséget elénktáró kérdést:

Mi lenne, ha... elveszítenél valakit, aki életedhez tartozott, aki nélkül lehetetlennek, értelmetlennek tartod, el sem tudod képzelni az életet ?

Tudom, hogy fájna, kimondhatatlanul, vigasztalanul siratnád, talán évekig, de... az élet megy tovább.

Mi lenne, ha elveszítenéd látásodat. Ha egyik napról a másikra elborulna előtted a világ, s sötétségre ítélve kellene leélned hátralevő napjait. Tudom, hogy összetörne, hisz még a gondolattól is megborzong az ember, dühös lennél, tiltakoznál, panaszkodnál hosszú ideig. . . de az életnek mennie kell tovább ! Csodálatos volt az a riport, melyet az elmúlt héten mutatott be a Duna TV. Vakokról és süketnémákról szólt a riport. Normális embernek szinte hihetetlen az, ahogy ezek az emberek megélik életüket, elfogadva helyzetüket, nem panaszkodva, tiltakozva, hanem egyszerűen megpróbálva teljes értékű emberekként élni. Ez a csodálandó magatartásukon és életvitelükön, amiből mi is tanulhatunk.

Mi lenne, ha elveszítenéd munkahelyedet ? Sajnos, ma egyre többen vannak, kerülnek ebbe a helyzetbe. Tudom, hogy dühös lennél, szidnád a kormányt, a rendszert és panasznád kilátástalannak tűnő helyzetedet, melybe a gazdasági „reform” taszított. Rosszabb lenne ennél, ha tehetetlen dühödöt megpróbálnád alkoholba fojtani, s így szabadulni új helyzeted nyomasztó világából.

Kérdezem én tőletek, kedves testvéreim: Ez volna a megoldás? Határozottan állítom, hogy nem. Persze nekem könnyű, mondhatná bárki, mert nem vagyok ilyen helyzetben. Ez igaz, de én azt mondom, hogy nincs olyan nehéz helyzete életünknek, hogy abból ne lenne kiút, ne lehetne valamilyen megoldást találni. Pontosan erre kellene fordítani a bennünk levő energiát: megoldást keresni és találni.

Miért szomorú az arcod? Nem lehet ez más, csak a szív szomorúsága. Hogyne volna szomorú, hiszen... bárki tudna panaszkodni és volna is oka a panaszkodásra. Ne ezt tegyük, hanem úgy, mint Nehémiás, imádkozunk, kérjük Istent, adjon erőt elfogadni az új helyzetet, és újabb erőt megtalálni a kiutat, újrakezdeni... Nem könnyű, de nem lehetetlen... Mindenekfelett a legfontosabb, hogy megőrizd emberi méltóságodat, és gondold arra, hogy lehetnek mások, akiknek helyzete, élete sokkal keserűbb, sokkal rosszabb. Légy türellemmel, de ne légy tétlen és közömbös, s meglátod, sikerül, néha még a lehetetlen is. Bízz Istenben és önmagadban. Ámen!

FARKAS DÉNES

TUDOM A TE DOLGAIDAT.....

Jel 2, 2

Bizonyára tudjátok, hogy a múlt rendszerben, főleg a magyarországi 56-os forradalom után tízesével vetették papjainkat és teológusainkat különböző börtönökbe politikai fogolyként, ún. kirakatpercek alapján, melynek fő célja a megfélemlítés volt, s egyben a rendszer szemében „kényelmetlen” személyek láb alól való eltétele.

Magam, amikor a teológiára mentem, teljében tapasztaltam azt a hangulatot, melyet a sok kiváló ember elhurcolásának félgýásza telepített az intézetre. Talán mondanom sem kell, hogy milyen nagymértékben tartották rajtunk az akkori államhatóság erre megbízottjai a szemüket, fülelték kiejtett szavainkat, s mintegy nagypénteki hangulatban éltük internátusi életünket. Találón jellemezte valaki e kort úgy, hogy a templomban elhangzó ígéknek „több a hallgatózója, mint a hallgatója”.

Történt elsőéves teológus koromban, hogy egy légáció után, némi borzogatást követően, virtusból, az internátusban elénekeltük az akkor főbenjáró bűnnek számító Székely Himnuszot, sőt valamelyik háromszéki barátom kezdte énekelni azt az éneket is, hogy: „Ellopták az apám sírját”..., mely ének nyilvánvalóan valamikor a Trianont követő időszakot idézte. Azt hiszem, még két nap sem telt el, és megkezdődött a hívogatás és a kényszergetés vétkeink bevállása végett. Természetesen tagadtuk tettünket mire a vallató szekus több óra után ezzel a megjegyzéssel bocsátott el, hogy „tudom a te dolgaidat”...

Elsőéves teológus voltam, s ebben az időben még nagyon kevés képzetem volt a Bibliáról, csak később találkoztam azzal az engem nagyon megdöbentő ténnyel, hogy a Jelenések könyvében 7 helyen olvasható egy az egyben

ez a kifejezés, hogy „tudom a te dolgaidat”. Ez a kifejezés életem rendjén gyakran visszatért élményvilágomból, és mindig szorongással töltött el.

1995 nyarán néhai Erdő János püspök úrral Böződre utazunk az unitárius ifjak konferenciájára. Innen mentem egy szombati késő délutánon Énlakára, ahol az amerikai testvérgyülekezetük látogatásának körülményeit kellett megbeszélnem a lelkésszel. Egy nagyon érdekes élményben volt részem. A faluba, ahogy megérkeztem, tüstént láttam, hogy valami történés van. Szóltak a harangok, a torony ablaka kivilágítva, a falu népe és sok-sok idegen is ünnepelőbe öltözve tódult a templom felé. A fekete ruhába öltözött lelkészt még ott-hon találtam és kérdésekre, hogy mit ünnepelnek, kezembe adott egy nyomtatott kártyát, melyen körülbelül ez állt: „Én X.Y. meghívom Önt és kedves családját az énlaki unitárius templomban ekkor ... meg ekkor... tartandó keresztelei szertartásomra, és az azt követő fogadásra.” Tudtam, hogy a kereszteleendő személy már meglelt korú, és a mi vallásunk bevett szokása a csecsemőkorban végzendő kereszteleés. Pár szóban azt is ismertette a lelkész, hogy akit megkeresztel, az az erdélyi magyarság egyik közismert politikusa, aki hétvégi házat vásárolt Énlakán nagyon megbarátkozva a faluközösséggel. Megkedvelte, megszerette a falu ősi templomát, s az elmúlt rendszer kényszere okozta kihagyást, azaz a vallás nélküli gyermekkor tényét szeretné helyrehozni szabadon választott unitárius vallásában.

A zsúfolásig megtelt templom piacára bevezették a politikust, kinek jobbján egy idős falusi bácsi, balján egy idős falusi néni állt, jelképéül a keresztszülői rendtartásnak.

A falusi emberből képesített kántor feltette a táblára az 59. sz. egyházi énekünket és a hívek serege orgonakísérettel zengte: „Téged kereslek könynyeimben,/ Kétségim közt hozzád megyek/ Szíveknek vizsgálója Isten/ Terólad most vallást teszek/ Föltárom szívem rejtekét/ S Atyám kiöntöm itt eléd./ Sötétbe jártam tévelyegtem/ Gondtalanul félig vakon,/ Kétség se tört csak önfeledten/ Éltem, elélttem sok napom. - És most figyelj! - Óh, jaj Uram fölébredék,/ Mért, hogy rád ily későn lelék?!

Azt hiszem az eseményhez illőbb szövegű egyházi éneket aligha találhatott volna az énekvezér. Mint közönséges szemlélője az érdekes és szokatlan szertartásnak, éreztem, hogy e különleges kereszteleési alkalom engem is jó értelemben vett borzongással tölt el.

A lelkész szép szavakkal ecsetelte az alkalom ünnepi mivoltát, elmondva, hogy egy hála Istennek letúnt nyomorú korszaknak a hibáit próbálja helyreigazítani egy ember saját elhatározásából. Summázta beszédét a lelki „rendteremtés” kötelezettségének kihangsúlyozásával, mely nélkül életünk gyötrelmes és nyomasztó lehet.

A templomból kijövet sokan-sokan gratuláltak és kezet fogtak a politikussal, és hallottam, midőn kézfogások közepette mondta, hogy „tudja az Isten az én dolgaimat”.

Kedves Testvéreim!

„Tudom a te dolgaidat” és „tudja az Isten az én dolgaimat” szöveg halatára nagyon összerendeztem, s ezzel magyarázom, hogy egyházi beszéd született e téma kapcsán, melyet próbálok veletek megosztani, sőt, szeretném, ha

mindannyiunkat elgondolkodásra készítetne e néhány szó, melyet a bibliai Jelenések könyvéből így olvastam fel: „Tudom a te dolgaidat”

Ha megfigyeltétek, két irányból közelítettem meg az elmondott két élményemen keresztül a Jelenések szavait. Az egyik irányból jövet félelemérzeted támad, összerezzensz, fenyegetettséget érzel, nyugtalanná tesz, kiszolgáltatottságot, megaláztatást telepít reád. Szinte odaképzeled a sok felkiáltójellel fenyegető hangsúlyt: vigyázz! mert tudom a te dolgaidat! A másik irányból jövet az Isten felé forduló ember bársonyos alázatával fogalmazottan simogatódik a lelked: s mintha Atyád az Isten - a szerető, megértő, bátorító felemelő szülői-kéz segítő, erőt adó jósága törölgetné gyötrelmeid verejtékcseppjeit: tudom a te dolgaidat.!

Vajon miért időztem e gondolatkör kapcsán ilyen sok ideig? Azért, mert a Jelenések könyvéből vett szavaknak igen nagy az aktualitása a mában is. Anyagiakat kergető világunkban megsokasodott gyarlóságaink száma. Eluralkodott felettünk az irigykedés, a leskelődés, gyanúsítgatás, tolvajkodás, gyűlölködés, perlekedés, és se szeri se száma a fenyegető „vigyázz, mert tudom a te dolgaidat” stílusban fogalmazott rettegető megnyilvánulásoknak.

Vajon nem kellene-e fokozottabban érvényesülnie a „tudom a te dolgaidat” kalákás hangulatú, segítőkész, összetartozásunk biztosítékát kifejező hangvételnek?

Én úgy érzem, hogy még kevés a jóhiszemű érdeklődő és sok a közömbös ember, kevés a másik gondjainak enyhítésére való törekvés.

Adja az Isten, aki a mi szerető Édesatyánk, és aki tudja a mi dolgainkat, hogy szent szeretetében, drága közösségünkben legyünk jó kalákások, s tudván tudjunk s látván lássunk és hallván halljunk az ő szent tanítására, most és mindörökké. Ámen.

PAP LÁSZLÓ

ERÉNYEK

Filippi 4, 8-9

Kedves Testvéreim!

Kétség nem férkőzhet hozzá, hogy naponként igyekszünk megélni az erényes életet. Ennek azonban nagyon sok akadálya van, de mindennek ellenére áldott szerencsénkre a bibliai figyelmeztetések szolgáltatják a megfelelő útbaigazításokat. Rengeteg követelményt állít fel a mindennapi élet a vallásos és vallástalan ember számára egyaránt. Az első embertípusra figyelve vesszük észre, hogy kitartóan, szívből imádkozik Istenhez. Azt is látjuk, hogy bár a hetedik napot megszentelte, hat napon át szorgalmasan dolgozik a mindennapi kenyérért. Ez a fajta ember élni akar, s ezért párosítja a vallást a gyakorlattal.

A felolvasott alapgondolat értelmében megállapíthatjuk, hogy a figyelmeztetés elsősorban a filippibeliiekhez szólt, de ma számunkra ad eligazítást. A kérdés tehát úgy tevődik fel, hogy hányszor, mikor, hogyan imádkozunk, s

ezt az imádságot hogyan társítjuk a hat napi munkánkkal? Mi, akik itt vagyunk, valljuk, hogy legszentebb tevékenységünknek ma ezt tartjuk, hogy a lelkésszel elmondjuk az őszinte imát. Hogy sokszor gyöngymondatok csillogó szavaiban dicsérjük, magasztaljuk Istent, az hozzátartozik a valósághoz, de tudjuk azt is, hogy egyszerű szavainkkal is Istennél elérjük mindig a célt. Mi azt is valljuk, hogy nekünk hálaadással párosult imádságot kell mindig Isten elé tárunk, s egyben odaadni neki a szívünket is.

Szem előtt tartjuk vallásos érzéseinket, de ugyanakkor tiszta, józan értelemmel figyelünk életünk egy-egy erényes vonására.

1. Amikor az IGAZRA gondolunk, akkor merészen ki kell jelenteni, hogy egyes szám első személynek (nekem) van igaza. Görcsösen ragaszkodunk ahhoz az igazsághoz, ami a sajátunk, s nem engedjük meg, hogy tőlünk valaki elvitassa azt. Igazságkeresésünkben sokszor megbosszantanak, s akkor pillanatra elfeledkezünk magunkról, megverjük mellünket, s így szólunk hálaadással: Hála neked Istenem, hogy nem vagyok olyan bűnös, mint ott az az atyámfia. Alig csöppen ki szánkon ez a mondat, s máris rájöttünk arra, hogy ez a képmutatók hálaadó imádsága. Kié tehát az igazság? Istené, aki ad azoknak, akik igazán keresik azt. Az apostoli figyelmeztetés szellemében folyik tehát a magunk igazsága? Az, amikor annak az igaznak megvalósítására törekszünk, amelyik Istentől származik.

2. Ha a tisztességről beszélünk, nyomban megállapítjuk, hogy mindannyiunknak joga van arra, hogy TISZTESSÉGESen bánjanak velünk. A régi, szülői figyelmeztetés visszacseng fülünkben: Az első, alapvető követelmény, hogy előre köszönjük a nagyobbaknak. Ne tagadjuk le azt se, hogy szüleink is elvárják tőlünk a tiszteletet. Élhet bennünk Balázs Ferenc felfogása, aki képtelen volt csak úgy térdet hajtani egy „megrongyosodott elv” előtt, de élnie kell bennünk annak a felfogásnak is, mely szerint a mellettünk lévő embert mélységes ragaszkodással tiszteljük és szeretjük. Az erény elfogadásánál és megélésénél tehát döntő szempontnak minősül, hogy csak annyi tiszteletet várjunk másoktól, mint amennyit meg is érdemlünk.

3. Sokat hivatkozunk múltbéli, s jelenkori ÁRTATLANSÁGunkra is. Tény az, hogy nem szeretjük egyáltalán, ha bántanak bennünket Nagy életkívánságaink között ott él, s gyakran hangoztatjuk, hogy szeretnénk megvédeni, s úgy takarodni be, mint az érett gabona. Ha az élet váratlan fordulatai bántanak meg, akkor azokat úgy-ahogy elviseljük, de ha embertársaink támadásait kell elviselnünk, akkor megsokasodnak panaszaink. Akik megtapasztaltuk ezeket a bántásokat, azok tudjuk, értjük igazán a figyelmeztetés mai üzenetét: Még szóval se bántssuk egymást!

4. Rohanó világunkban nagyon kevés időt tudunk szánni a KEDVESÉGRE. Ennek dacára azonban mindannyiunknak tagadhatatlanul szükségünk van rá. Bármilyen nehéznek is tűnik a másokkal szembeni kedvesség gyakorlása, könnyen bizonyítható, hogy naponta gyakorolhatjuk azt. A kedvesség benne van egy egyszerű, vagy éppen meleg köszöntésben, amely kijár mindenkinek. Sőt, ha ezt már megtettük, akkor már nagyon közel állunk ahhoz, hogy kezet fogjunk az üdvözölttel és arcunkon megszülessen egy őszinte mo-

soly. Lám, a bibliai figyelmeztetés egyszerű mozdulatokban rejtőzik, s nem abban, hogy egymásnak szüntelen kedveskedjünk.

5. Őszinte megnyilatkozásaink között az is ott kell legyen, hogy DICSÉRETESre szeretnénk vizsgálni minden körülmények között. Ezért szeretettel és boldogan emlékszünk vissza mindig arra-azokra az alkalmakra, amikor valamiért megdicsértek bennünket. Magas igényeket támasztunk ma már nemcsak gyermekeinkkel, unokáinkkal szemben, hanem embertársainkkal szemben is. Nagyon sokat kell megvalósítaniuk ahhoz, hogy dicséretünket kiérdemeljék. Ne mulasszuk el hát magunknak is feltenni a kérdést, hogy a magunk mércéjét milyen magasra állítottuk? Képesek vagyunk-e megvalósításainkban elérni ezt a magas mércét? A figyelmeztetést úgy értelmezem ebben az esetben, hogy nem a mércét kell alább állítani, hanem igyekezni kell arra, hogy ne embertársaink, hanem Isten mondjon nekünk dicséretet az elvégzettekért.

6. Arról mindannyian meg vagyunk győződve, hogy életünk egyszer mindenképpen véget ér. Sokan azonban azt a felfogást is képviseljük, hogy nem mindegy az embernek, hogy saját életét miképpen éli meg. Az bizonyos, hogy sokkal könnyebb választani a rosszat, mint a jó mellett szilárdan megmaradni, de mi, akik már megkóstoltuk az élet igazi ízét tudjuk, hogy csak becsületes úton lehet szerezni tartós örömet. Ezért fontos tehát meghallgatni az apostoli figyelmeztetést, s minden erőnkkel arra törekedni, hogy jól és szépen éljünk meg egy ERÉNYES életet.

7. A tanítás utolsó figyelmeztetése a MAGASZTOSra vonatkozik. A sok lehetőség közül én csak hármat említek meg, amely nem igazán tükrözi a fontossági sorrendet, hanem inkább csak szemlélteti a fogalmat. Magasztosnak találok múltunkat, amelyről mindenütt büszkeséggel beszélhetünk. A múltunkhoz szorosan kapcsolhatjuk őseinket, akik úgy éltek, úgy bizonnyítottak, hogy értük ma nem kell senkinek szégyenkeznie. Magasztosnak találok unitárius hitünket, mely nemcsak saját megmaradását biztosította, hanem felkínálta a mindenkori ember számára azt a szabadságot, hogy saját belátása szerint vélekedjen és higgyen Istenről. Végül, de nem utolsósorban, magasztosnak ismertem meg Istent, aki ma már átlépett minden másféle emberi gondolkodást, s örökös gondoskodása által az egész emberiség Atyjává vált.

Pál apostol segített a gondolatok felsorakoztatásában, s most, amikor kívánom bezárni a kört, az ő szavaival pecsételek: lehetőségünk volt valamit megtanulni, sőt azt meg is érteni. Amidón lassan az leülepszik tudatunkban, csak azután tapasztalhatjuk meg, hogy azért tudjuk erényeinket megélni, mert velünk a BÉKE ISTENE. Ámen.

AZ ÖRÖKKÉVALÓK IGÉZETÉBEN (I.)

Mt 19,27.29/b

Kedves keresztény Testvéreim!

A felolvasott bibliai versékben elhangzott kérdést Péter, a tanítvány intézi Jézushoz, és pedig azt követően, hogy Jézus elmarasztalóan, de ugyanakkor szánakozva beszél a gazdag ifjúról, aki annyira a földiek vonzásában élt, hogy az anyagiakat és az ezzel együtt járó testi kényelmet mindennél többre értékelte. Többre értékelte és tartotta lelkének üdvösségénél, Jézus eszményi világánál, az Istenországa ügyénél. De fogalmazhatunk úgy is, hogy a birtoklás öröme töltötte be egész életét, s ez nem adott helyet lelkében az adakozás, a szolgálát és a tanítványság örömeinek.

Jézus a gazdag ifjú történetén keresztül arra inti, figyelmezteti tanítványait és hallgatóit, hogy az Istenországába való bejutás, s az örökéletnek elnyerése sokkal nehezebb, mint azt gondolnád. De Jézus értelme, erkölcsi célzatú figyelmeztetése hozzánk is szól, ne feledjük!

A görögök hajdanán azt tartották: „ami szép, az nehéz”.

Bizonyára sokatok előtt ismert a gazdag ifjúról szóló jézusi történet, amelyben az ifjú az örökélet elnyerésének feltételeiről, valamint üdvössége felől érdeklődik Jézustól. Tulajdonképpen a gazdag ifjú is, akárcsak Péter, a tanítvány, a jutalom felől tudakozódik. Jézust nem lepi meg az ifjú kérdése. A válasz elől nem tér ki, hanem egészen természetesen válaszol. Először is, „ha be akarsz menni az életre, tartsd meg a parancsolatokat.” Tehát Jézus szerint az örökélet elnyerésének elengedhetetlen feltétele a tízparancsolat, valamint a szeretet kettős parancsolatának megtartása. Az ifjú válaszából megtudjuk, hogy ezen kötelezettségeinek már kora ifjúságától fogva eleget tett. Szinte az az érzésünk, mintha dicsekedne, s mintha Jézustól dicséretet várna, holott ez Jézus számára egészen természetesnek tűnik. Ezután következik az a váratlan fordulat a történetben, mely kényelmetlen helyzetbe hozza az ifjút. Az előbb még életével és vallásosságával szinte hivalkodó ifjú kétségbeesett hangon szól: „mi fogyatkozás van még bennem?” S ekkor mondja el Jézus az örökélet elnyerésének második, s egyben a nehezebbik feltételét: Szabadulj meg az anyagiak igézetétől, a testiek, a földiek és jelenvalók fogságából.

A gazdag ifjú igen nagy fogyatkozása abban állott, hogy a testieket mindennél többre értékelte, pedig közel volt ahhoz, hogy „bemenjen az életre”. Pál apostol is arra hívja fel a figyelmünk „Isten országa nem étés, nem ivás, hanem igazság és békesség” (Róm 14,17/a). A gazdag ifjú egyetlen, de ugyanakkor nagy fogyatkozása abban állott, hogy a testieket többre tartotta a lelkieknél, a földieket az égieknél, és a jelenvalókat az örökkévalóknál. Fogalmazhatunk úgy is, hogy a lelkieket és szellemieket alárendelte a testieknek, az eszményieket, az égieket a földieknek, az örökkévalókat a jelenvalóknak. Aki pedig lelkének üd-

vösségét keresi, az a sorrendet nem szabad felcserélje. A gazdag ifjú értékelésében az „élet mérlegén” többet nyomott az anyagi, mint a szellemi és a lelki. A testiek szerelme és bűvölete nagyobb volt az örökkévalók ígézeténél. A gazdag ifjú szemében a birtoklás öröme többet jelentett az adakozás, a szolgálat és a tanítványság öröménél.

Jézus nem azt kérte a gazdag ifjútól, hogy mondjon le mindenéről a maga fejétől semmiért, hanem azt kérte, hogy a birtoklás örömét váltsa fel, cserélje fel az adakozás örömével. A birtoklás örömét váltsa fel a tanítványság és a szolgálat örömével. Váltsa be az anyagiakat lelki értékekre. Aki elhagyja mindenét a maga fejétől és nem követi Jézust, nem lesz az ő hiteles tanítványa, az mindenképpen csalódní fog, mert cserébe nem kap semmit. Csak úgy nem csaljuk meg magunkat, ha a birtoklás örömét ténylegesen az adakozás, a szolgálat és a tanítványság örömeire tudjuk váltani. Jézus tanításától megérintve sokan elhamarkodottan döntenek: „Követlek téged akárhová mégy”, de Jézus az elhamarkodottan döntőket így figyelmezteti: „A rókáknak barlangjuk van, az égi madaraknak fészük, de az emberfiának nincs hová fejét lehajtania” (Lk 9,57-58) Mintha ezt mondta volna: Vigyázz, ne hamarkodd el a döntést, mert engem követni szép dolog, de egyáltalán nem könnyű, s nekem pedig nem feltételes követőkre van szükségem, hanem olyanokra, akik szívügyüknek és életük céljának tekintik Istenországának megvalósítását. Olyan követőkre van szükségem, akik az Istenben való testvériség boldogító érzését mindennél többre értékeli. Olyan követőkre van szükségem, akik a birtoklás örömét az adakozás örömeire tudják váltani.

A jézusi mérce nagyon magasra van állítva s épp ez benne az eszményien szép. Jézus, amikor azt kéri tőlünk, hogy: „Legyetek tökéletesek, mint ahogy mennyei Atyátok tökéletes”, mintha azt mondaná: Eszmények nélkül lehetetlen élni, azonban az eszmények nem azért vannak, hogy elérjük, hanem hogy vezessenek, hogy irányt mutassanak és szabjanak életünknek, mert mi helyt egy eszmény a valóság része lesz - azaz beteljesedik, megvalósul -, abban a pillanatban elveszti eszményjellegét. Azért van a jézusi mérce oly magasra állítva, hogy az számunkra mindenkorra eszmény maradjon, és irányt szabjon életünknek, s vezessen az örökélet, az üdvösség felé.

Jézus tisztában volt azzal, hogy a földiek, az anyagiak bűvölete és kísértése milyen erős, és hogy testünk milyen „nagy úr”. Tudja azt is, hiszen megtapasztalta prófétai hivatására készülve a pusztában, hogy erős önfegyelemre, lankadatlan akaratra, szívós kitartásra van szükség, hogy „megzabolázzuk” a testünket. De ha nem tudunk uralkodni felette, ő fog majd uralkodni felettünk kényére-kedvére, s mi leszünk akaratlanul is testünk engedelmes szolgálói és kiszolgáltatóitjai. Ettől óv féltve bennünket Jézus.

S mindezen óvás ellenére úgy tűnik, hogy minden igyekezetünk hiábavalónak bizonyul. Ma is fogságban tart a birtoklás öröme. Ma is úgy tűnik, a test szolgálói vagyunk. Ma is azt látjuk, hogy egyre többen a testieket, földieket a lelkiek és eszményiek fölé helyezik. Miért helyezed testvérem a viszonylagos értékű dolgokat az örökértékűek fölé? Miért ad nagyobb örömet számodra a birtoklás öröme az adakozás öröménél? Azért testvérem, mert még nem próbáltad meg fordítva! Azért testvérem, mert megrekedtél a befogadó, felhalmo-

zó, birtokló és örök fogyasztó szintjén. Miért nem próbálod meg egyszer legalább a birtoklás örömét felváltani az adakozás örömeivel? Miért nem próbálod meg a birtoklás örömét a szolgálat és tanítványság örömeire váltani, hogy megérezd a jézusi evangélium és tanítás boldogító érzését, mely szerint „nagyobb boldogság adni, mint kapni”.

Abban a házasságban, ahol a testiek a lelkiek fölé kerekednek, s a házastársi viszony sivár örömszerzéssé válik, melyben csupán eszközszerepet játszik a másik fél, ott a boldogság csak addig tart, ameddig a testiség örömei, mert ott az élettársakat a birtoklási vágy s a testiség örömei kötik össze, s nem a lélek szépsége és jósága. A szerelem elsősorban és mindenekelőtt a lelkek találkozása. Ahol az embereket az életnek csak a földi oldala érdekli, s az eszményi nem, ott alantas és földies minden érzés és gondolat. Ott nem érdekli az embert felebarátja, lelkének üdve, az örökélet kérdése, de embertársának nyomora, szenvedése és bánata sem. Ott, ahol minden érzés és gondolat földies színezetet kap, ott felerősödik a test szava, és megfojt minden olyan érzést és gondolatot, amely nem őt szolgálja. A földiekhez testiség és önzés tapad, míg az égiekhez lelki tisztaság, önzetlen szeretet és könyörülő irgalmasság társul. Emerson, a nagy amerikai unitárius gondolkodó így vall Isten gyermekéről, az emberről: „Ha fölfelé tör, az isteni szabadság részese, ha lefelé süllyed, a természet vaskényszerének, a környezet, a faj és vérmérséklet áldozata lesz”.

A tanítványok hallván Jézus feleletét, így szóltak: Mi elhagytunk (téged és) mindent és követtünk téged, mi lesz hát a jutalmunk?

Mielőtt hallanánk Jézus válaszát, engedjétek meg, hogy tegyek egy kis kitérőt, amelynek szándéka nem az ünneprontás, csupán őszinte számvetésre és önmagunkba tekintésre késztetés és indíttatás. Mi is Jézus követőinek valljuk magunkat, felvetődik akaratlanul is a kérdés: kit hagytunk el mi, amivel tanúnjelét adtuk tanítványságunknak? Bizony szomorú az a kép, amely vasárnapról-vasárnapra elénk tárul, mert még a hétköznapi munkánkat sem hagyjuk el sokszor, hogy lelkünk épülésével, hitünk növelésével törődjünk, még az ünnepnapokat sem szenteljük meg, nemhogy életünket! Ha jól meggondoljuk, még ott sem tartunk, mint a gazdag ifjú. Ő legalább a parancsolatokat betartotta, és Jézus mégsem találta alkalmasnak Isten országára. Ezek után felvetődik bennünk a kérdés: reménytelen a mi helyzetünk? Tudom, testvérem, hogy Jézus kora óta sokat változott a világ és fejlődött az ember gondolkodása, s ezzel együtt fejlődött a civilizáció és technika, de ez nem jelenti azt, hogy Jézus tanítása változott volna. Jézus ma is épp oly magas mércével méri életünket és cselekedeteinket. Tehát nem Jézus tanításának kell alakulnia, változnia a világ s az ember után, hanem fordítva! Sajnos, az erkölcs terén nem tudunk lépést tartani a technikával, sőt visszaesés tapasztalható. Mégsem lehet reménytelen a helyzetünk, hiszen mondtuk: az eszmények azért vannak, hogy megszabják életünk irányát és vezessenek, s ha nem is tudunk eleget tenni a jézusi felhívásnak, legalább próbáljunk meg törekedni arra, hogy azt hagyjuk el életünkéből, ami meggátol abban, hogy Isten igaz gyermekei legyünk. Ha nem is tudunk teljesen lemondani a birtoklás örömeiről, legalább adjunk helyet életünkben az adakozás, a szolgálat és a tanítványság örömeinek

is! Próbáljuk meg újból felállítani az értékek sorrendjét, de ezúttal helyesen, s törekedjünk aszerint is élni.

Keresztény Testvéreim! Jóbtól az Isten mindent elvett, s ő mégis azt tudta mondani: az Úr adta, az Úr vette el, áldott legyen az Úr neve. Ez csak alázatos és jámbor zsidó gondolkodás. A kereszténység több ennél. A tanítványok önként mondtak le mindenükről, hogy a birtoklás örömét az adakozás, a szolgálat és a tanítványság örömeire váltsák. Önként lemondani valamiről, ami értékkel bír, az én szememben: ez keresztényi és jézusi. Ez az áldozat. Áldozni nem a feleslegemből, mert ez értéktelen, arról könnyű lemondani. Áldozni abból kell, ami drága, vagyis időmből, pénzemből és erőmből, és annyit, amennyit Isten országának ügye vagy az egyház és népem ügye megkíván. Ez keresztényi, ez jézusi. Nem meghalni kell az egyházért, hanem élni!

Ismerd fel életednek rendjét s életed rendeltetését, és élj összhangban azzal. Istenhez és a világhoz tartozol, tehát nem élhetsz ellenére, csak azzal összhangban. A világ összhangos rendjének őre: Isten. Élj tehát összhangban az Ő akaratával és életed rendeltetésével, mely nem más, mint az Ő igaz gyermekévé lenni.

Jézus azt ígéri tanítványainak és követőinek jutalomképpen, hogy az ő nevéért a százszorosát kapják és megöröklék az örök életet. Az „ő nevéért”, ha el tudjuk hagyni gyarlóságainkat, a földiek ígézetét, s mindazt, ami elválaszt Istentől és embertársainktól, akkor jutalmunk a kiegyensúlyozott, Isten törvényével és életünk rendeltetésével összhangos, megelégedett, békés, nyugodt és tiszta élet lesz. Hát nem a jutalom százszorososa ez az ő nevéért? De Jézus ennél többet ígér: megöröklöd az örök életet. Adja Isten, hogy így legyen. Ámen.

AZ ÖRÖKKÉVALÓK IGÉZETÉBEN (II.)

1Kor 2,12

Kedves keresztény Testvéreim!

A hiterősítő istentiszteletek célja: a mi hitbeli növekedésünk előmozdítása, munkálása, valamint tudatosítása bennünk annak, hogy mi Istenhez tartozunk, Ő a mi mindenkori erősségünk. Ma is Őt keressük, Hozzá fordulunk és Tőle várjuk hitbeli, szellemi, lelki és testi megerősítésünket. A hiterősítő imahét fő témája: a lélek megerősít a mi erőtlenségünkben. (Róm 8,26/a)

Unitárius káténk szerint a Szentlélek: Istennek ereje és jóravezérlő segítségével, mely az értelmet megvilágosítja, a szívet megtisztítja és az akaratot megerősíti. A Szentlélek tehát Istennek jóraindító és készítő ereje, mely megerősíthet bennünket erőtlenségünkben.

Ma nektek, a felolvasott bibliai versek kapcsán a világ lelkének vonzásába került öncélú élet egyoldalúságáról, sivár örömeiről, áldatlanságáról és haszontalan voltáról, valamint az Isten lelkétől vezérelt önzetlen és áldozatos élet teljességéről, örömeiről, áldásairól és hasznáról szeretnék beszélni.

Bibliai értelemben és szóhasználatban a világ alatt nem a földet és az eget, vagyis a mindenséget értjük, hanem e fogalom jelképezi mindazt, ami föl-

di, véges, múlandó és időleges, vagyis ami ellentéte az örökkévalónak és örökértékűnek. Tehát: ami földi, véges, múlandó és időleges, azt a világgal szoktuk társítani, ami pedig örökkévaló és örök értékű, azt Istennel. Ezért mondja Jézus: „Az én országom nem e világból való” (Jn 18,36/a). Ilyen értelemben használja Pál apostol is a „világ lelke” és „Isten Lelke” szótársításokat.

A felolvasott bibliai versek első hallásra ellentmondásosnak tűnhetnek, ugyanis az ember e látható és múlandó világhoz tartozik, aminek tárgya és alanya is egyben, mégis azt olvassuk Pál apostolnál: „Mi nem a világ lelkét kaptuk...”

Igen, tudjuk, hogy az ember e látható és múlandó világhoz tartozik, mégis Istentől kapott lelke által túlmutat e látható és múlandó világon. Ady Endre, egyik legnagyobb magyar költőnk ezt így fogalmazza meg: „Pogány rímek, muzsikák között/ Szomjazok valami örököt” (Pap vagyok én).

A világ lelkétől megérintett és annak vonzásába került ember azonban nem akar hallani és tudni az örökkévaló és örökértékű dolgokról, így hát Istentől sem. Sőt szeret hangzatos álbölcsességeket mondani, mint: „Lélek, lélek, de miből élek”, vagy „lennék én jó keresztény, de hát éhen vesznék, ha komolyan gondolnám”. Az ilyen és ehhez hasonló megnyilatkozások csorbítják az ember méltóságát, rangját, a sajátosan emberi minőségét, mely abban nyilvánul meg, hogy szeretni tud és képes az áldozatos és önzetlen életre. Az ilyen megnyilatkozások épp az öncélú életre vetnek fényt és szűkkeblőséget takarnak. Az Isten Lelkétől vezérelt, az örökkévalók igézetében élő, sajátosan emberi minőségét felismerő ember törekszik hitét igazán megélni és kereszténységét minden élethelyzetben vállalni, s óvakodni ilyen álbölcsességektől, mert tudja, hogy csak az öncélú és üres lelkű keresztény nyilatkozik így vagy ehhez hasonlóan.

Ahhoz, hogy megértsük, hogy a világ lelkétől vezérelt, öncélú és az Isten Lelkétől indított önzetlen és áldozatos élet között mily lényegbevágó különbség van, ahhoz szükséges a kettő párhuzamba állítása. A felolvasott bibliai verset is csak így értjük meg igazán.

Az öncélú, a világ lelkének vonzásába került ember, tervszerűen vagy álnokul, mindenben a maga hasznát, érdekeit, előnyeit, szempontjait és nyereségét keresi. Vallja éppen ezért: „a cél szentesíti az eszközt”, mert mindenben és mindenkiben eszközt lát csupán öncélú élete megvalósításában. Ezért, ha érdeke úgy kívánja, képes „átgázolni” emberi életeken is. Az Isten Lelkétől vezérelt ember nem csak a maga hasznát, érdekeit és szempontjait nézi, hanem a másokét, a közösségét is. Vallja Pál apostollal: „És senki se a maga hasznát nézze, hanem mindenki a másokét is” (Filip 2,4). Számára a cél összhangban kell legyen az eszközzel. A cél soha nem igazolja az eszközt! Az eszközöknek és céloknak erkölcsileg összhangban kell lenniük egymással. A mi életünk, és a világ eszköz valami örökkévaló és örökértékű megteremtésében, megvalósításában és létrehozásában. Ez pedig a keresztény ember számára: ISTENORSZÁGA.

A világ lelkének vonzásába került ember az életet az élvezetek kútfejének tekinti. A földi élet „a gyönyörök kertje”. A világ és a földi élet azért adott - vallja -, hogy az ő öncélú életét szolgálja, éppen ezért az élet által nyújtott örömök poharát fenéig ki kell ürítenie. Mivel csupán öncélú életére gondol, képtelen az életet a maga teljességében látni, pedig az élet: a lehetőségek tel-

jessége, az élet az, amivé lehetünk. Ezért Isten legnagyobb ajándéka! Csak az Isten Lelkétől vezérelt ember képes felismerni „mindazt, amit Isten ajándékozott neki”. Az önzetlen és áldozatos élet a maga teljességében öleli fel az életet. Az Isten Lelkétől vezérelt keresztény ember erejét, s a kapott „lelki ajándékokat”, alkotó és teremtő munkában, a szeretet gyakorlásában, és valami örökkévaló megvalósításában éli meg. Ezzel szemben az öncélú ember hatalmaskodásban, basáskodásban és önkényeskedésben.

A világ lelkének vonzásába került ember az önzetlen és áldozatos életben jólétének és kényelmének veszélyeztetettségét, valamint tönkremenését véli, mert az életet nem annak látja, ami az valójában, mert nem ismeri fel az életben Isten legnagyobb ajándékát és a lehetőségek teljességét. Az önzetlen és áldozatos élet olyan örömök és lelki elégtételek részesévé tehet bennünket, amelyhez másképp soha hozzá nem férhetnénk. Ezért nemhogy szegényíti életünk, hanem, ellenkezőleg, gazdagítja azt, mert az életet nem csak egy oldalról szemléli, hanem a maga teljességében öleli fel.

A világ lelkétől vezérelt embernek nincs önálló véleménye, s e szellemi önállóság hiánya abban mutatkozik meg leginkább, hogy jelszavak és vélemények irányítják, valamint könnyű sikereket és olcsó szórakozást keres. Engedi magát sodródni a világgal, sőt arra gondol, hogy az ő életszemléletében és értékelésében minden a legnagyobb rendben van, mert ugyanúgy gondolkodik, mint a világ. Ezért nem akar más lenni. A világ hangján szól: „Manapság mindenki az anyagiakat tartja fontosnak, mindenki csal, hazudik, lop, erkölcstelen, képmutató és álszent”. Igen, sajnos sokszor így próbáljuk tehetetlenségünket, hitbeli és erkölcsi fogyatékoságainkat, akaratbeli gyöngeségeinket elhallgattatni, eltakarni, s közben megbillent lelki egyensúlyunkat szeretnénk helyreállítani valamilyen védekező és elhárító megoldással. Hasonlítunk a La Fontaine mesében szereplő rókához, amidőn így vélekedünk az elérhetetlen dolgokról: „savanyú a szőlő”. Sőt próbáljuk azon értékeknek hitelét aláásni, amelyek számunkra elérhetetlen messzeségben vannak.

Mérei Ferenc pszichológus mondta: az élet hosszú, bele kell, hogy férjenek abba sikerek, győzelmek, de vereségek, veszteségek, kudarcok és összeomlások, valamint újrakezdések is. Az ember nem szabad magát mindig győzelemhez szoktassa, vagyis minden helyzetből nem kell nyertesként kikerülnie, mert ez az élet titka. Az élet alulnézetből más oldalát mutatja meg, mint felülnézetből. Sebzésből születik az igazgyöngy is. Azonban a könnyű sikerekhez szokott öncélú ember nem érti meg ezt, és ezért omlik össze az élete.

Az élet: körülményekből és választásokból áll. A körülmények mindig adottak és ránkényszerítettek. A választás a miénk és szabad. Így az élet tulajdonképpen választások sorozata. Az unitárius ember oly sokat hangoztatott szabad akarata itt kap hangsúlyt. Isten gyermeke akar-e lenni vagy a világé. Azt olvassuk a Bibliából, hogy „Akiket pedig Isten Lelke vezérel, azok Isten fiai”.(Róm 8,14) Bízod rá magad Isten Lelkére és Jézus tanítására és meglátod, hogy jól választasz. Olyanok ezek, mint az iránytű, tájékozódni tudsz velük. Isten törvénye: a legmagasabb életszabályok és erkölcsi elvek foglalata. Ha ezekhez igazodsz, életed örökkévaló értékekhez igazítod.

Az öncélú ember számára a mérték a világ és önmaga. Azonban felebarátja cselekedeteit más mértékkel méri mint sajátját. Nem Jézushoz akar hasonlítani, hanem a másiktól különbözni vagy méginkább különbnek látszani. A világot elfogadja úgy ahogyan kapta, azon változtatni nem akar, sőt öncélú élete érdekében próbálja kihasználni. Vallja, hogy minden azért van itt a Földön, hogy őt szolgálja, és a teremtéstörténetben előforduló „uralkodjál” fogalmat ekképpen értelmezi, holott a vallásos ember teljesen mást ért alatta, és pedig elsősorban felelősséget mindazért, amit Isten teremtett. Sőt mindazt, amit az ember történelme folyamán fáradságos munkával hozott létre, arra úgy tekint, mint természeti képződményre, melynek az a rendeltetése itt a Földön, hogy az ő érdekeit szolgálja.

Az Isten lelkétől vezérelt ember nem elégszik meg a világgal, úgy ahogyan kapta, hanem azt egy legfőbb érték alapján - és ez a keresztény ember számára Isten - alakítani, formálni akarja. Tudja, hogy az élet sokkal több mint öncélú életünk eszköze. Az élet épp az ellenkezője ennek, vagyis a lehetőségek teljessége, valami örökkévaló és örök értékű megvalósításának áldott alkalma és lehetősége. A keresztény értékekhez igazodó ember, aki Istent és a szeretetet tartja a legfőbb értéknek, vallja, hogy az önzetlen és áldozatos élet, mely örökkévaló értékek teremtésére törekszik, nemcsak, hogy megfér a normális élettel, hanem azt alapjában erősíti meg, és olyanná teszi, mely képes felölelni az életet a maga teljességében, és rámutat az ember sajátosan emberi minőségére.

Az igazán vallásos ember az, aki felismeri a lényeges különbséget a szeretet és a korrektség között. A szeretet azt jelenti, hogy szeresd felebarátodat, vagyis érezd magad felelősnek érte és egynek vele, míg a korrektség azt jelenti, hogy ne felelősnek és egynek érezd magad, hanem távolinak és különállónak, hogy tartsd tiszteletben felebarátod jogait, és nem azt, hogy szeresd őt. A szeretet cselekvő törődés azok életével és fejlődésével, akiket szeretünk (Erich Fromm). Azonban sokan a szeretetet összekeverik a korrektséggel és még a bibliai aranyszabályt is a korrektség-etika jegyében értelmezik.

Testvéreim! A mi hibánk abban van, hogy szeretünk félig Istennek, félig a világnak engedelmessé válni. Ez pedig a lehető legrosszabb. Hogy miért? Elmondok egy történetet, amelyből kiderül.

A dél-franciaországi Avignonban, a Rhône folyón egy hidat akartak építeni a középkorban, hogy összekössék a bal parton elterülő német-római császárságot a jobb parton fekvő francia királysággal. Azonban az építők, amikor félig elkészült a híd, összevesztek és a munka abbamaradt. Fél-híd teljesen értelmetlen és hiábavaló dolog, mert nem vezet át a túlsó partra, nem vezet el a célhoz. Ilyen és ehhez hasonló a félhit is. Nem vezet át „ama túlsó partra”, a célhoz. Nem vezet át az örökkévalóságba. Nem érsz el soha a célhoz, ha félúton megállsz. A félig elkészített munkadarab, az selejt, nem ér semmit, nem lehet hasznát venni. A félig csinált dolgok értelmetlenek és hiábavalóak. A félig Istennek és félig a világnak engedelmessé válni élet értelmetlen, hiábavaló, mert nem vezet el a célhoz. Örökkévaló és örök értékű dolgokat fél hitű és -akaraterejű emberek soha nem tudtak alkotni és létrehozni. Csak aki végig kitart, az üdvözül - valljuk. Csak olyan kompromisszumokat, engedményeket kössünk, melyek nem sértik meg életünk alapját, életünk fő gyökerét. Az élet-

ben szükség van valami olyasmire, aminek gyökérszerepe van életünkben. Az pedig a hit. Vele kapaszkodunk a szilárd talajba, rajta keresztül újul meg napról napra az életerőnk. Életünk eme fő gyökerét nem vágthatjuk át, nem bánt-hatjuk és nem sérthetjük meg. (Popper Péter)

Az Isten Lelkétől vezérelt ember egyházának és népének kovásza, azaz a közösségi élet fejlesztője, a haladás ösztönzője és előmozdítója kell legyen. Ismerd fel, Testvérem, az Isten Lelke által, hogy az élet a lehetőségek teljessége, az élet az, amivé lehetünk. Használjuk ki Isten e legnagyobb ajándékát, hogy valami örökkévalót és örök értékűt tudjunk teremteni. Amen.

MEGTARTÓ REMÉNYSÉG

Róm 8,24-25.28/a

Kedves keresztyén Testvéreim!

A reménység nélkülözhetetlen tartozéka életünknek. Sokszor nehéz helyzeteinkben, kétségeink, bizonytalanságaink és határozatlanságaink közt nagyobb szükségünk van rá, mint a testi táplálékra:

A vallásos ember, hitéből fakadóan, minden élethelyzetben bizakodó életszemléletű, reménykedő, hisz a dolgok és helyzetek kedvező alakulásában és jórafordulásában. Meg van győződve, hogy küzdelme nem hiábavaló, sziszifuszi munka, hanem van értelme és „fáradozásának szép eredménye” lesz. Magától értetődően a vallásos ember életszemlélete nem is lehet más, hiszen reménységének alapja: hitből fakadó bizakodás a reménység Istenében (Róm 15,13)

Azonban a baj akkor kezdődik, amikor valaki elveszíti a hiten nyugvó reménységét, és úrrá lesz rajta a bizonytalanság, a határozatlanság, a kétségkedés, borúlátás és csüggedés. Az ilyen ember mindennek csak a kedvezőtlen, a rossz oldalát látja, és úgy érzi, nem talál kivezető utat a reménytelennek tűnő élethelyzetből. Erőt vesz rajta az élet vélt értelmetlensége és hiábavalósága, nem látja értelmét további küzdelmének, és menthetetlenül zuhan a mélység, a vég és a halál felé. Megvagyok győződve, hogy minden kiúttalannak és végzetesnek tűnő élethelyzetből van kivezető út! A tényleges és valóságos ok nem a kiúttalanságban keresendő, hanem abban, hogy ilyenkor elveszítjük azt a fogdózt, amely nem más, mint a megtartó reménység.

Pál apostol hangsúlyozza a remény nélkülözhetetlen voltát többször is - a rómaikhoz írt levelében. Meg vagyok győződve, hogy az apostoli figyelmeztető tanítás időszerűségéből ma sem vesztett. Ma is „a reménység által tartatunk meg.” Ma is csak úgy maradhatunk meg, ha visszatérünk a „reménység Istenéhez”, a mi erősségünkhöz. Erre hívja fel figyelmünket Zakariás próféta is: „Térjetekek vissza az erősséghez, reménységnek foglyai” (9,12). De épp ily megnyugtatóan és bizakodóan szól Pál apostol is a felolvasott bibliai versekben.

Az apostol a reménység három alapvető vonására hívja fel figyelmünket, és ezek által akarja megláttatni velünk a remény nélkülözhetetlen szerepét és helyét a mi életünkben.

Vizsgáljuk meg tehát a reménység e három vonását:

1. A reménység: megtartó erő.
2. A reménység: mindig a jövőre mutat és megerősít annak bizonyosságában.
3. A reménység: békeséges tűréssel gyümölcsöző!

1. A reménység: megtartó erő

„Reménységben tartattunk meg” - adja tudtunkra az apostol, és mi önkéntelenül így folytatjuk: és reménység által tartatunk meg ezután is!

Ha csak a mindennapi életünket tekintjük és keressük abban azt, ami a legfontosabb, akkor szinte gondolkodás nélkül mondhatjuk, hogy legfontosabb dolog: reménykedni! Hinni és bízni egy biztos holnapban. Meg vagyok győződve, hogy a hitből fakadó és azon nyugvó reménység lehet egyedül életünk megtartó és lendítő ereje. Mert igaz az a felismerés, hogy nem a szenvedések és fájdalmak, hanem a kétségbeesés és bizonytalanság kerget a halálba és dönt le. Akinek nincs reménye, annak bizonytalan a jövője. Éppen ezért, a reménység azon túl, hogy ígéret a dolgok kedvező alakulásában, tartalmaz valami olyat, ami sokkal több az ígéretnél, és pedig olyan erők birtokosává, hordozójává tesz bennünket, amelynek bírása képessé tesz bennünket a jövő kihívásaival való szembenézésre. Csak ilyen erők birtokában nem bizonytalánodunk el, és nem támad kétségünk a holnapok felől. A reménység ezen erőinek birtokában bizonyossággal tekint az ifjú a jövőbe, midőn elindul megkeresni élettársát, vagy a szülő, aki gyermekek vállalására vállalkozik. De csak ilyen erők birtokában képes legyőzni szenvedését a beteg.

2. A reménység: mindig a jövőre mutat és megerősít annak bizonyosságában

„A remény, ha láttatik, nem reménység, mert amit lát valaki, miért reményli is azt?” - mondja az apostol. Az, amit látunk: vagy a múlté vagy a jelen valósága, de sohasem a jövendőé. Reménykedni - mondja az apostol - csak a jövőben lehet! Éppen ezért minden múlt fele fordulás, nosztalgizálás, sóvárgás és vágyakozás a múlt után önámítás és illúziókergetés, annál is inkább, mert a múlt az idő távolából megszépül és nem a valóságos arcát mutatja, míg a jelen és jövő a maga zord valóságával állít szembe minket nagyon sokszor. Éppen ezért a múltba menekülés nem oldja meg a jelen és jövő feladatait. Aki a múlt fele fordul és azon rágódik, vagy azt próbálja visszasími, annak ereje szétforgácsolódik és nem tud szembenézni a jelen és jövő kihívásaival, könnyörtelenül elbukik. Nekünk a reménység tekintetünket a jövő felé fordítja és megerősít annak bizonyosságában. Éppen ezért nekünk a jelenben munkálnunk kell a jövendőt, bizakodó hittel. Azonban nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy amikor reményeinket a jövőbe vetítjük és várjuk azok megvalósulását, beteljesedését, akkor tekintettel kell lennünk arra, hogy a reményeinknek és vágyainknak is vannak *határai!* De ha ezeket a határokat figyelmen kívül hagyjuk, megszégyenülünk reménységünkben, holott az apostol azt mondja: „a reménység nem szégyenít meg” (Róm 5,5) De hát akkor miért szégyenülünk meg reménységünkben? Azért, mert ha nem ismerjük a reménység határait, ak-

kor hiú és alaptalan reményeket táplálunk, ámítjuk önmagunk, csalóka ábrándokat kergetünk! Ellenben ha ismerjük reményeink határát, és ahhoz tartjuk magunkat, akkor reményeink nem maradnak beváltatlanok. Ennek egyedüli feltétele az önmagunk és embertársaink helyes, tárgyilagos és elfogulatlan ismerete. Jól kell ismernünk szellemi képességeinket, testi adottságainkat, tisztában kell lennünk teherbíró képességeinkkel, kitartásunkkal, hogy ezekhez mértén szabjuk meg reményeink határát, és ne emeljük olyan magasra a mércét, amelyről eleve meg vagyunk győződve, hogy számunkra elérhetetlen. Ilyenkor túlértékeljük önmagunk, és úgy hisszük, hogy Isten öt tálentummal ajándékozott meg, holott csak eggyel, legfeljebb kettővel. Magától értetődő, hogy ezek után reményeink beváltatlanok maradnak, és „megszégyenülünk reménységünkben”. De megtörténhet az ellenkezője is, amikor szerénységből, vagy képességeink ismeretének a hiányában túl alacsonyra helyezük a mércét, alábecsüljük önmagunkat, és olyan beosztásban próbálunk érvényesülni, amelyik túl szűknek bizonyul ahhoz, hogy meg tudjuk valósítani önmagunkat.

De még egy lényeges dologról nem szabad elfeledkeznünk: ismerjük meg alaposan embertársainkat mielőtt reményünket helyezzük beléjük. Kellő ismeret hiányában megtörténhet, hogy többet várunk valakitől, mint amire képes. Ezért van szükségünk alapos emberismeretre. Ha mindezek figyelembevételével mégis megtörténik, hogy a mi reménységünk beváltatlan marad, nyugtasson meg és adjon erőt nekünk annak tudata, hogy „csak azt szabad megsiratni, amit nem lehet újrakezdeni” (Horváth István). Annak, akinek élő reménysége van, az csalódhat százszor, Isten ajándékaképpen a reménység százegyedikszer is megadatik néki.

3. A reménység: békességes tűréssel gyümölcsöző

„Ha pedig, amit nem látunk, azt reméljük, békességes tűréssel várjuk” mondja az apostol. Vagyis, amikor a láthatatlan dolgok felől, a jövő felől reménykedünk, akkor állhatatosaknak, szilárdan kitartóaknak, hűségeseznek és békességesen tűrőknek kell lennünk. Meg kell értenünk azt, hogy ez a várakozás ez nem tértelenség, hanem cselekvő várakozás, cselekvő reménység! A reménységre való várakozás nem mennyei manna várás, hanem hasonlít a magvető reménységéhez, aki reménységgel szórja a magot, mert hiszi, hogy vetni érdemes, de miután a mag kisarjadt és szárba szökken, tudja, azt gondozni kell, művelni kell a földet ahhoz, hogy az aratásba vetett reménység beteljesedjen. A reménység beteljesedéséért tenni kell!

Sokszor a mi türelmetlenségünk, állhatatlanságunk zúgolódóvá tesz bennünket, lázadózóvá sorsunk ellen, talán Isten ellen. Ilyenkor megfélemlít az apostol szavairól! De jusson eszünkbe Ézsaiás próféta intó tanítása: „megtérve és megnyugodva megmaradhattatok volna csöndességben és reménységben, erősségtel lett volna, de ti nem akartátok” (30,15).

De jusson eszünkbe és tudatosítsuk önmagunkban: „Akik Istent szeretik, minden javukra van...” Ne adjuk föl könnyen, elhamarkodottan a reménységet, ne váljunk pillanatnyi előnyökért megalkuvókká, elvtelenné, „ne dobjunk a kutyáknak azt, ami szent”: Istenszeretetünket, hitünket, becsületünket; ne válasszuk a „kárhozatra vezető széles utat”, hanem inkább az

„igazságra vezető keskeny ösvényt”, és maradjunk meg a reménységben a reménység Istenének oltalmában. Térjünk vissza a mi erősségünkhöz, hogy „megmaradhassunk csöndességben”, és nyugtasson meg bennünket annak tudata, hogy békességes türéssel gyümölcsöző lesz a mi reménységünk, mert „akik Istent szeretik, azoknak minden javukra van”. Ámen.

GYERŐ DÁVID

MAGÁNYOS EMBEREK?

Jn 16, 32b

„Papnak lenni könnyű dolog.” - mondhatnák az emberek egymás között, ha hétköznapijak során véletlenül előjönne ez a fogalom, s vele együtt mindaz, ami hozzá tartozik: az egyház, a vallás, a templom, a lelkész s a gyülekezet. „Egész héten át igazán nincs egyéb dolga, minthogy ama egyetlen vásárnapi munkanapjára készüljön, no meg a teológiát is azért végezte el, hogy megtanuljon prédikálni.” - teheti hozzá az, aki egy pillanatra meg is áll a kérdésnél. S akik esetleg egy egész percet rászánnak a témára, szebbnél szebb és eredetinel eredetibb meglátásokat kapcsolhatnak hozzá: „Igaz, hogy egyszer-ször közbejön egy-egy temetés, keresztelés, s az irodában is irogatni kell ezt-azt, de a papnál jobb dolga aztán kevés embernek akad a világon!” - zárja le magában a problémát az atyafi, vagy atyalány, s olyan megnyugodva evez át gondolatban más vizekre, mint aki ezzel a kérdéssel is tisztában van.

Mi lelkészek - tapasztalatlanságom és zöldfülűségem ellenére engedtesék meg így fogalmaznom - nem egyszer szembesülünk eme véleményekkel. Nem nyíltan ugyan, hiszen még ma, agyonmodernizált és már-már összes lehetséges korlátjától megszabadított világunkban is kényelmetlen az embereknek a lelkéssel, mint olyannal beszélni, de kerülő utakon, más szájából, pletykájából, szemlesütésekből, elhallgatott derülésekből azért világosan kihámozható ez a felfogás: „Papnak lenni könnyű dolog.”

Érdekes lenne felmérni, hogy a lelkészek maguk hogyan reagálnak ezekre a véleményekre. A könnyelműbbje valószínűleg legyintene: „Na és aztán? Miért nem lettél te is az, ha ilyen egyszerű?” A hevesebbje talán kikérné magának: „Van magának fogalma arról, hogy miket beszél?” A mérsékeltbbek pedig elkezdenék magyarázni, hogy ugye azért ezek mellett nyilván ott van a sok készülés, hiszen a jó pap holtig tanul, hogy ott van a sok lőtás-futás, hiszen az egyházköztség ügyvitelét is intézni kell, hogy ugyebár már lelkészként is kereskedelmi vagy mezőgazdasági szakemberek leszünk lassan, mert ha nem, a gyermekek éhen halnak, és így tovább.

És mindannyiunknak, akikben ott él a lelkiismeret, néha ki-nem-mondott közös felismerésként hasít bele a hivatástudatába a döbbenet: mindez csak a külsőség, mindez csak a felszín, amit a felületesen vizsgálódó világ is lát. És e békésnek, nyugodtnak, problémamentesnek látszó lepel alatt ott lapul a hosszú éjszakák álmatlanságában, befejezni nem tudott imádságokban,

irányt mutató karok lendületének megtörésében megszületett igazság: mai embernek mai lelkészként élni nem könnyű dolog.

Eme megállapítás talán túl súlyos és összetett ahhoz, hogy egyetlen egyházi beszédben teljes egészében meg lehessen magyarázni. Éppen ezért a mai alkalommal, a lelkeszi szolgálat milyenségét vizsgálva, egyetlen minőséget szeretnék a középpontba állítani, mint ami forrása és meghatározója a lelkeszproblémák egész tömkelegének: a lelki és szellemi magány keserű, marcangoló, lehúzó érzését.

Ha csak egyszerű általánosságokban fogalmazunk, a Bibliát forgató, hagyományos értelemben vett keresztény ember mindjárt az első oldalakon azt olvashatja, hogy nem jó az embernek egyedül lenni, s a Prédikátor könyvének írója is így kiált fel: „Jaj az egyedülvalónak!” Ha irodalmi ismereteinket lapozzuk fel, minden drámának az adja meg a legszomorúbb vonását, hogy a hős egyedül marad. Egy görög bölcs, amikor megkérdezték tőle, hogy szerinte mi az ember legnagyobb méltósága, azt válaszolta, hogy az egyedüllét. Amikor az ember legnagyobb nyomorúságáról kérdezték, akkor is azt felelte: az egyedüllét. A mai világban mai emberekként nézelődve pedig nem egyszer azt kell tapasztalnunk, hogy minél inkább emberek vagyunk, annál inkább egyedül vagyunk - s hát még ha véletlenül lelkészek is vagyunk. Csak messziről és kívülről látszik a mi életünk közösségnek: teológiai hallgatók közösségének, egyházköri lelkészközösségnek, egyetemes lelkészszövetségnek, - de közelebbről vizsgálva, minden egyes test és lélek sokszor végtelen távol áll egymástól. Úgy, ahogy az erdő fái is rengeteget formálnak együtt, de ha közelebbről vizsgáljuk őket, mindegyik más és más.

Az emberi nyelv és írás jól meghatározott jelek bonyolult rendszere, amelyeket érintkezésre, kommunikációra, közlésre használ fel az ember, de mindent kifejezni mégsem tud, és sokszor van úgy, hogy éppen a lényeg marad bent. Nincs ember, aki egészen meg tudta volna értetni magát, akit kora világa teljesen el tudott volna fogadni. Sok tragédia gyökere ebbe az örök törvényszerűségnek látszó okozatba nyúlik vissza. Dávid Ferenc és Szervét Mihály, József Attila és Hamvas Béla sorsa egyértelműen erről beszél. Sőt erről beszél annak az embernek az egész élete is, akit egyik lelkészünk „a történelem legnagyobb egyedül maradt” - jának nevezett: Jézus. Az a Jézus, akinek tanítását, szavait ma, kétezer év elteltével sem értjük teljesen! Az emberek csak azt értik meg, amit önmagukkal meg tudnak mérni. Milyen egyedül érezhette magát akkor saját korában az a Jézus, aki tanítványaitól keresztfelvételt és önmegtagadást, szolgálatot és újjászületést kívánt, aki a gazdag embertől vagyona szétosztását kérte! S aki mindennek ellenére még szenvedései között is így tudott szólni: „Nem vagyok egyedül, mert az Atya velem van.”

Menyire egyértelmű az a különbség, amely Jézus egyedülléte és a mi magányunk között feszül! Jézus a magányban erőt gyűjtött, mi az egyedüllétben remetek leszünk vagy alkoholisták. Jézus számára a magány erőforrás volt, az emberekkel és a világgal szembeni megmérettetésekre felkészítő közeg, minket az egyedüllét kizozdít egyensúlyunkból és lassan a földre húz. Jézus kereste a magányt, mert szerette a számára Istennel való találkozást és önmagával való szembenézést jelentő alkalmakat, mi félünk az egyedüllétől,

s rettegünk attól, ami a lényege: az Isten-tapasztalás és a saját dolgok tisztázása eme egyedi alkalmaitól. „Ha egyedül lenni, akkor Istennel lenni.” - talán így fogalmazható meg az az üzenet, amely Jézus sajátos magányéréséből olvasható ki. „Nem vagyok egyedül, mert az Atya velem van.” - ez a hitvallás sok ember számára, akik az Atya fogalmával tisztában vannak, ma is az egyedül lehetséges vigasz és menedék.

A mai napon, amikor sajátos szerepemben az unitárius lelkész státusával kapcsolatos, talán kényelmetlen és bántó kérdéseket feszegetek, hinni szeretném, hogy mi, a háromszék-felsőfehéri egyházkör unitárius lelkészei, nem tartozunk az előbbiek közé. Hinni szeretném, hogy a „Nem vagyok egyedül, mert az Atya velem van” jézusi mondás a mi életünknek nem sok szenvedés és keserűség kiváltotta végkövetkeztetése, hanem erőt, lendületet és tisztánlátást biztosító kiinduló pontja. Mi is lehetünk magányosak, és sok esetben azok is vagyunk, „árvaibak a lehulló levélnél”. A mi életünkben is vannak megoldhatatlannak látszó problémák és válasz nélkül maradó kérdések. Sokan közülünk iszonyú időket voltak kénytelenek megélni. „Micsoda viharok és szélcsendek dobáltak és fojtogattak bennünket... Vitorlánk jégtől virágozott, matrózaink egymásnak rontottak... Befagyott kikötőkben züllöttünk és a tehetetlenség pestise tizedelte legénységünket.” (Földes László) Láncok lógtak, nemcsak a karunkon de a nyelvünkön is...

Aztán hitünket visszahozó szellők kezdtek fújni, s erőnket visszaadó napsütésben fűrosthathatjuk arcunk azóta is. Az ég kékjét csak szelíd záporokat hozó felhők bodorítják néha, s a szó szépen szállhat a szabadság fehérjével bemeszelt falak között. És ebben a megváltozott külső világban a mi magányunknak és egyedüllétünknek is szükségszerűen meg kell változnia. Az alap: az Istennel való közösség, az Isten nevével való járás változatlan. De erre még nagyon sok mindent rá lehet és rá kell építeni: elsősorban mi más, mint az egyedüllétünkben megálmodott, magányunkat túlnövő és azt továbbfejlesztő emberi közösségeket. Tág értelemben magát az Anyaszentegyházat, közelebbről pedig azokat a sokféleképpen nevezhető köröket, amelyek a lelkészek számára nyújthatnak lelki és szellemi otthont. Magányunk elsősorban lelki és szellemi magány, ezért közösségünknek elsősorban lelki és szellemi közösségnek kell lennie.

Mindenekelőtt emberek vagyunk, lélekkel rendelkezünk, így együttvégezhető munkában a lelki kapcsolatok kialakítása elengedhetetlen. Jól tudjuk: bármit teszünk, igazán csak lélekből tehetjük, nem sok kis széthúzó erő által, hanem egy egységes, együtt érző, egyet akaró lendülettel. Kevesen vagyunk, gyengék vagyunk, de ha lelki kapcsolat van közöttünk, és ugyanazt akaró, egyformán érző, egymást tisztelő és szerető lélek bennünk, akkor nagy dolgokat művelhetünk.

Emberi mivoltunkból, de valójában hivatásunk sajátos jellegéből következik az, hogy munkások is vagyunk: tanítók, vezetők, lelkészek, papok, akiket a lelki kapcsolatok mellett a munka mezején, a szellem szféráiban is erős szálak kell egyé tegyenek. Közösségünknek tehát lelki mivolta mellett szellemi azonossággal is bírnia kell, egyszerűbben szólva: a munkaközösség köteleivel. Az előbbi természetes következményeként külső feltételek egész

sokasága áll rendelkezésünkre, és bárhog is nevezzük azokat - lelkeszi értekezletnek, munkautésnek, lelkeszszövetségi megbeszélésnek, önképzőkörnek, baráti találkozásnak -, mind ugyanazt a célt hivatottak szolgálni: a lelkeszég, mint szakma megélésének fejlesztését, a szellemi dolgok iránti kö-zömbösség feloldását, a kötelességből végzett szolgálatokon túlmutató foglal-kozások elősegítését.

Isten önmagát építi bennünk (SD) : a lelkünkben és a tudatunkban. Ál-talunk pedig építi az Egyházat, az embereket, a teremtett világot. Vagyunk, akik vagyunk, de egyáltalán nem mindegy, hogy hogyan élünk és miként cse-lekszünk. Visszatérek arra, amit az elején mondtam: az emberek szerint lel-késznek lenni könnyű dolog. Mi tudjuk csak igazán, hogy mennyire könnyű. Egy biztos: az Egyház csak velünk együtt, sőt ami még nehezebb: csak álta-lunk vezetve töltheti be hivatását, ezért a felelősség mérete, ami ránk hárul, szavakkal nem is fejezhető ki, de attól még valóságos és létező. Hagyjuk hát egy pillanatra a gondolatot megpihenni, a szellemet Istennel, a Nagy Szellem-mel találkozni. „Tépett vitorlánk bevontuk, ülünk a tűznél, körül az Isten mo-solyog. Töltünk egy pohár bort mindenkinek... Újjászülettünk? Boldog születésnapot!” Ámen.

PAP MÁRIA

ÉLETÜNK LEHETSÉGES ÉDENE

1Móz 3,9

Ha valaha is felmérést készítenének arról, hogy melyek a legismertebb öszövetségi történetek, a „bűneset” és az Éden kertjéből való kiűzetés az első helyeken szerepelne. Az Éden kertjéből való kiűzetés története közvetve vagy közvetlenül megtalálható minden népnél, minden kultúrában. Az emberiség egy olyan közös, az „ősállapotokra” visszavezetett valós vagy képzelt tapasztalatát fogalmazza meg, mely „nosztalgikus vágy”-ként vissza-vissza kísért, mely után felsír az emberi lélek. Hogy csak egy példát említsünk a Biblián kí-vül: a görög mitológia szerint, mikor Prométheusz lelopta a tüzet az embere-
nek, az istenek büntetésből egy csodálatos szépségű ifjú lányt küldtek a földre, egy művészileg kivitelezett és értékes szelencével. A kíváncsiság arra ösztö-nözte az embereket, hogy kinyissák a szelencét, megtudni az istenek ajándé-kát. A várt kincsek helyett a szelencéből a bánat, szenvedés, különböző betegségek lepték el a földet. A megrettent emberek gyorsan lecsukták a sze-lence fedelét, és a remény, mely utoljára maradt, már nem tudott kijönni. Az-óta élnek az emberek a szenvedés és fájdalom állapotában, és emlegetik azt az időt, mikor még nem ismerték Pandora szelencéjének titkát.

Hogy mennyire ott gyökerezik az emberben mint egyedben, s az embe-riségben mint folytonossági láncban ez a visszavágyakozás az eredeti állapo-tokhoz, az emberiség amaz aranykorába, mikor nem volt sem bűn, sem baj, sem szenvedés, azt mi magunk is tapasztalhatjuk. Hiszen számunkra is az

Édenkert vagy „paradicsom” megőrizte mindazt a titokzatos varázsát, csábító erejét, melyet előttünk nemzedékekre gyakorolt. És minél inkább tökéletesedik világunk technikailag, minél nagyobb területeket kalandoz be és hódít meg az emberi értelem, minél jobban felaprózzuk időnket és lassan önmagunkat, egyéniségünket a hétköznapi forgatagában, annál jobban vágyakozunk ama mítikus Édenkertbe, megpihenni, újjászületni, új életet kezdeni.

A hagyományos kereszténység magyarázata szerint mindez már nem lehetséges. Az ember elveszítette a visszatérés lehetőségét, elveszítette „ártatlanságát”, vagyis azt a képességét, hogy gondtalanul élvezhesse az Édenkert nyújtotta lehetőségeket. Nem elégedett meg a felajánlott boldogsággal, ennél sokkal többre vágyott. Tudásra szomjazott, és így került vissza saját világába, saját elemébe, hogy dolgozzon és küzdjön, egyensúlyozva felemeltetés és elbukás között, hogy végül bukás és az Édenből való kizárás legyen az osztályrésze. És azóta így telik el embermilliók élete: a bűnben fogantatott, bűnös ember földi nyomorúságának és változhatatlanságának megtapasztalása és az édenkerti állapot utáni kiolthatatlan vágyakozás között.

Mi unitárius keresztények nem hiszünk az eredendő bűnben, sem abban, hogy ez a különböző nemzedékek által örökölhető lenne. Az unitárius hívő *hisz* az ember jóra való képességében, abban, hogy elhivatása van itt a Földön, melyet teljesíthet. De bármennyire is értékeljük az embert, azt sajnos mi is el kell ismerjünk, hogy napjaink embere egyre inkább szörny, mint Isten gyermeke.

A jelen emberének vágyakozása is hamis ebből a világból, melyet ő maga teremtett és alkotott a maga számára, s most nem tudja, mit kezdjen vele. Mint a kisgyerek, aki szétszedte a legszebb babát vagy a játékautót, hogy lássa, mi mozgatja azt, s most szomorúan áll összetört játéka mellett. Nem találta meg a rejtélyes erőt, melyet keresett, de a játékba vagy autó „ráment” a kísérletre, mert már soha nem lesz belőle az, ami volt.

Összerakhatjuk-e még így szétbontott, szétmagyarázott, szétdarabolt életünket? Lesz-e életünknek még valaha Édenkertje, vagy a bűn és haszontalanság sivatagában éljük le azt?

Textusunkban Isten azt kérdezi Ádámtól, az akkori embertől: „Hol vagy?” Minket is megszólít ma, és azt kérdezi tőled és tőlem: Hol vagy?

Hol vagy gyermekem, akit a magam képére és hasonlatosságára teremttem, akiben önmagamot láttam, akiben gyönyörködtem, míg be nem sároztam hiúságával, felelőtlenségével ezt az arcot?

Hol vagy gyermekem, akinek az értelem lángját adtam, hogy szebbé, otthonosabbá varázsold teremtett világomat/ világot, s te ehelyett szennygödörre, roncssteleppé, járványok és háborúk földjévé változtattad azt?

Hol vagy gyermekem, akinek érzelmeket adtam, hogy teljes emberi életet élj, s te ezen érzelmeket embertársad megalázására, eltiprására, megnyomorítására használtad fel?

Hol vagy ember? Hol vagyunk? Egy bizonyos, nagyon is távol az Éden-től, az édeni boldogságtól. Elveszítettük a készen kapott lehetőségek világát, és most mi magunk kell megteremtjük azt. Mert Isten ma is szólít, mert különböző "Éden-képek" csábítják ma is az embert.

Az egyik ilyen Éden-kép a könnyen meggazdagodás lehetősége. Mind több és több embertársunk üzletel, vállalkozásokat indít be, pénzt számol, és más emberek kárán igyekszik gazdagodni. Ha az ilyen embertől megkérdezné Isten: „Hol vagy?” – csak egyetlen választ kapna: a pénz világában, a pénz bűvkörében. Nem tagadom, kedves Testvéreim, hogy sok mindent meg lehet vásárolni pénzzel, még egy saját különbejáratú Édent is, összkomfortos paradicsomot, de szeretetet, lelki békességet, embertársaid megbecsülését nem.

A másik Éden-kép a politikai vagy bármilyen pályán mindenáron érvényesülni akaró „parvenü”, törtető, aki nem-létező tehetségét simulékonysággal, alázattal, süvegeléssel, talpnyalással pótolja csak, hogy minél magasabbra emelkedjen a ranglétrán. Az ilyen ember általában nem ismer sem barátot, sem közösséget, megfélekedzik ígéreteiről, és csak önmagának él. Ha az ilyen embertől kérdezné meg Isten: „hol vagy?”, csak azt a választ kapná: a hatalomhajhászás az embertársaim bizalmát kijátszó, lélektelen világban. De az ilyen ember elfelejti, hogy a hatalom sem örök, s hogy az emberi értékeket, a gerincességet nem lehet demagóg beszédekkel pótolni.

Számtalan Éden-kép van, kedves Testvéreim, hiszen mindannyian délbelgetünk vágyakat és álmokat. Isten kérdésére mindannyian személyesen kell válaszolnunk. De túl egyéni elképzeléseinken, van egy közös „Éden”, melynek teremtésében és e földi megvalósulásában mi is részt vehetünk. Ezt a mi tanítómesterünk, a názáreti Jézus Istenországának nevezte. Az az ország, melyet Isten és ember közösen épít. Nem Isten által készen teremtett vagy csak emberi erő által „fogyatékosan” megvalósított valóság, hanem közös erőfeszítés és feladatvállalás eredménye.

Nem tudom, hogy milyen a te Éden-képed, kedves Testvérem! De ha fáj neked az emberi nyomorúság, ha bánt az emberi lélek naponkénti lealacsonyítása, ha úgy érzed, hogy kell és lehet tenni ezért a földért, önmagunkért, egymásért, akkor serkenj fel hiú álmodozásodból, fogj tollat, kalapácsot, bármilyen munkaeszközt, hogy munkával és hittel próbáljuk megvalósítani Istenországát. Hogy Atyánk kérdésére: hol vagy? - azt tudd válaszolni: „Veled vagyok Uram, a te országod felé vezető úton.” Ámen.

Egyházi élet – hírek

Püspöki fogadás

Január 1-én dr. Szabó Árpád püspök megtartotta hagyományos fogadását a püspöki lakáson. A fogadáson az egyházi központ tisztviselői, teológiai tanárok, a kolozsvári egyházközségek lelkészei és hívei vettek részt. A fogadás alkalmával püspök üdvözölte a vendégeket, köszöntötte az új évet, vázolta egyházunk elmúlt évi eredményeit és az új évi teendőket.

Lelkészi értekezletek

Az I. évnegyedi lelkészi értekezleteket március 9-17. között tartották a következők szerint: a kolozs-tordai egyházkörben március 17-én Kolozsváron, a maros-küküllői egyházkörben március 12-én Küküllődombón, a székelyudvarhelyi egyházkörben március 11-én Székelyudvarhelyen, a székelykeresztúri egyházkörben március 9-én Székelykeresztúron, a háromszék-felsőfehéri egyházkörben március 10-én Kökösbén. Az értekezleteken dr. Szabó Árpád püspök Hogyan lehet a lelkész hatékonyabb vezető és Farkas László korondi lelkész Az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc 150. éves évfordulója címen tartott előadást.

Egyházi Képvisező Tanács

Egyházi Képvisező Tanács március 17-én tartotta I. évnegyedi rendes ülését. Január 22-én esperesi megbeszélést tartottak, amelyen megtárgyalták az 1998 évi munkaprogramot.

Gondnok-presbiteri konferencia

A Gondnok-presbiteri konferenciákat február 21-28. között tartották: február 21-én Nyárádszentmártonban a maros-küküllői egyházkör, február 23-án Kövenden a kolozs-tordai egyházkör, február 24-én székelykeresztúron a székelykeresztúri egyházkör, február 25-én Székelyudvarhelyen a Székelyudvarhelyi egyházkör és február 28-án Brassóban a háromszék-felsőfehéri egyházkör. A konferenciákon dr. Szabó Árpád püspök, Balogh Ferenc és dr. Kisgyörgy Árpád főgondnokok vettek részt.

Személyi változások

Szombatfalvi József csehétfalvi lelkész-esperes január 1-től választás útján áthelyezést nyert a székelykeresztúri egyházközségbe

Sándor Szilárd február 1-től áthelyezést nyert a pipe-szásznádasi egyházközségből a szentháromság-kisadorjáni egyházközségbe

Fazakas Károly csekefalvi lelkész február 1-től nyugalomba ment. 1933. július 25-én született Fiaftfalván, középiskolai tanulmányait a sepsiszentgyörgyi líceumban végezte 1952-ben, a Protestáns Teológiai Intézetben 1957-ben lel-

készi képesítést szerzett. 1957-1958-ban Szőkefalván, 1958-1975-ben Magyarzsákodon, 1975-1993-ban Ürmösön, 1993-tól Csekefalván volt lelkész.

Botha Dénes fiatfalvi lelkész 1998. január 31-én 51 évi lelkészi szolgálat után nyugalomba ment. 1922. január 10-én született Szabédon. Középiskolai tanulmányait a marosvásárhelyi Gazdasági Tanintézetben végezte 1946-ban, 1942-1943-ban állategészségügyi ellenőrként dolgozott Marosvásárhelyen és Sepsiszentgyörgyön, teológiai tanulmányait 1949-ben végezte a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben, 1949-1950-ben gyakorló segédlelkész, 1950-1957 között rendes lelkész Bözödön, 1957-1998 között Fiatfalván volt lelkész.

Báró Gabriella énekvezér 1998. január 31-én ment nyugalomba. 1934. május 20-án született Székelykeresztúron, középiskolai tanulmányait a székelykeresztúri gimnáziumban végezte 1952-ben. 1953-1956 között Recsenyédén, 1956-1974 között Homoródszentpálon, 1974-1998 között Székelykeresztúron volt énekvezér.

Lelkésznevelés

Teológiai hallgatóink a karácsonyi ünnepek alkalmával legációk szolgálatokat végeztek egyházközségeinkben.

A Protestáns Teológiai Intézetben december 19-én fejeződtek be az első félévi előadások, a vizsgaszesszió január 6 - február 5. között volt.

Teológiai hallgatóink február 9-10. napjain csendesnap előadásokon vettek részt. A csendesnapokon Fekete János, a székelykeresztúri Unitárius Gimnázium igazgatója, felügyelő gondnok, Pap Mária szentivánlaborfalvi és Kelemen Levente oklándi lelkész tartott előadást. Az intézetben a II. félévi előadások február 11-én kezdődtek.

Dávid Ferenc Egylet

Dávid Ferenc Egylet január 25-én tartotta első felolvasó ülését, amelyen dr. Gaal György tartott előadást Az unitáriusok és a kolozsvári egyetem címen. A második felolvasó ülésre február 15-én került sor, előadást tartott Scott Gerard Prinster Felhívás a tudomány és vallás új együttműködésére címen, a harmadik felolvasó ülésen - március 22-én - Balogh Ferenc főgondnok Műemléktemplomaink címen tartott előadást. Az üléseket minden alkalommal zeneszám és szavaltat egészítette ki.

- A segesvári egyházközség március 1-én tartotta Benedek Jakab lelkész beiktató ünnepélyét. Az ünnepélyen dr. Szabó Árpád püspök vett részt és mondott beiktató beszédet.

- A székelykeresztúri egyházközségbe március 22-én iktatták be Szombatfalvi József lelkész-esperest. Beiktató beszédet dr. Szabó Árpád püspök mondott.

- A március 15-i ünnepségek keretében a kolozsvári Unitárius Kollégium diákjai március 13-án az egyház dísztermében, március 15-én a kövendi templomban tartottak műsoros megemlékezést, amelyen szavaltatok hangzottak el, valamint az énekkar lépett fel. Az énekkar március 14-én is fellépett a kolozsvári Állami Magyar Operában tartott gálaműsoron.

- A teológiai hallgatók március 15-én a templomban tartottak ünnepélyt.

• A romániai magyar történelmi egyházak püspökei január 14-én tartottak megbeszélést Kolozsváron, amelyen egyházunk részéről dr. Szabó Árpád püspök vett részt.

• Dr. Szabó Árpád püspök és András György előadótanácsos február 15-17. napjain Budapesten a Művelődési Minisztériumban tanácskozáson vettek részt, melynek tárgyát a pályázatok elbírálásával kapcsolatos szempontok képezték.

• Az IARF március 27-29. napjain tartotta vezetőtanácsi ülését Oxfordban. Az ülésen dr. Szabó Árpád püspök képviselte egyházunkat, az ülésen jelen volt Gyerő Dávid az IRF ifjúsági elnöke, a Dávid Ferenc Ifjúsági Egylet titkára is.

Halottaink

Benczédi Sándor, az erdélyi kisplasztika nagymestere, évtizedeken keresztül Egyházi Főtanácsunk tagja január 1-én Kolozsváron, életének 86. évében hirtelen elhunyt. 1912. szeptember 1-én született Tarcsafalván, tanulmányait a székelykeresztúri gimnáziumban végezte, ezt követően Korondon volt énekes-zár, majd a budapesti képzőművészeti egyetem elvégzése után Kolozsváron telepedett le. Alkotásai révén az erdélyi művészet kiemelkedő egyéniségévé vált. Január 7-én temették a Farkas utcai Egyetemiek Házából. A temetésen a lelkészi szolgálatot Benedek Sándor íriszi lelkész végezte, egyházunk nevében dr. Szabó Árpád püspök búcsúztatta, a Barabás Miklós Céh nevében Jakobovits Miklós festőművész, a Romániai Képzőművészek Országos Tanácsának nevében Ioan Horváth Bugnariu mondott beszédet.

Benczédi Sándorné született **Végh Ilona** életének 77. évében, február 15-én Kolozsváron elhunyt, február 17-én temették a Házsongárdi temetőben. A temetésen a lelkészi szolgálatot Benedek Sándor írisztelepi lelkész végezte.

Fülöp Dezső mézskői lelkész február 28-án, 47 éves korában Mézskőn elhunyt. 1951. február 23-án született Várfalván, középiskolai tanulmányait 1970-ben a kolozsvári 11-es líceumban, teológiai tanulmányait 1976-ban a Protestáns Teológiai Intézetben végezte. 1976-1987 között Tarcsafalván, 1987-1998 között Mézskőn volt lelkész. Március 4-én temették az aranyosrákosi templomból az ottani temetőbe. A temetésen a lelkészi szolgálatot Lőrinczi Károly aranyosrákosi lelkész végezte, az Egyetemes Egyház nevében Székely Miklós közügyigazgató-esperes, az évfolyamtársak nevében Máthé Sándor brassói esperes-lelkész búcsúztatta.

Emlékük legyen áldott!

Könyvszemle

Brassai Sámuel emlékezete. Tanulmányok a száz éve elhunyt sokoldalú erdélyi tudós munkásságáról. Összeállította : Gazda István. Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület. Budapest, 1997. 187 l.

Brassai Sámuel halálának százados, születésének feltételezhetően két-százados évfordulója olyan eseményszámba ment, hogy 1997-et akár Brassai évnek nyilváníthattuk volna. Brassai az egész XIX. századi tudományosságot átfogta sokoldalú érdeklődésének és hosszú életének köszönhetően. A több évszázados erdélyi kollégiumi tudományművelést kötötte össze a kibontakozó egyetemi tudományos szakosodással. A kolozsvári évfordulós megemlékezések 1997 márciusától május végéig tartottak. Az ekkori Brassai-hét során mind a nagy tudós - ma nevét viselő - egykori iskolája, mind az Unitárius Egyház, mind pedig az egyetem bölcsészeti kara a Magyar Tudományos Akadémiával karöltve tudományos előadásokkal, ünnepélyes koszorúzásokkal emlékezett meg a nagy polihisztorról. Hiányzott azonban egy, az évfordulóhoz méltó kiadvány, emlékkönyv. Ennek anyagi kockázatát egyetlen intézmény vagy kiadó sem vállalta magára, pedig a Brassairól szóló tanulmányok, kötetek ma már csak könyvtárakban érhetők el, legfeljebb Mikó Imre 1971-es kötete (*Az utolsó erdélyi polihisztor*) bukkan fel magángyűjteményekben.

Éppen ezért örvendetes, hogy a Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület és a Magyar Tudománytörténeti Intézet 1997. november 12-én Budapesten megrendezett Brassai-emlékülésre mégis csak készült egy Brassai-emlékkönyv. Kár, hogy nem nagyobb példányszámban: Kolozsvárt is sokan megvásárolták volna.

A kötet nem egy új Brassai-monográfia. Fitz József és Boros György terjedelmes, átfogó kötetei, Mikó Imre anekdotagyűjteménye után már csak hosszas előkészületekkel lehetne újat, átfogó jellegűt írni Brassairól. Ha ez még egyáltalán lehetséges. Mert Brassai tudományossága ma szakembereket kíván, legfeljebb az ő véleményüket lehet összegezni.

A most megjelent emlékkönyv - igen helyesen - válogatást nyújt a Brassairól megjelent írásokból, visszaemlékezésekből. Így a hangulatos, fordulatos cikkek keverednek a rangos, elemző tanulmányokkal, a szenvedélyes vita-iratokkal. De aki végigolvassa őket, megismeri Brassai sokoldalúságát, egyéniségét. A 23 összeválogatott szöveget öt főcím alá csoportosítja a szerkesztő.

Brassai életműve fejezetben Lambrecht Kálmán 1937-ben született igen szellemes, fordulatos pályaképe helyezi el Brassait korában és a magyar tudománytörténetben. Ehhez Ferencz Józsefnek a „hívó Brassai”-ról (1890) és Boros Györgynek az Erdélyi Múzeum-igazgatóról írott dolgozata (1938) hoz néhány fontos kiegészítést. A II. és III. rész hat, illetve öt írása közül néhány egészen új megvilágításba helyezi Brassai természettudományos, illetve nyelvészeti nézeteit. A természettudósról Ferenczi Sándor, László Tihamér, Oláhné Erdélyi Má-

ria, Tulogdi János, Kanitz Ágost ír. László Tihamér dolgozatát a szerkesztéskor túlságosan megnyirbálták, így éppen a címben ígért fizikai eszköz bemutatása hiányzik a szövegből. Oláhné dolgozata viszont - végre - ítéletet mond a matematikus Brassairól: azt, amit eddig is sejtettünk. Nem tekinthető e tárgy igazi tudósának, művelőjének, sokkal inkább az oktatói, ismeretterjesztői, tankönyvírói tevékenységére kell figyelniük. Éppen ezért kár, hogy pont ezt a szakot kapta az egyetemi kinevezésekor. Tulogdi János Brassai földrajzi tudását, tankönyvét értékeli. Ez a két dolgozat a Pedagógiai Szemlében (1978) és a Földrajzi Közleményekben jelent meg, s eddig mifelénk ismeretlen volt. Kanitz Ágostnak, a professzortársnak a botanikusi érdemeket előszámláló írását viszont már régen számon tartják: Kolozsvár című napilap 1890 májusi (születésnap) összeállításában jelent meg.

A Brassai mint nyelvész fejezetben közölt két Gál Kelemen-írás a Keresztény Magvetőből (1927) és a szerző önálló kötetéből is ismert. Az első Brassainak a magyar tanítási nyelvért folytatott küzdelmét, a második a nyelvtanításról és -tanulásról vallott nézeteit mutatja be. Ez utóbbi megállapításait a nyelvtudomány legújabb eredményei ismeretében aláhúzza É. Kiss Katalin is. Az ő *Brassai Sámuel mondatelmélete* című 1981-ben közölt tanulmánya megállapítja, hogy a kolozsvári tudós – egy századdal megelőzve korát – olyan tételeket állított fel, melyek ma is korszerűek. Még újabb keletű Klaudy Kinga tanulmánya (1991) Brassainak a fordításról vallott nézeteiről. Konklúziója: „Azok a kérdések azonban, melyeket Brassai a XIX. században felvetett, ma is aktuális kérdései a fordítástudománynak, s azok a válaszok, amelyeket a fordítás egységével, a fordítás invariánsával, a fordítói ekvivalencia feltételeivel kapcsolatban adott, ma is helytállóak.” Ide társul még egy 1958-ban a Nyelv-és Irodalomtudományi Közleményekben Kolozsvárt megjelent tanulmány részlete. Ebben a szerző azt bizonyítja, hogy Brassai volt az orosz irodalom első erdélyi tolmácsolója. A szerző neve: Miklós István. Aki nem más, mint Mikó Imre, aki akkoriban nem közölhetett a saját neve alatt. Erre legalább egy jegyzetben utalni illett volna!

Kissé elüt az eddigiektől a negyedik fejezet, mely a bölcsező Brassait szándékszik bemutatni, méghozzá viták tükrében. A híres „ismerettyű” vita néhány Brassaitól, Mentovich Ferencről, Szemere Miklóstól, Salamon Ferencről származó írása és a szerkesztő, Arany János megfontolt válasza olvasható itt. A vita annak idején író és műve kapcsolatáról szólt, arról, hogy a műből megismerhető-e írója, a mű lehet-e ismérve (-ismerettyűje) az írónak. Ezzel a vitával párhuzamosan, szintén az 1860-as évek elején, folyt Brassai világnézeti vitája a marosvásárhelyi Mentovich Ferencel. Az előbbi idealista felfogása az utóbbi materializmusával ütközött itt össze. A kötetben csak Mentovichnak, a cenzúra miatt késve, 1870-ben megjelent zárszava olvasható.

Az V. fejezet a „sokoldalú Brassait”-t állítja eléink. Kovács Dezsóné a lányok önzetlen tanítómesterét, Lakatos István a muzsikust és zenekritikust idézi fel a Keresztény Magvetőből átvett írásokban. Jókai hangulatos cikkét az Üstökös 1865-ös évfolyamából már sokan idézték. Talán senki sem tudta ilyen szellemenesen megmagyarázni, hogy miben áll Brassai polihisztorsága.

A kötet végi összefoglaló VI. fejezet a „Brassai Sámuel életútja” címet viseli. Ennek célkitűzése az eddigi fejezetekben elszórt adatokat, a Brassairól írt

eddig művek életrajzi-bibliográfiai vonatkozásait kronologikus sorrendbe szedni. Szinte évenként 1800-tól 1898-ig megkapjuk az életútira, a megjelent írásokra és a róla írtakra vonatkozó tudnivalót. Az összeállítás kétségtelenül bővebb, mint ami Fitz József és Mikó Imre könyvében található. Eltekintve a sajtóhibáktól, itt néhány tévedést is kinyomtattak. Ezeket többnyire más könyvekből vehették át, de nem vetették össze a hitelesebb forrásokkal.

Kezdjük a születési idővel: mint meg nem cáfolt adatot, 1797-et is fel kellett volna tüntetni, bár kétségtelenül 1800 júniusa tűnik a legvalószínűbbnek. Február 13-át az akadémiai almanachon kívül semmilyen forrás sem erősíti meg. Brassai 1818-tól „publikus diák”, mai értelemben magántanuló volt, s így a kollégiumi nyilvántartásokból nem deríthető ki tanulmányi előmenetele. Csak az ő visszaemlékezése alapján írják, hogy 21 évesen fejezte be a tanulást, s nem tett vizsgát történelmi kronológiából. Úgyhogy nehezen érthető, hogy a jelen kötet miért pont 1818-hoz írja az iskolavégzési adatokat (talán mégis 1797-től számítja Brassai életét?), de külön odaírja az 1820-as évszámot, sőt valamilyen kémiavizsgáról ír, amit akkoriban aligha tettek. A kollégium elvégzése a filozófiai tanfolyammal zárult. Ezt nem végezhetette el külön 24 éves korára. 1837. március 2-án csak székfoglalóját tarthatja magyarul Brassai, a tanítást még ő is latinul kezdi! (Amint egy sorral feljebb helyesen olvasható.) Az Erdélyi Nevelői Kör nem 1840-ben, hanem 1846-ban alakult meg Kolozsvárt. 1841-nél helyesen írnak a korondi zsinatról. Vajon Gál Kelemen írásában miért nem javították ki a román cenzúra kikényszerítette helyneveket: Corund, Aiud. 1848-nál a sajtótermékek keverednek. A Vasárnapi Újságnak nem indult új folyama. Berde Áron természettudományos folyóirata, a Természetbarát válik Ipar- és Természetbarát címmel 1848 júniusától a Vasárnapi Újság melléklapjává, s Brassai is részt vesz szerkesztésében. A Meltzl Hugóval együtt 1877-ben megindított világviszonylatban úttörő folyóirat helyes címe Összehasonlító Irodalomtörténelmi (és nem -történeti) Lapok. Brassai egyetemi nyugdíjaztatásakor, 1883-ban vált ki a szerkesztőségéből. 1887-nél korai az adat, hogy Brassai az Unitárius Közlöny szerkesztője. Akkoriban, vagyis az 1888-as megindulásától Boros György és Nagy Lajos szerepel szerkesztőként, 1892-ben lép be Brassai is a szerkesztők közé. Vályi Gyula 1890-ben nem írt cikksorozatot Brassairól, hanem a Kolozsvár egy egész oldalas összeállításában egy rövid cikkecskét *Brassai, a matematikus* címmel. Végül: e sorok írója is egy írásában tévesen közölte közvetett források alapján, hogy június 18-án (tehát Brassai életében) avatták volna fel a torockószentgyörgyi emléktáblát. A napisajtó egyértelműen bizonyítja: július 18-án volt a tábla-leleplezés. Mindezek arra utalnak, hogy azért még van mit tisztázni, helyesbíteni a Brassai-kutatásnak. E kötet még nagyobb szolgálatot tehetett volna, ha a bibliográfiai adatokat pontosan jelöli: mert a napilapok esetében csak a naptári év alapján bizony időigényes egy-egy cikket kikeresni!

A Budapesten megjelent kötet mindenképpen nyeresége a Brassai-irodalomnak. Segít felébreszteni a már csak Kolozsváron pislákoló Brassai-kultuszt. Talán ez a kötet ad indítást valakinek, valakiknek, hogy elkészítsék a korszerű Brassai-monográfiát.

Dr. GAAL GYÖRGY

HIBAIGAZÍTÁS

Az 1997. évi Keresztény Magvető 3-4-es számában, a Könyvszemle rovatban, az Enyedi György Válogatott művei című könyv recenziójának szerzőjeként tévesen Földes Ferenc nevét tüntettük fel. A recenzió írója Molnár Bodrogi Enikő.

A szerző elnézését kérjük a sajtóhibáért.

ELŐFIZETŐINK FIGYELMÉBE!

A Keresztény Magvető előfizetési díja belföldön 16 000 lej, melyet a lelkeszi hivatal útján vagy közvetlenül az egyházi központban (Episcopia Unitariană, 3400 Cluj-Napoca, B-dul 21 Decembrie nr. 9) lehet befizetni.

Az előfizetési díj a nyugati országok részére évi 20 dollár.

Annual subscription from abroad \$ 20 (postage included) should be sent to the Unitarian Church Headquarters, B-dul 21 Decembrie nr. 9, 3400 Cluj-Napoca, Romania.

